



ТЕМАТИЧЕН СБОРНИК

Образование за развитие



Настоящата публикация се издава в рамките на проект „Да научим! Въвеждане на принципите на обучението за развитие в българското образование”, финансиран от Европейската комисия по програма за външни действия на Европейските общности Non-State Actors and Local Authorities in Development, Договор № DCI-NSAED/2009/202-172

Скъпи колеги и приятели,

Имаме удоволствието да представим на вашето внимание един от последните ни проекти, насочен към въвеждане на Образованието за развитие като неотделим компонент на образователната система в България. Начинанието, което се осъществява с финансовата подкрепа на Европейската комисия, се нарича: *„Да научим! Пилотно въвеждане на обучението за развитие във формалното българско образование”* и е съвместна тригодишна инициатива (2010 – 2013г.) на коалиция от шест партньора, които са сред основателите на националната НПО-платформа за развитие.

Задачата на проекта е да допринесе за процеса за формиране на политики за помощ към развиващите се страни чрез активиране на прозрачен механизъм за интегриране на темата за глобалното развитие в учебния план на българското училище.

Инициативата цели повишаване информираността за редица глобални проблеми на развитието, включващи околната среда, бедността, достъпа до образование, неравенството между половете и др. чрез популяризиране на Образованието за развитие като важен компонент на учебните програми в България.

За да се постигне успешно целта, планираме действия в посока мобилизиране на подкрепата на академичните и образователните институции, политиките и медиите при информирането на хората (фокусирайки се върху младите хора) за естеството и причините за несправедливото развитие в света и за това какво трябва да се направи, за да се предизвика промяна по отношение на дисбаланса в благосъстоянието между богати и бедни страни.

“С присъединяването си към ЕС на 1 януари 2007 г., България пое един нов ангажимент, свързан с предоставянето на официална помощ на развиващите се страни и на страните в преход. България сега е в процес на трансформация от страна-получател на официалната помощ за развитие (ОПР) в страна-донор. [...] Важна задача, с оглед успешното прилагане на новата национална политика за развитие на сътрудничеството, е мобилизирането на широка обществена подкрепа и активното участие на гражданското общество - неправителствените организации, медиите и академичните институции. Убедени сме, че това ново измерение в международния профил на България може да бъде ефективно само, ако се основава на включващо всички заинтересовани страни национално партньорство, с което ще изразим своята национална солидарност и подкрепа за европейските и универсални човешки ценности.” (Из позиция на МВНР на Република България).

В този смисъл, настоящият проект може да се счита за навременен отговор на приоритетите, залегнали в държавната политика.

Един наболял проблем на развитието, който ще бъде засегнат чрез нашата инициатива, е липсата на познаване и разбиране за проблемите на хората от развиващите се страни и на т.нар. ОПР в широкия ѝ, глобален контекст. Политиката за развитие едва присъства в публичното пространство в България поради следните причини: налице е обръквощо изобилие от нови регламенти и ценности на ЕС, които трябва да се следват; общественото внимание в страната ни, която е една от най-бедните държави-членки на ЕС и продължава да разчита на получаване на (международна) подкрепа, все още е концентрирано върху вътрешно националните проблеми, включително и бедността. Последните проучвания показват, че 94% от населението не е чувало за Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР). Следователно, има остра необходимост от съвместни действия, полагащи солидна основа за реализирането на проекта: *„Да научим!”*, който е насочен към Целите на хилядолетието за развитие. Съответните въпроси и теми ще бъдат представени на младите хора по атрактивен начин, предразполагащ към тяхното активно участие, като не само ще получат информация и знания, но ще бъдат спечелени като застъпници на идеята.

Тъй като Образованието за развитие (ОР) все още не присъства в учебните програми на училищата и университетите като образователен предмет, проектът *Да научим!* е пилотна инициатива за запълване на празнината между "необходимото" и "съществуващото" знание за проблемите на най-слабо развитите части на света. Проектът предлага интегрирана концепция, която ще увеличи въздействието и ефективността чрез фокусиране върху Целите на хилядолетието за развитие, като се използват формални и неформални канали за достигане на ОР до студенти и ученици, както и чрез дейности за повишаване на информираността и чувствителността на широката общественост. В допълнение към ЦХР, някои важни проблеми – като човешки права, справедлива търговия и доброволчество, ще заемат значителна част в училищните и университетските учебни програми и помагала. Също така, проектът *Да научим!* значително ще допринесе за повишаване на компетентността на медиите, тъй като предвижда специализирано обучение на около 60 журналиста по проблемите на развитието от три района в страната.

Ще бъдат изготвени наръчници, които ще представят ясна обосновка за въвеждане на глобалните перспективи в тематичния контекст на образователните програми.

Проектът е насочен към всички ЦХР: преодоляване на крайната бедност и глада; постигане на начално образование за всички; насърчаване равенството между жените и мъжете и овластяване на жените; намаляване на детската смъртност; подобряване здравословното състояние на майките; борба с ХИВ/ СПИН, малария и други болести; осигуряване на устойчива околна среда; създаване на глобално партньорство за развитие. Съответните теми ще бъдат представени на младите хора по атрактивен и поощряващ тяхното участие начин, който не само ще им даде информация и знания, но и ще ги направи съпричастни.

Проектът *Да научим!* е предназначен за подпомагане на училищата при въвеждане на принципите на устойчивото развитие и предлагане на насоки за внедряването им в сърцето на училищния живот. Основните дейности са насочени към изграждане на капацитет на бъдещите учители и обучители, които по-късно ще използват получените знания в различните предмети, които преподават. Наръчникът (продукт на проекта) ще осигури на бъдещите обучители казуси, примери и снимки, които ще бъдат използвани по време на продължаващите класове за обучение.

Обученията на лидери доброволци и журналисти, предвидени в рамките на инициативата, ще гарантират дългосрочната устойчивост на публичните кампании. Продължаващото образование ще има дълготраен ефект върху промяната на нагласите и по този начин ще окаже положително влияние върху бъдещата работа по проблемите на развиващите се страни. Интерактивният уебсайт, разработен и стартиран в резултат на проекта, ще стимулира целевите групи да участват в дискусии по глобални въпроси на развитието.

Настоящият сборник е изготвен от експертна група по проекта в състав:

Редактор:

Станимира Хаджимитова (Фондация „Джендър проект в България“)

Коректор:

Десислава Илиева

Авторски колектив:

Валентина Христакева, Таня Маркова, Анелия Захариева (Фондация „Глобална инициатива в психиатрията – София“)

Десислава Колева, Маргарита Аспарухова (Център за приобщаващо образование)

Ангел Гьорев (Каритас България)

Мариана Панайотова (Си Ви Ес – България)

От авторите

София, 2011

Партньори:



Водещ партньор по проекта – фондация Глобална инициатива в психиатрията – София

Международна неправителствена организация, която работи за популяризиране на хуманна, етична и ефективна психичноздравна грижа по света



Каритас България

Благотворителна, неполитическа, независима обществена организация, чиято цел е подкрепа на нуждаещите се за изграждане на хуманно общество.



Информационна мрежа БлуЛинк

Работи за улесняване обмена на информация и връзките между български неправителствени организации, с цел повишаване на ефективността на действията за опазване на околната среда и изграждане на гражданско общество в България.



Център за приобщаващо образование (ЦПО)

Българска неправителствена организация, която работи за социално приобщаване и качествено образование за всички деца. Продължава работата на британския фонд Save the Children в България и региона.



Фондация "Джендър проект в България" (ДПБ)

Работи за постигане и гарантиране на равни възможности за изява на жените и мъжете във всички сфери на личния и обществения живот чрез осигуряване на равнопоставен достъп до всички ресурси на обществото.

Си Ви Ес - България (Сдружение за доброволчески труд)



Разпространява идеята за доброволческа работа чрез организиране на доброволчески инициативи, мотивира младите хора да участват в такива дейности, популяризира и подкрепя международното сътрудничество и солидарност, социалната справедливост и опазването на околната среда.

Отговорност за съдържанието на публикацията носят единствено партньорите по проекта „Да научим!“ и при никакви обстоятелства тя не може да се разглежда като отразяваща позицията на Европейския съюз.

СЪДЪРЖАНИЕ

УВОД

I. Въведение в „Образование за развитие” и общ контекст

II. Цели на развитието

ЦЕЛ 1. Преодоляване на крайната бедност и глада

ЦЕЛ 2. Постигане на начално образование за всички

ЦЕЛ 3: Насърчаване равенството между жените и мъжете и овластяване на жените

ЦЕЛ 4. Намаляване на детската смъртност

ЦЕЛ 5: Подобряване здравословното състояние на майките

ЦЕЛ 6: Борба с ХИВ/СПИН, малария и други болести

ЦЕЛ 7: Осигуряване на устойчива околна среда

ЦЕЛ 8: Създаване на глобално партньорство за развитие

III. Хоризонтални теми

IV. Библиография

Използвани термини и съкращения

БНД	Брутен национален доход
БПМР	Българска платформа за международно развитие
ГО	Глобално образование
ДАС	Комитет за помощите за развитие
ЕАСТ	Европейска асоциация за свободна търговия
ЕК	Европейска комисия
ЕС	Европейски съюз
КОПР	Комитета по помощта за развитие
МПР	Международна помощ за развитие
НЕПАД	Ново партньорство за развитие на Африка
НПО	Неправителствени организации
ОИСР	Организация за икономическо сътрудничество и развитие
ОПР	Официалната помощ за развитие
ОР	Образование за развитие
СПИН	Синдром на придобитата имунна недостатъчност
ХИВ	Вирус на синдрома на придобитата имунна недостатъчност
ЦХР	Цели на хилядолетието за развитие
USAID	Агенция на САЩ за международно развитие
УНИЦЕФ	Фонд на ООН за децата
УНИФЕМ	Фонд на ООН за развитие на жените
ЮНЕСКО	Организация на ООН за образование, наука и култура

У В О Д

Целта на Тематичния сборник е да предостави възможност за теоретична подготовка на преподавателите в средните училища и университетите по съдържанието, подцелите, индикаторите за измерване, проблемите и постигнатия напредък от човечеството по изпълнение на заложените до 2015 г. Цели на хилядолетието за развитие в контекста на Образование за развитие.

Тематичният сборник ще даде информация, идеи и модели на преподаване на учителите и преподавателите. Той трябва да се разглежда като материя в развитие, която ежедневно се обогатява от дейностите и събитията, както на национално, така и на глобално ниво. Този творчески подход предоставя на учителя/преподавателя свободата да осъвременява и разнообразява материала, като по този начин го прави интересен за своята аудитория. В негова помощ са и приложеното CD с конкретни примери по темите, снимков и аудио материали, както и разработената по проекта Интернет страница www.devedu.org.

Само чрез възможностите, които дава глобалната класна стая можем да се надяваме да изградим онези отворени, знаещи, креативни и активни граждани, от които светът се нуждае сега и в бъдеще.

I. Въведение в „Образование за развитие” и общ контекст

Какво разбираме под „развитие”?

Концепцията за *развитието* в неговия международен смисъл е развита след Втората световна война, с цел да охарактеризира процеса, в който бедните страни „догонват” индустриално развитите. Терминът засяга начините, по които богатите страни ще подпомогнат модернизиранието на бедните страни, така че те да предлагат същия стандарт на живот. Независимо от положените усилия, към 2010 г., разликите между богатите и бедните страни не се намалиха, а се увеличиха. Накратко, концепцията включва идеята за напредък и подобрене, но в действителност, вижданията на различните хора в този аспект не са еднакви и днес в 21-ви век, онова, което се е считало за развитие след Втората световна война, вече не е релевантно.

За какво развитие говорим?

Развитието засяга много области, като например:

Икономическо развитие

Социално развитие

Развитие на околната среда

Политическо развитие

В продължение на много години световната общност се фокусира върху икономическото развитие като отговор на бедността и неравенствата между бедни и богати страни. Много хора вярват, че богатството на богатите страни по естествен път ще се процежда към бедните. Това не се оказва вярно: много от богатите страни стават още по-богати, а част от бедните – затъват в дълбока бедност. Като резултат много организации работещи в областта на международното развитие започват да прилагат много по-широк подход към проблемите на развитието. Разбирането за социалната и екологична цена на решенията за развитието, за влиянието на властта и богатството, както и за взаимозависимостта на държавите започва да се разглежда като централна опорна точка за международното развитие.

Развитие за кого?

Това какво е развитието много често е предмет на индивидуално разбиране. Дали е добро решение да построиш язовир, за да произвеждаш енергия и да осигуриш работни места и препитание в страна, където семействата ще загубят домовете си, общността ще се разруши и околната среда също? Често проектите свързани с развитието се изпълняват в името на прогреса, модернизацията и икономическия растеж, които са легитимни цели, но на практика липсва демократичното консултиране с местните хора, както и не се предвиждат компенсации за евентуални техни неприятности и поражения.

Световната комисия по язовирите оповести през 2000 година, че построяването на големите язовири е довело до преместване на поне 80 милиона хора по света.

Процесът на развитието предлага истории на хора и общности, които се борят техният глас да бъде взет под внимание и техните човешки права да бъдат отчетени. Често международните планове за развитие не отчитат местните нужди и контекст. И макар, че се изпълняват в името на „бедните”, иронията е, че именно гласът на бедните не е чул.

„Бедността винаги е била сред обществото ни. Тя беше тук още преди идването на Европейците и се отрази на всички нас. Но това беше различна по вид бедност. Хората не бяха безпомощни. Те действат заедно и не разрешаваха бедността да задуши когото и да е

от общността. Те си споделяха много неща: лова, животните, реколтата. Имаше достатъчно за оцеляването ни. Сега нещата се промениха – всеки действа за себе си. Малкото хора, които забогатяха се страхуват да не изпаднат пак в бедност. Те не искат да изглеждат като нас. Затова завзеха повече земя, имат повече жени и взимат младите мъже да работят на нивите и във фабриките им. Така че ни оставиха да се борим сами с бедността. „

Фермер от Уганда, *Voices of the Poor*, OUP 2000

Как мерим развитието?

В продължение на много години развитието се е измервало с икономически критерий: растеж на Брутния национален продукт (БНП) на глава от населението /Gross National Product (GNP) per capita/, т.е. стойността на стоките и услугите, които обществото произвежда, отнесена към броя на жителите на страната. Този показател не показва какво е благосъстоянието на населението – страна с висок БНП може да има население с много лошо качество на живот. Например, построяването на язовир може да качи БНП на глава от населението, но това да стане за сметка на едно голямо множество от хора.

През 1990 г. първият годишен Доклад за човешкото развитие на ООН въвежда Индекс на човешкото развитие - ИЧР (Human Development Index HDI), с който да се отчете истинското ниво на развитие на отделната страна. Този индекс е комбинация от два социални индикатора – очаквана продължителност на живота и степен на грамотност на възрастното население, с БВП на глава от населението и дава по-акуратна картина за степента на развитие.

В последните години ИЧР включи много други индикатори:

- *очаквана продължителност на живота – това е средната продължителност на живот на хората в страната, например в Обединеното кралство тя е 79 години, а в Кения – 48;*
- *смъртност при новородените – броят бебета, които умират преди да навършат една година, на 1000 новородени – 5 в Обединеното кралство и 61 в Кения;*
- *бедни хора – това е процентът на хора живеещи под линията на бедността или с изключително ниски доходи – напр. под 1,25 щ.д./ден;*
- *достъп до основни услуги – за здравословен живот, каквито са достъп до чиста питейна вода и канализация;*
- *достъп до здравни услуги – колко лекари се падат на пациент;*
- *риск от болести – процент на хората, болни от ХИВ, малария, туберкулоза;*
- *достъп до образование – брой население с основно, средно и висше образование;*
- *грамотност – процент възрастно население, което може да пише и чете. Това са 99% от хората в Обединеното кралство, 85% от тези в Кения и 60% от населението на Индия;*
- *достъп до технологиите – процент хора с телефони, в т.ч. мобилни, телевизия и интернет*
- *равнопоставеност на жените и мъжете – сравнява например, грамотността и заетостта на двата пола;*
- *приоритетни разходи на правителствата – сравняват се разходите за здравеопазване и образование с тези за военни нужди и изплащане на държавен дълг.*

Съвременна световна структура на помощите за развитие¹

През последното десетилетие механизмите и процесите, през които се разпределят помощите, претърпяха сериозни промени с въвеждането на нови по-ефикасни начини за предоставянето и управлението им, наречени с общото име „нови условия за

¹ „Жените от Изток/Запад/Юг за развитие, К. Сташевска, Е. Есплен, В. Дион, OWA, Karat Coalition

помощи” (NAMs). Те включват **Стратегическите програми за намаляване на бедността** (PRSPs), които са подготвени от правителствата на партньорите – получатели на помощи и очертават основните стратегии на дадена страна за справяне с бедността; **Общи фондове**, където различни донори финансират заедно дадена програма, сектор или бюджет и **Пряка подкрепа за бюджета**, когато помощта е насочена направо към бюджета на дадено правителство.

Новите условия (NAMs) са подкрепени от набор от принципи, залегнали в Парижката декларация за ефективност на помощите – рамка за международно сътрудничество, приета от членове на Комитета за помощите за развитие (DAC) на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР) през 2005 г. Парижката декларация създава глобални, обвързани със срокове ангажименти за донорите и страните партньори, да подкрепят по-ефективната помощ в контекста на значително увеличаване на международната помощ за развитие (МПР). Идеята е да се реформира предоставянето и управлението на помощите, за да се подобри ефикасността им и да се постигнат по-съществени резултати по отношение на развитието. Парижката декларация има пет ключови принципи в това отношение:

СОБСТВЕНОСТ: Развиващите се страни ще имат водеща роля по отношение на политиките и стратегиите за развитие и ще координират дейностите, свързани с развитието;

СЪГЛАСУВАНЕ: Страните донори ще основават цялата си подкрепа върху националните стратегии за развитие, институциите и процедурите на страните-получатели на помощите;

ХАРМОНИЗАЦИЯ: Страните донори ще се стараят техните действия да са по-хармонични, прозрачни и цялостно ефективни;

УПРАВЛЕНИЕ ЗА ПО-ДОБРИ РЕЗУЛТАТИ: Всички държави ще управляват ресурсите си и ще подобрят процеса на вземане на решения с цел постигане на по-добри резултати;

ВЗАИМНА ОТГОВОРНОСТ: донорите и развиващите се страни се ангажират да бъдат взаимно отговорни за постигане на резултати в развитието.

В Акра, Гана, през септември 2008 г. донорите и правителствата на страните партньори правят преглед на напредъка в прилагането на Парижката декларация и се договарят за нов „План за действие” от Акра (AAA).

Световна среща на върха на тема преглед на Целите на хилядолетието за развитие

От 20 до 23 септември 2010 г. в Ню Йорк се състои среща на ООН, в която участват хиляди представители, в т.ч. държавни глави от 140 страни. Провеждат се 6 тематични кръгли маси: Кръгла маса 1 – Бедност, недохранване и равнопоставеност между половете; Кръгла маса 2 – Здраве и образование, Кръгла маса 3 – Популяризиране на устойчивото развитие, Кръгла маса 4 – Кризисни ситуации, Кръгла маса 5 - Поглед към специалните нужди на най-уязвимите, Кръгла маса 6 – Разширяване и засилване на партньорството. Успоредно с официалните срещи се провеждат редица други събития и брифинги, организирани от граждански обществени организации, агенции на ООН, правителства, фондации и частни организации.

Срещата се провежда в контекста на финансовата и икономическа криза, като по време на трите дни фокус се поставя върху върху резултатите, новаторските начини на финансиране, отговорността на развиващите се страни и ролята на частния сектор, акцентира се върху увеличаване ролята на гражданското общество. Представителите на Световната банка подчертават важността на икономическия растеж с цел осигуряване на средства за социални разходи.

Други основни теми по време на срещата на високо равнище са предстоящата 10-та конференция на страните от Конвенцията на ООН за Биоразнообразие в Нагоя, Япония, включването на Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР) в националните и международни политики на взаимосвързаност на всички ЦХР, необходимостта от подобряване на отчетността и поемане на повече ангажменти, както и важната роля на жените за постигане на ЦХР.

Има някои положителни инициативи, като например това, че президентът на САЩ Барак Обама и администрацията му обявяват Политика за глобално развитие, което е новост за администрацията на САЩ, както и стартирането на Глобалната стратегия по отношение подобряване здравето на жените и децата, която е получила финансиране от над 40 милиарда US \$ досега.

На третия ден от срещата на върха се приема заключителен документ със заглавие "Спазване на обещанието: Обединение за постигане на Целите на хилядолетието за развитие".

ЕС е в качеството си на наблюдател, като представители на Европейската комисия на срещата на върха са председателят на ЕК Жозе Мануел Барозу и еврокомисарят по развитието Андрис Пиебалгс. ЕС потвърждава ангажмента си за постигане на ЦХР и поставя фокус върху върху резултатите. В подкрепа на тази цел, Европейската комисия предлага да се използват 1 млрд. евро от неизразходвания бюджет на 10-ия Европейски фонд за развитие, за да бъдат възнаградени добре представящите се страни-партньори и за подпомагане на изоставащите. Условието и редът за насочване на тези пари към страните-бенефициенти предстои да се обсъждат.

Събитието, организирано от Европейската комисия за мобилизиране на местни ресурси за развитие е председателствано от Комисар Андрис Пиебалгс. Той подчертава, че загубата на капитали от развиващите се страни е средно седем пъти по-голяма от помощта за развитие, която им се предоставя.

От страна на неправителствените организации в Европа, на срещата на високо равнище присъстват няколко членове на CONCORD, президентът на CONCORD Джъстин Килкулин и директорът на Trocaire.

За да се оценят резултатите от срещата на високо равнище за ЦХР в Ню Йорк и за да обмисли следващите стъпки за постигане на ЦХР до 2015 г., белгийската национална Платформа за развитие на неправителствените организации организира конференция на 14 октомври 2010 г. в Брюксел. Поканени са неправителствени организации, белгийското Председателство на Европейската комисия и др. Целта е да се направи оценка на бъдещите перспективи и да се види дали следващата среща на върха ЦХР, която ще се състои през 2013 г. ще доведе до по-обещаващи резултати.

Помощи в новите страни членки на ЕС преди и след 1989

В съвременния контекст необходимостта европейските страни да изпълнят ангажиментите си по отношение на Официалната помощ за развитие (ОПР) е по-спешна от всякога.

Новите страни членки на ЕС имат зад гърба си значителна история в областта на сътрудничеството за развитие. Като част от комунистическия блок те бяха важни фигури в предоставянето на помощи в периода 1960-1980 г., когато помощите представляваха политическо и икономическо средство за изграждане на положителния образ на комунизма в целия свят. По време на периода на Студената война например,

Чехословакия беше един от най-големите донори на Съветския блок, предоставяйки 0,7%-0,9% от своя БНП² за международна помощ³; Румъния предоставя помощ на не по-малко от 39 страни от Африка, 32 от Латинска Америка и 16 от Азия⁴.

След края на Студената война, в продължение на почти две десетилетия на преход от централно планирана социалистическа икономика към пазарна такава, новите страни членки се превърнаха по-скоро в получатели, отколкото в донори на помощ, разчитайки до голяма степен на финансовата подкрепа на ЕС за собственото си развитие.

Присъединявайки се към ЕС, всички нови страни членки подписаха Парижката декларация и Плана за действие от Акра и се съгласиха да постигнат ниво на Официалната помощ за развитие (ОПР) от 0,17% от БНП до 2010 г. и 0,33% до 2015 г.⁵, както и да подобрят качеството на помощта. Те също се обвързаха правно и политически с ангажиментите да предоставят помощ, произтичаща от Международните договори по правата на човека и Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР).

За съжаление, поставените цели няма да бъдат постигнати. Така например, за 2009 г. България предостави ОПР в рамките на 0,04% от БНП, Чехия – 0,12%. Малките обеми са част от бедата: статистиката се изкривява, тъй като в нея се включва не само ОПР каквато е определена в критериите на OECD-DAC, но също и елементи като опрощаване на дългове и предоставяне на стипендии за студенти и бежанци в новите страни членки; съществува и тенденция за ориентиране на помощите в подкрепа на политически интереси и регионална стабилност, която преобладава пред тенденцията за намаляване на бедността и изпълнението на ЦХР. Въпреки че на теория развиващите се страни трябва да се ползват с приоритет при предоставянето на ОПР от страна на новите страни членки, на практика само минимална част от средствата се насочват към тях, по-голямата част от ОПР отива към Източна Европа, за да подкрепи прехода от планирана към пазарна икономика. Например, Полша е увеличила финансовата подкрепа за съседни страни като Беларус и Украйна, а за приоритетната си страна Танзания финансирането е 50 пъти по-малко от това за Беларус⁶; за Румъния Молдова е най-големият получател на ОПР, и пр. Друг факт за критикуване е, че огромната част от помощта за развитие се насочва с посредничеството на международните институции като ЕС, ООН, Световната банка, МВФ т.нар. многостранна помощ, вместо да се дава направо от една страна на друга т.нар. двустранна помощ, което означава, че се изплащат по-малки помощи за борба с бедността, особено на африканските страни. Например, през 2009 г. България почти не е предоставяла двустранна помощ. Управляващи органи за съставянето и изпълнението на програмите за развитие обикновено са съответните Министерства на външните работи /МВНР/, а Министерствата на финансите вземат решенията относно бюджета. Така е и в България. Въпреки водещата си роля, често МВНР координират около 30% от общата двустранна помощ, като останалата част се управлява от други министерства, чиято първа грижа не е намаляването на бедността.

Един от най-ключовите аспекти на ефективността на помощта е добрата законодателна и политическа рамка, управляваща кога, под каква форма и при какви условия може да бъде предоставена тя. Определянето със закон на принципа, че

² Брутният национален продукт измерва богатството на дадена страна, посредством вътрешния икономически продукт и доходите, получени от други страни.

³ Simunkova, B.(2009) gender Questions in Development Cooperation: Emerging issues in the Czech Republic's Bilateral Programmes, The Hague

⁴ Oprea M&R. Novac (2009). It's Our Turn to Help development Cooperation in Romania, FOND, Bucharest

⁵ CEC (2005) Council Conclusions: Accelerating progress towards achieving the MDGs, Brussels

⁶ DAC Questionnaire On Aid Flows from Non-DAC Donors, 2009 edition

помощта трябва да спомогне за постигането на основната цел – намаляването на бедността, ще гарантира, че помощта няма да бъде обвързана с търговски и политически интереси, както и да бъде отклонявана за други цели. През 2010г. в Чехия влезе в сила закон за сътрудничеството за развитие и хуманитарната помощ. Създадена е Чешка Агенция за Развитие (CDA) и Чешки съвет за сътрудничество за развитие (CCDC) – междуминистерски консултативен орган, предназначен да осигури по-добра координация на чешката ОПР.

В България подобни процеси все още не са започнали. Страната има само концепция за сътрудничество за развитие и проект за средносрочна стратегия. В концепцията се определят два географски региона на приоритетна интервенция: Югоизточна Европа и Черноморския регион, и по-специално държавите Армения, бивша Югославска република Македония, Грузия, Косово и Сърбия. Ангола също е включена в списъка с приоритетни страни.

Образование за Развитие – дефиниции, принципи, глобално образование vs. образование за развитие

„Глобално образование е образование, което отваря очите и умовете на хората за реалностите на глобализирания свят и ги пробужда, с цел да доведе до повече справедливост, равенство и човешки права за всички.

Глобалното образование включва в себе си Образование за развитие, Образование за правата на човека, Образование за устойчиво развитие, Образование за мир, межкултурни връзки и предотвратяване на конфликти, и Межкултурно образование и обхваща глобалното измерение на гражданското образование.”

Декларация от Маастрихт за глобалното образование (2002)

Какво е Образование за развитие?

Образованието за развитие /ОР/ предполага наблюдаване и знание за целия спектър от проблеми, които влияят на развитието. То може да включи всичко – от изучаване на бедността, здравните проблеми и образованието до околната среда. Това е преди всичко знание за глобалния свят, в който живеем и как ние хората – индивидуално и в колектив, можем да направим света по-добро и справедливо място за живее за всички.

“Образованието за развитие цели да повиши чувствителността и разбирането за това как проблемите на глобално ниво дават отражение върху живота на всеки един от нас и как ние всички можем да влияем на глобалните процеси” Think Global (The Development Education Association) – UK

“Образованието за развитие е процес, който променя ценностни системи и отношения, както на индивидуално, така и на колективно ниво, със стремеж светът да стане по-справедлив и ресурсите и властта да се споделят, като се зачитат правата на човека” ACODEV - Belgium

“Образованието за развитие дава възможност на хората да изградят чувствителност и разбиране на глобалните проблеми и взаимната зависимост на отделните страни по отношение на тези проблеми. По-конкретно, то разкрива какво е да си неразвита страна и какво е необходимо да напреднеш в развитието. Това е образование, което се базира на

Като резултат от много взаимосвързани отношения между държавите в днешно време, животът на хората може да бъде повлиян от действия и процеси осъществявани на хиляди километри от тяхното местоживееене. Широките икономически геополитически и социални взаимоотношения, модерните комуникации и технологии, медиите и развитието на транспорта, дават възможност за бърза размяна и движение на информацията. Хората и стоките са и причини, и характеристики на процеса на **глобализация**, който води до голяма взаимозависимост на отделните части на света. Глобализацията има и позитивни и негативни страни.

Позитивни: разширяване на хоризонта пред човека, достъп до знания и продукти на науката и технологиите, мултикултура и интеркултурна размяна, по-големи възможности за персонална реализация и социално развитие, възможност за обмен на идеи и за общи действия за решаване на общи проблеми.

Негативни: те са предимно на социално, икономическо и екологично ниво. От една страна нараства разслоението между развитите и развиващите се страни, между привилегированите и уязвимите слоеве на обществото; расте бедността, болестите, принудителната миграция, нарушаването правата на човека, експлоатацията, расизма, ксенофобията, конфликтите, несигурността, индивидуализма. От друга страна са промените в климата, замърсяването, изтощаването на природните ресурси.

Много експерти отдават тези негативи на засилената консумация, транснационалните компании, доминирането на пазара, нарастващата конкуренция и намаляването на социалните мерки и услуги.

Следователно, появява се необходимостта от образование с методи, използвани и във формалното, и в неформалното такова, които да допринесат за по-добро разбиране на съвременните процеси и проблеми; на тяхното влияние и на местно, и на глобално ниво.

Тези знания ще помогнат на съвременния човек да разбере каква е ролята му като индивидуален член на обществото, но и какви са отговорностите му като член на това глобално семейство, така че светът да е едно справедливо място за живеене, в социален и икономически аспект за всички, както и да се възпроизвеждат екосистемите, така че да светът да се развива, а не да загине.

Задача на учителите на 21-ви век е да подготвят хората да се справят с тази задача и с тези предизвикателства на новото време.

Глобалното образование /ГО/ е нов подход, който се опитва да отговори на тези въпроси.

ГО цели:

- Да образова гражданите в социална справедливост и устойчиво развитие
- Да въведе глобална и холистична перспектива в образованието, за да помогне на хората да разберат сложната реалност и процеси в съвременния свят и да изградят ценности, отношение, знания и умения, които ще им дадат възможност да посрещнат предизвикателствата на днешния ден
- Да даде познание на обучаващите се за някои сложни процеси, водещи до насилие и конфликти на индивидуално, колективно, национално и глобално ниво и така да даде възможност на хората да предотвратяват и/или решават тези конфликти. Като промотира разбирането на различните култури и засилва ролята на хората като активни радетели за по-справедлив свят за всички, ОР

цели да развие отношение, което ще доведе до конструктивни и ненасилствени методи за решаване на конфликтите

- Да развие общества на знанието, в които обучители и обучаеми ще работят заедно за решаване на глобалните проблеми, като използват иновационни методи на обучение
- Да предизвиква и формалното, и неформалното образование като предлага своя методология и съдържание
- Да развие отношение на признаване на другия и различността, както и да създаде условия всеки да си каже мнението и да бъде изслушан т.е. да се изгражда солидарност
- Да създаде отношение на глобална отговорност към процесите в света
- Да подтикне хората към участие и активност, за да стане светът по-справедливо място за живот за всички. В този смисъл ГО трансформира културата на индивидуализма, често асоциирана с доминиране, в култура на партньорство, основана на диалог и съвместни действия. Моделът на партньорство води до интернационално разбирателство и взаимодействие между нациите и хората.

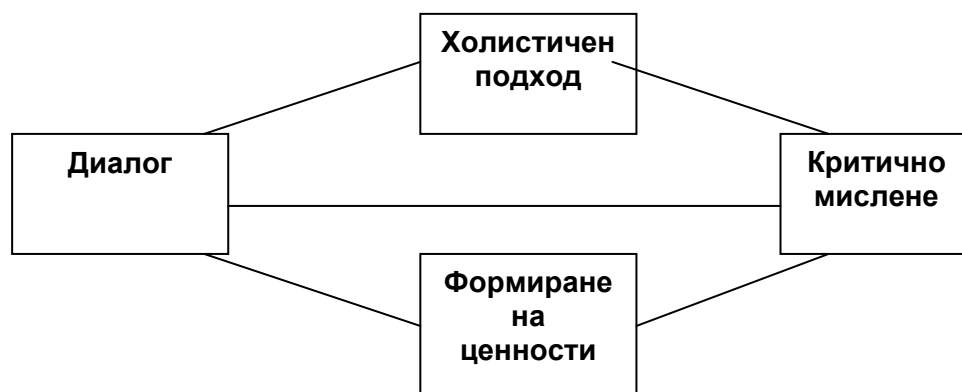
Концепцията за Глобалното образование /ГО/ е нова концепция, която се развива непрекъснато и в този смисъл представлява едно предизвикателство и пред теоретици, и пред практики. Рамката ѝ се задава, както от мястото, което касае, така и от времето, в което се случва, което предполага, че методологията за преподаване подлежи на промяна.

Има три подхода за определяне КАКВО е ГО:

- Какво си мислим, че е това ГО
- Какво проучванията показват, че е ГО
- Какво международните институции казват, че е ГО

И трите подхода са верни.

Основните елементи на ГО са:



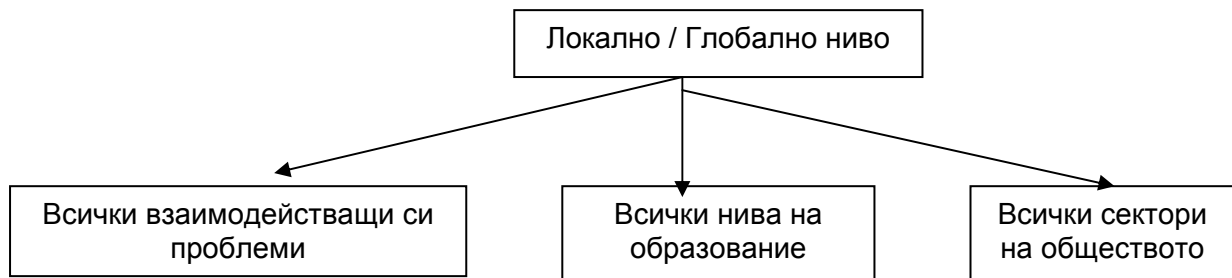
Диалогът дава начина, по който се изграждат взаимоотношенията; да си част от взаимоотношения, в които гласът ти се чува и ти оказваш влияние на разговора; ти ме слушаш и аз те слушам какво казваш и сме в диалог.; т.е. това не е статично слушане какво казва другия, а възможност да се обогатиш и ти също да обогатяваш другия.

Критичното мислене предполага възможност да си съставиш свое мнение по проблема, а не непременно да приемеш чутото.

ГО като процес оказва роля и при създаването на нови методи, където социалните движения и неформалното образование създават място за изграждане на ценности и подходи, различни от тези във формалното образование и дават глас на хората, включително на тези от маргинализираните групи.

Чрез прехвърляне фокуса от културата на репродуцирането и доминирането към култура, основана на партньорство, диалог и сътрудничество, ГО подпомага изграждането на икономически правила, които зачитат човешкото достойнство.

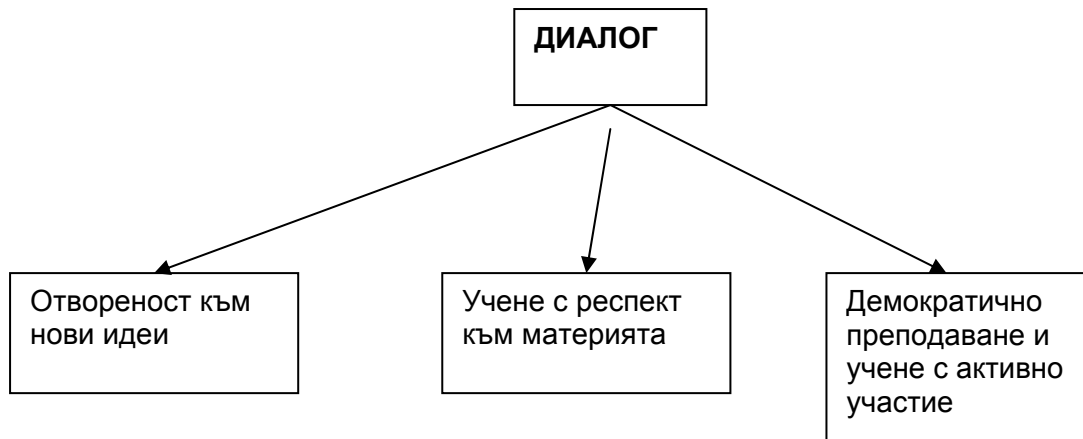
При Глобалното образование трябва да се работи и да се отчитат особеностите и на местното, и на глобалното ниво по даден проблем - холистичен подход:



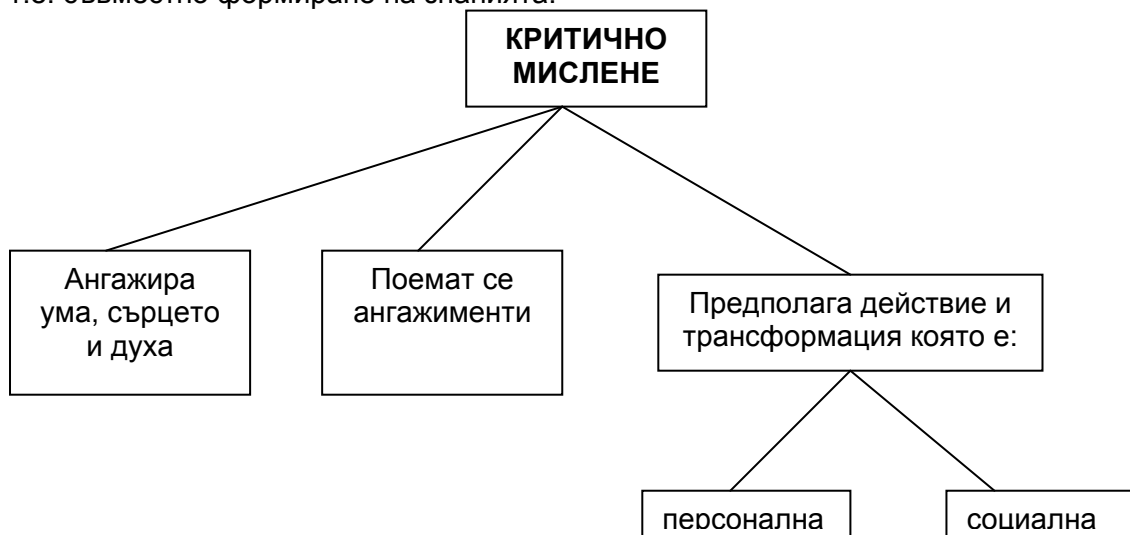
Някои аспекти на доминирането са дълбоко вкоренени в образователните системи на много страни и това създава проблеми на хората, особено когато те са от различна религия, раса, култура, социална група. Така липсват мостовете, които биха довели до това хората да се опознават и да се разбират помежду си. Визията на ГО е да се преминава към модел на партньорство между хора и религии на микро и на макро ниво.

Всеки от нас, макар и живеещ на определено локално място, е част от глобалния свят. ГО предлага начини за постигане на промяна на локално ниво, така че да се окаже въздействие на глобално такова. Това става чрез прилагане на методи на участие, така че хората да поемат отговорност, а да не оставят всички решения в ръцете на правителствата, например.

ГО не касае само глобалните теми и световни проблеми, и как да намерим решенията за тях. То включва също как да намерим общата ни визия за бъдещето, където условията на живот ще бъдат по-добри за всички, като при това свържем локалната и глобалната перспектива; как да постигнем осъществяването на тази визия, започвайки от нашето малко място, където живеем и работим.



Сега имаме в повечето случаи остарялата система-„банка“ на обучение: знанията са на учителя и той решава колко да „даде“ на ученика, а това не предполага активен обмен. Модерният начин е „размяна“ на знания - зачитане на знанията на обучаемия т.е. съвместно формиране на знанията!



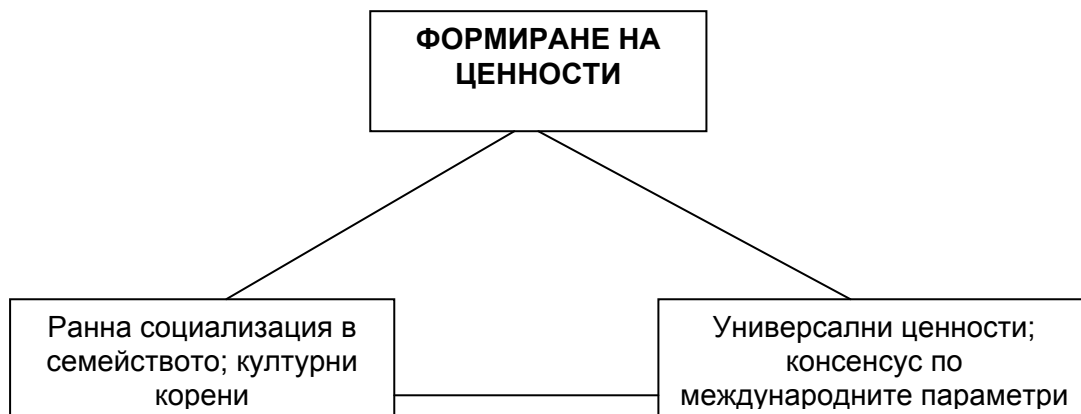
Новата „трансформираща“ роля на ГО включва дълбоко, структурно преформатиране на мисловния процес, чувствата и действията. Това е образование, както за ума, така и за сърцето, което предполага радикална промяна към взаимосвързаност и зависимост и създава възможности за постигане на равенство, социална справедливост, разбирателство и сътрудничество между хората.

Три са степените на трансформиращото обучение, които се отнасят до ГО:

- Анализ на настоящата ситуация в света
- Визия за това какви алтернативни модели на развитие над доминиращите са ни необходими
- Процес към изграждане на отговорно глобално гражданство.

Като трансформиращо обучение ГО прилага механизма на участието при вземането на решения и при трите степени. При това, задачата е прилагане на взаимно учене/обучение и колективно обогатяване и израстване. ГО е предизвикателство пред

егоцентризма, алчността и неравенството, защото предлага взаимодействие и солидарност, вместо грубо съревнование, конфликти, страх.

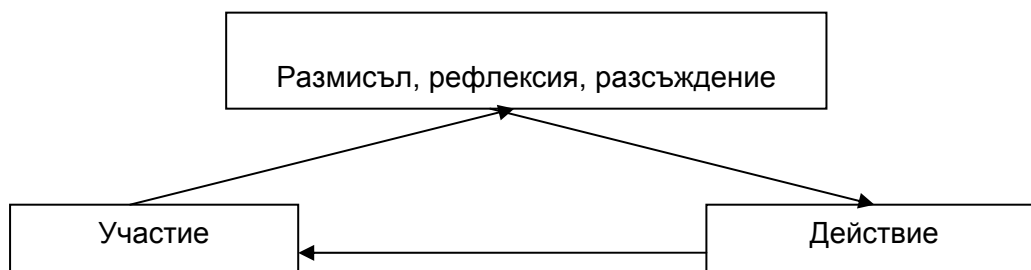


Да използваме съвместно теорията и практиката; теоретичното и практическото познание. Има две нива на знание: теория и практика. Академиците се концентрират в научните знания – теорията, но реалният живот се отразява от практиката. Истинското знание, което предполага трансформация, почва от реалността, върви през теорията, за да се извърши „проверката му” и пак се връща към практиката и реалността, за да се обогати. Това е вълна, резултат от която е PRAXIS (theory#practice)⁷ – комбинация, която дава инструмента за извършване на трансформация и промяна.

Ценна е не репродуциращата страна на образованието, а трансформиращата такава. Образователната система е политическо оръжие в ръцете на управляващите. Промяната на парадигмата е политически процес, а това означава, че за да се случи тя е необходима критична маса от сподвижници, които искат промяната /мин. 30%/. Само така ще се превърнем от добър гражданин на дадена страна в добър гражданин на света.

Динамика на обучителния процес:

1. Съдържание на учебния процес – права на човека, мултикултурна среда, интернационализъм, културни различия и пр.
2. Водещи принципи – равенство, равнопоставеност, справедливост, отговорност, свобода, достойнство и пр.
3. Методи на преподаване – интерактивни, включващи, диалог и пр.



⁷ [Paulo Freire](#) - *Pedagogy of the Oppressed*, 2000

Значимост на Образованието за развитие

Целта на ОР е да насочи вниманието на децата и младежите към съществуващите днес проблеми и предизвикателства и да им помогне да осъзнаят своята собствена роля и значимост в разрешаването им.

Когато обясняваме значимостта на ОР, трябва задължително да се спрем на две основни точки:

- *Глобално* не означава *някъде другаде*
- Образование за отношение и действие

Образованието за развитие не предполага само захранването с факти и създаването на мнение по определени въпроси, а и развиването на отношение, на чувствителност към определени проблеми, на осмисляне на глобалната взаимосвързаност между хората и нещата, осъзнаване на личната отговорност и желанието за действие (преценено, информизирано действие). В основата на ОР и на развитието като цяло стоят определени ценности: демократичност, човешки права, социална справедливост, устойчиво развитие, т.н. Без тях идеята за глобално партньорство и глобално развитие е невъзможна. Чрез образованието за развитие, самите деца и младежи се превръщат в носители на тези ценности и ги прилагат в близкото си обкръжение, в своите общности, в своите природни местности. Замислят се за принципите на справедливата търговия в родината си, за сегрегационните практики в училището и квартала си, за опазването на природните дадености в града си, за правата си като деца и хора. Така стигаме и до втората опорна точка - „глобално” не означава някъде далеч или на политическо ниво, не означава също и че локалните действия имат глобален отзвук. Означава, че ние всички сме свързани с всички останали, както в пространството, така и във времето. Екологичната катастрофа в една страна може да засегне всичките ѝ съседки, да повлияе на икономиката или на социалните практики в световен мащаб, но ще засегне и бъдещите поколения, както и ще се окаже, че е била зародена преди десетилетия.

В настоящият Тематичен сборник съдържанието на Образованието за развитие ще бъде представено чрез Целите на хилядолетието за развитие.

II. Цели на хилядолетието за развитие

Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР) са най-голямото световно обещание – глобално споразумение за намаляване на бедността и подобряване състоянието на онеправданите. Тези цели трябва да се постигнат чрез партньорство между развитите и развиващите се страни. ЦХР са нещо различно от други подобни глобални ангажименти, насочени към намаляването на бедността и използващи често един сух, често финансов език на общуване.

И докато формулировките на ЦХР са разбираеми за всички, съществува сериозен дебат около тяхното съдържание. Съществуват няколко становища:

- ЦХР са достижими и действията за тяхното постигане са реалистични;
- ЦХР имат своята ценност за мобилизиране на усилията на правителствата и гражданските общества по света, макар да не са достижими като изпълнение;
- Критика на тяхното съдържание, т.е. дали това са наистина проблемите на човечеството през настоящето хилядолетие.

Тези гледни точки водят до различни изводи, но използват един и същ подход: ЦХР са даденост, а дебатите около тяхната същност са по-скоро теоретични.

Развитието на концепцията на ЦХР е дълъг процес, в който се открояват няколко етапа:

1. Между Втората световна война и началото на 80-те години. В този период се случват няколко ключови събития, които имат своето отражение като база за създаването на ЦХР. На първо място това е приетата Декларация на човешките права (1948 г.), която защитава правото на всеки индивид и всяко семейство да живее в адекватни условия по отношение на здравето и благосъстоянието си. През 60-те години на ХХ век се заражда идеята на Десетилетието на развитие, което има в своята основа икономически проучвания, които в крайна сметка показват, че индивидуалната грижа за човека рефлектира на общностното развитие. Този ентузиазъм на 60-те и 70-те години отшумява поради ред причини, между които използването на идеята за развитие в идеологически аспект, а също така липсата на ясно поставени и измерими задачи за работа. Така множество грандиозно поставени цели имат своето отражение върху естеството на дейностите, но липсва систематичен подход.

2. През 80-те години на ХХ век ролята на Международния валутен фонд (МВФ) и Световната банка (СБ) нараства значително. Това се обосновава от факта, че множество държави искат заеми от тези институции. Като правило МВФ и СБ препоръчват либерализация на пазарите на кредитополучателите, намаляване на дела на държавата в стопанските процеси и приватизация. Този подход се основава на разбирането, че пазарът е саморегулираща се система, която от самосебе си ще доведе до увеличено благосъстояние. В реалността обаче се случва така, че се образуват монополи, а населението обеднява. Така в контекста на развитието този етап не постига съществен напредък.

3. През 1990 г. е издаден Докладът за световно развитие от СБ, в който се преразглежда подходът за намаляване на бедността. Същевременно е публикуван и Докладът за човешко развитие на Програмата за развитие на ООН, който допълнително фокусира проблемите на бедността. Този документ апелира за концептуализацията на въпросите на бедността, като политиките в тази област следва да търсят краен ефект (подобрен живот), а не само средството (икономически растеж).

Следващите събития, които активизират световната общност са свързани с конференции на ООН: Световната конференция „Образование за всички“, Световната среща за децата, Конференцията по проблемите на най-слабо развитите страни и Конференцията по проблемите на наркотиците. Постепенно общите формулировки започват да отпадат, а Световната среща за децата поставя и специфични цели за действие по отношение на новородените, майчината и детска смъртност, универсален достъп до начално и основно образование, повишаване на грамотността сред възрастните, подобряване на здравословното хранене, универсален достъп до вода и добри санитарни условия. Тази среща е особено ценна и с това, че показва как една успешна конференция може да генерира политическа подкрепа. Някои автори посочват, че именно в нея се корени извеждането на ЦХР.

Образът на онеправданите деца е идеален инструмент за ангажиране на световното обществено внимание. Положителната нагласа се използва особено успешно от изпълнителния директор на UNICEF, който провежда множество срещи с редица лидери по света, настоявайки за създаването и изпълнението на планове за подобряване на състоянието на децата. Тази инициатива е успешна и в кратък срок 155 държави създават свои планове за действие, а повече от 100 държави провеждат мониторингови проучвания.

Следващото важно събитие е проведената от ООН Световна конференция по околна среда и развитие, известна още като Rio Summit. Тя става успешен пример за привличането на общественото внимание по темите, свързани с околната среда, но се проваля в опита си да постигне глобален консенсус по въпросите с климатичните промени и обезлесяването. Важен елемент обаче е проявата на женски групи, които лобират изключително успешно за създаване на обща декларация от срещата.

Друго събитие, която допринася за оформянето на ЦХР е Световната конференция по човешки права от 1993 г. Тази конференция препотвърждава ценностите по отношение на фундаменталните човешките права и свободи; това е основен принцип при изработването на ЦХР.

Следващите конференции, които имат съществено значение за ЦХР са Международната конференция по население и развитие (Кайро, 1994 г.) и Световната среща по социално развитие (Копенхаген, 1995 г.). Декларацията и Планът за действие от Кайро създават принципи за действие, които се подписват от представители на 177 държави и се оформят ясни индикатори за изпълнение – подход, взаимстван по-късно при създаването на ЦХР. На срещата в Копенхаген отново се излиза с декларация, която се фокусира върху намаляването на бедността и създаването на работни места и подкрепя други решения по отношение на образованието и равенството на половете.

Ангажиментите на правителствата по решенията на всички тези събития често се възприемат като претоварващи и създаващи излишна администрация. Друг проблем е, че често пъти липсва ясна координация между дейностите по различните направления, а някои държави подкрепят само част от общите декларации или имат особено мнение по конкретни въпроси. А най-сериозният проблем от всички е, че финансирането на дейностите по приетите решения намалява – с особена сила валидно за структурите на ООН.

За членовете на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие /Комитета по помощта за развитие (ОИСР/КПР) финансирането е един от проблемите: намаляването на ролята на министрите по развитие на представените държави маргинализира и игнорира в голяма степен националните интереси на съответните страни. В същото време се появява мнението, че повечето от тези ангажименти са нереалистични и всъщност разходването на средства във вид на помощ е неефективно и би следвало да не е приоритет.

В такава атмосфера се провежда срещата на представителите на членовете на ОИСР/КПР през 1995 г. Делегатите приемат стратегическия документ *Партньорство*

за развитие в новия глобален контекст, базиран на опита от предходни дейности по темите за развитие. В него се казва още, че развитието е по-скоро *инвестиция*, отколкото *помощ*. Но някои от делегатите смятат, че този документ не е достатъчен и предлагат да бъде създадена Група за рефлексия, която има за цел да направи обзор на възможното бъдеще на помощта за развитие и ролята на ОИСР/КПР. Тази Група за рефлексия е експертна – предимно служители на ОИСР/КПР. Една от задачите ѝ е да направи обзор на всички декларации, приети на различните възлови конференции от ООН, така че да е възможно създаването на по-кохерентен документ. В резултат се появява идеята да бъдат поставяни ясно измерими цели, да се работи на проектно ниво, да се създават и изпълняват политики и програми, т.е. усилията да бъдат максимално конкретни.

В самата група обаче се създава напрежение между членовете, заради 3 различни въпроса.

1. Членовете от Великобритания и Япония се фокусират върху намаляването на бедността чрез икономически растеж (следователно предвидените мерки трябва да са преди всичко икономически). Представителите на САЩ пък не приемат понятието *бедност*, тъй като то не е популярна концепция в тяхната страна. Вместо това те предлагат съвсем конкретни цели, които да доведат до желания резултат: например спирането на отпадане на ученици или намаляване на женската смъртност.
2. Вторият проблематичен момент е свързан с равнопоставеността на половете и овластяването на жените. Японските представители предлагат формулировки, които да се отнасят само до достъпа до образование.
3. Третият въпрос е свързан с невключването на решението от Световната среща по социално развитие (1995 г.), което е за отделяне на 20% от бюджета на страните-бенефициенти за публични разходи в социалната, образователната и здравната сфера. Аргументите срещу поставянето на толкова точен процент са, че за някои страни това е твърде голям разход, а за други би бил твърде малък.

Така, след продължителен преговорен процес, на 6-7 май 1996 г., по време на Срещата на най-високо равнище на министрите по развитието е представен документа *Очертаване на 21 век: Приносът на сътрудничеството за развитие*. Този документ има голям отзвук в Европа и САЩ, а в него се съдържа списък с *Международните цели за развитие*.

Тези *Международни цели за развитие* удовлетворяват в голяма степен правителствата на най-развитите държави. Световната банка и Международния валутен фонд приветстват документа, но на практика той не дава отражение върху дейността им. Неправителствените организации (НПО) реагират според поставените си цели и задачи, като откриват съвпадения между собствените и поставените *Международните цели за развитие*.

В края на 1998 г. започва подготовката за Общото събрание на ООН, което следва да се проведе в Ню Йорк през есента на 2000 г. Този период е използван изключително активно от различни международни агенции, НПО и др. за създаването на дневен ред, съответстващ на интересите им. Така пред ООН се поставя задачата да създаде документ, удовлетворяващ всички заинтересовани страни.

През месец април 2000 г. Кофи Анан (тогава генерален секретар на ООН) представя *Ние хората: Ролята на обединените нации през 21 век*. В този документ основно място е отделено на преодоляването на бедността, като за сметка на отпаднали от *Международните цели за развитие* се включват нови цели за работа, като например:

- Равнопоставеността на половете и овластяването на жените не е конкретно поставена цел.

- Репродуктивно здраве: тази тема не присъства отделно, както и намаляването на майчина смъртност.
- Здравни проблеми: тези теми (с изключение на ХИВ) присъстват само в частта с примерни препоръки.
- На икономическото развитие и инвестицията в технологии е обърнато неочаквано голямо внимание.

В двата месеца до юни 2000 г. започва особено интензивна комуникация между ООН от една страна и, от друга страна, членовете на ОИСР, някои страни-членки на ООН, НПО, социални движения, дори и частен бизнес. Всяка от страните има свои цели: членовете на ОИСР/КР желаят основният фокус да бъде върху преодоляването на бедността, докато НПО изпълняват застъпнически кампании за включването на конкретна цел за работа през новото хилядолетие.

През юни 2000 г. е представен документа *По-добър свят за всички*, в чието изработване вземат участие МВФ, ОИСР, ООН и Световната банка. В него някои от пропуснатите цели от април същата година се завръщат – равнопоставеността на половете и репродуктивното здраве. В същото време темите, засягащи детската смъртност са отделени в две цели. Този документ повлиява в голяма степен изработването на списък с приоритетни цели в *Декларацията на Целите на хилядолетието за развитие*.

През септември 2000 г. ЦХР са приети в присъствието на представители от 192 държави и 23 международни неправителствени организации. Концептуално, целите имат 3 основни стълба:

1. Подкрепа на човешкия ресурс. Към това се отнасят специфичните задачи в ЦХР, свързани със здравословното хранене, здравеопазване (намаляване на детската смъртност, борба с ХИВ/СПИН и други болести, подобряване на репродуктивното здраве), както и образованието.
2. Подобряване на инфраструктурата. Свързва се с подобряването на достъпа до питейна вода, до други енергийни източници, транспортна инфраструктура, строеж на училища, болници и т.н.
3. Увеличение на социалните, икономически и политически права – равнопоставеност на половете, овластяване на жените и правото на собственост.

Важен момент е също и планираната координация между развитите и развиващите се държави, която да се основава на предвидима, нетърговска и отворена финансова система.

Концепциите зад ЦХР

Международни цели за развитие (1996 г.)	
<i>Икономическо благополучие</i>	
1	Намаление наполовина на населението, живеещо в крайна бедност до 2015 г.
<i>Социално развитие</i>	
2	Общ достъп до начално образование във всички страни до 2015 г.
3	Видим прогрес по отношение на равнопоставеността на половете и овластяването на жените, чрез елиминаране на неравенството в началното и средно образование до 2005 г.
4	Намаление с 2/3 на смъртността при новородени и деца до 5 години и намаление с 3/4 на майчината смъртност до 2015 г.
5	Достъп чрез първичната здравна система до услуги в областта на репродуктивното здраве за всички лица в подходяща възраст възможно най-бързо до 2015 г.
<i>Устойчива околна среда и регенериране</i>	

6	До 2005 г. настоящите национални стратегии за устойчиво развитие да бъдат изпълнявани, като гарантират настоящите тенденции на загуба на природни ресурси; природните ресурси да бъдат ефективно възобновени на глобално и национално ниво до 2015 г.
Ефективна международна подкрепа	
7	Ние се ангажираме да направим максималното, за да помогнем: <ul style="list-style-type: none"> ▪ Първо, чрез желанието за обща ангажираност с нашите партньори от развиващите се страни, подкрепено от адекватни ресурси; ▪ Второ, чрез подобряване на координацията за подкрепа на локални стратегии за развитие; ▪ Трето, чрез целенасочено усилие за постигане на кохерентност между политиките за помощ и други политики, които имат отражение върху развиващите се страни.
По-добър свят за всички (юни, 2000 г.)	
1	Намаляване наполовина съотношението на хората, живеещи в крайна бедност между 1990 и 2015 г.
2	Приемане на всички деца в начално училище до 2015 г.
3	Да бъде направен прогрес относно равенството на половете и овластяването на жените чрез елиминане на половото неравенство в началното и средно образование до 2005 г.
4	Намаляване на детската смъртност с 2/3 между 1990 и 2015 г.
5	Намаляване на майчината смъртност в съотношение от 3/4 между 1990 и 2015 г.
6	Предоставяне достъп до услуги в областта на репродуктивното здраве за всички нуждаещи се до 2015 г.
7	Да бъдат изпълнени националните стратегии за устойчиво развитие до 2005 г., така че да възобновят загубите на природни ресурси до 2015 г.
Цели на хилядолетието за развитие (септември, 2000 г.)	
1	Изкореняване на крайната бедност и глада
2	Постигане на основно образование за всички
3	Насърчаване на равенството между половете и овластяване на жените
4	Намаляване на детската смъртност
5	Подобряване на здравословното състояние на майките
6	Борба с ХИВ/СПИН, малария и други болести
7	Осигуряване на устойчива околна среда
8	Да се развие глобалното сътрудничество за развитие

През септември 2005 г. в централата на ООН в Ню Йорк се провежда **Световна среща** на държавните и правителствени ръководители на държавите-членки, на която те потвърждават своята решимост за постигане на ЦХР до 2015 г. и дават оценка на постигнатия напредък. Заключителният документ на форума отбелязва, че всяка страна трябва да поеме отговорност за разработването на подходящи национални политики и стратегии за развитие. На срещата на върха България потвърждава своята ангажираност да работи за постигането на целите на хилядолетието в определения срок.

Всяка страна адаптира осемте глобални цели към своето развитие и формулира конкретни показатели за тяхното проследяване. Българската адаптация на целите отчете амбицията на страната да се доближи до нивата на развитие на Евросъюза. Адаптирането на целите за България се извърши с участието на широк кръг от заинтересовани лица - институции и експерти, които съвместно разработиха първия Национален доклад за целите на хилядолетието за 2003 г. Националният доклад е "визитната картичка", чрез която може да се проследи как съответната страна напредва към постигането на Целите на хилядолетието за развитие. Докладите представляват кратък и лесно разбираем преглед, насочен не само към управляващите, а и към широката общественост като цяло. България беше сред първите 25 държави, които съставиха свой национален доклад - "Цели на хилядолетието за развитие за България" (2003). Целта на доклада беше да повиши

обществената осведоменост за целите, да предизвика дебат за пречките, които среща България по пътя на развитието и да изгради по-здрави партньорства между правителството, частния сектор и гражданското общество за преодоляване на тези пречки. Докладът беше публично представен през март 2003 година.

През 2004 и 2005 година всички ООН-агенции в България в партньорство с неправителствени младежки организации организираха национална информационна кампания за Целите на хилядолетието за развитие. Близко 2000 деца и младежи от цялата страна споделиха своето разбиране за глобалните цели и тяхното българско измерение. Така се роди първият национален младежки доклад **«8 свободни мисли.... Един доклад като приказа на младите българи за целите на хилядолетието за развитието»**. Докладът беше представен през октомври 2005г. от студенти в Национална академия за театрално и филмово изкуство, които подготвиха специален танц **«8 цели, 8 предизвикателства»**, на базата на Младежкия доклад.

През юни 2006 г. ПРООН публикува доклада **Националните цели на хилядолетието за развитие: Рамка за действие**, изготвен от Регионалното бюро на ПРООН за страните от Европа и ОНД. Докато глобалните Цели на хилядолетието за развитие бяха дефинирани с цел да адресират проблемите на слабото развитие, които са характерни за Африка и части от югоизточна Азия, много различната история на ниското развитие в страните от Източна Европа и ОНД наложи промяната на целите и тяхното адаптиране към местните условия.

“Цели на хилядолетието за развитие – 2008” е вторият доклад, който България изготвя в изпълнение на ангажимента си. В неговото заключение се казва:

„Като цяло, в периода 2003 г. – 2008 г. България е осъществила значителен напредък към постигане на заложените цели. С приближаването си до икономическия, образователния и здравен стандарт на ЕС, българските граждани и европейските институции все по-настойчиво изискват и подобряване на стандарта на управление.

Осемте български цели на хилядолетието са в голяма степен взаимнообвързани. В острата конкурентна среда на Европейския съюз високите доходи са немислими без качествено и конкурентоспособно образование. За икономическия напредък е необходимо добро здравеопазване, важно условие е работната сила да е дълголетна и продуктивна. От своя страна по-високите доходи и заетостта предполагат по-висок достъп до образование, по-ниска детска и майчина смъртност, повече грижа за социално чувствителни заболявания като ХИВ/СПИН, сифилис и туберкулоза, повече отговорност за околната среда.

Зад общите национални постижения обаче се очертават драстични вътрешни различия. Във всички обществени области – доходите, образованието и здравеопазването, се наблюдават сериозни контрасти. Те поставят в риск устойчивостта на развитието, защото създават среда за вътрешни противопоставяния на социално-икономическа, териториална или етническа основа. Заедно с това, България е част от глобалната общност и световната бедност не е нещо, което българските граждани могат да пренебрегнат – не само заради човешката солидарност и заради поетите международни ангажименти, но и защото огромните световни контрасти водят до сътресения, които рефлектират върху всички страни.

Като подчертава определени пропуски в осъществените подходи и институционни решения, както и като отразява постиженията на България в процеса на постигане на Целите на хилядолетието за развитие, настоящият доклад идентифицира политики и мерки, които могат да ускорят прогреса на страната и да я доближат повече до целите заложи за 2015.”

ЦЕЛ 1: ПРЕОДОЛЯВАНЕ НА КРАЙНАТА БЕДНОСТ И ГЛАДА

Подцели за постигане и индикатори

Подцел 1А: Намаляване наполовина на броя на хората, които живеят с по-малко от 1 долар на ден.

Индикатори:

- 1.1 Съотношение на населението, живеещо с по-малко от 1 долар на ден
- 1.2 Пропорционално съотношение на бедността
- 1.3 Делът на най-бедните на национално ниво

Подцел 1В: Достигане на пълна и продуктивна трудова заетост и добра работа за всички, включително жените и децата

Индикатори:

- 1.4 Ръст на brutния вътрешен продукт за всяко заето лице
- 1.5 Съотношение Трудова заетост – брой население
- 1.6 Дял на трудово заетите лица живеещи с по-малко от 1 долар на ден
- 1.7 Дял на заетите, работещи само за себе си и работещите, които издържат семейства, в общата трудова заетост

Подцел 1С: Намаляване наполовина на хората, които страдат от недохранване

Индикатори:

- 1.8 Брой на децата на възраст под 5 години с тегло по-ниско от нормалното
- 1.9 Дял на населението, чиято енергийна хранителната дажба е под минималното ниво

I. КАКВО Е БЕДНОСТ? ИЗМЕРЕНИЯ НА БЕДНОСТТА

Разделението между т. нар. бедни хора и тези, които се радват на добро благосъстояние е изкуствено и е създадено основно от човека. Актуалната финансова и икономическа криза задълбочава и изостря това разделение. Това разделение е опасно както за обществото като цяло, така и за всеки отделен индивид. Никой не трябва да живее в бедност заради несправедливи структури или несправедливи условия.

Всяко човешко същество има право на достатъчно средства за приличен живот, особено за храна, облекло, дом, здравеопазване, почивка и съответните социални услуги. Затова, при заболяване, нетрудоспособност, старост, безработица, овдовяване и каквото и да е друго лишение, всеки човек има право на грижи. Международно признатото право на социална сигурност е основното право, което гарантира човешко достойнство за всички хора, когато те са ограничени в техните възможности да реализират правата си.

Бедността е липса на благосъстояние, което поставя акцента върху разглеждането на социалното благосъстояние като част от благополучието на всички граждани на дадена държава. В този смисъл благополучието на човек означава повече от социална сигурност и социална защита, и нещо повече от социалното благосъстояние.

Социалните осигуровки според доходите и социалните плащания - според нуждите - покриват аспектите на благополучието, но то се създава също и от интегрирането на пазара на труда, семейството и други общности, както и от личния капацитет да се

ползват социалната сигурност и социалната защита. Той също включва всички нематериални аспекти на живота. Ако бедността е липса на благополучие, а социалното благосъстояние отразява структурните условия за развитие на личното и социалното благосъстояние, бедността е също и липса на социално благосъстояние. Този, който не може да намери работа или да печели достатъчно с труда си, този, който няма да намери подкрепа от семейството или от други първични мрежи и този, който не получи необходимата помощ от държавата или други социални организации, ще трябва да живее в бедност.

Социалният прогрес на една държава може да бъде измерен по броя на хората, които са принудени да живеят в бедност.

Бедността трябва да бъде разглеждана не само като липса на благосъстояние, но и като множество от несигурни условия, типично характеризиращи се с постоянна липса на финансови ресурси. В допълнение, бедността носи допълнителни тежки ограничения: обеднелите хора често страдат от лошо здраве; по-често и за по-дълго време са обект на безработица; живеят предимно в лоши условия; те често се отъждествяват с лошо образование и малък трудов опит; често работят несигурна работа; и не рядко имат слаборазвита социална мрежа, прекъснати семейни връзки и несигурен жилищен статус.

Многоизмерност на бедността

Всеки, който наистина желае да разкрие пълната трагедия на бедността и социалната изолация, трябва да търси описание на тези несигурни условия във всички техни измерения.

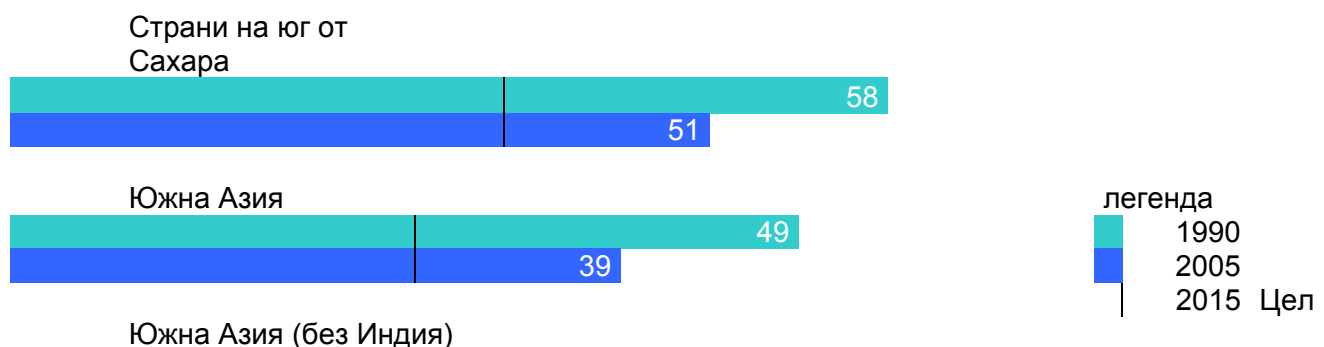
Съществуват осем основни измерения на бедността. Освен финансовите ресурси, те са: здраве; жилищни условия; ниво на образованието; професионална интеграция; социална интеграция; статут на пребиваване; семеен произход.

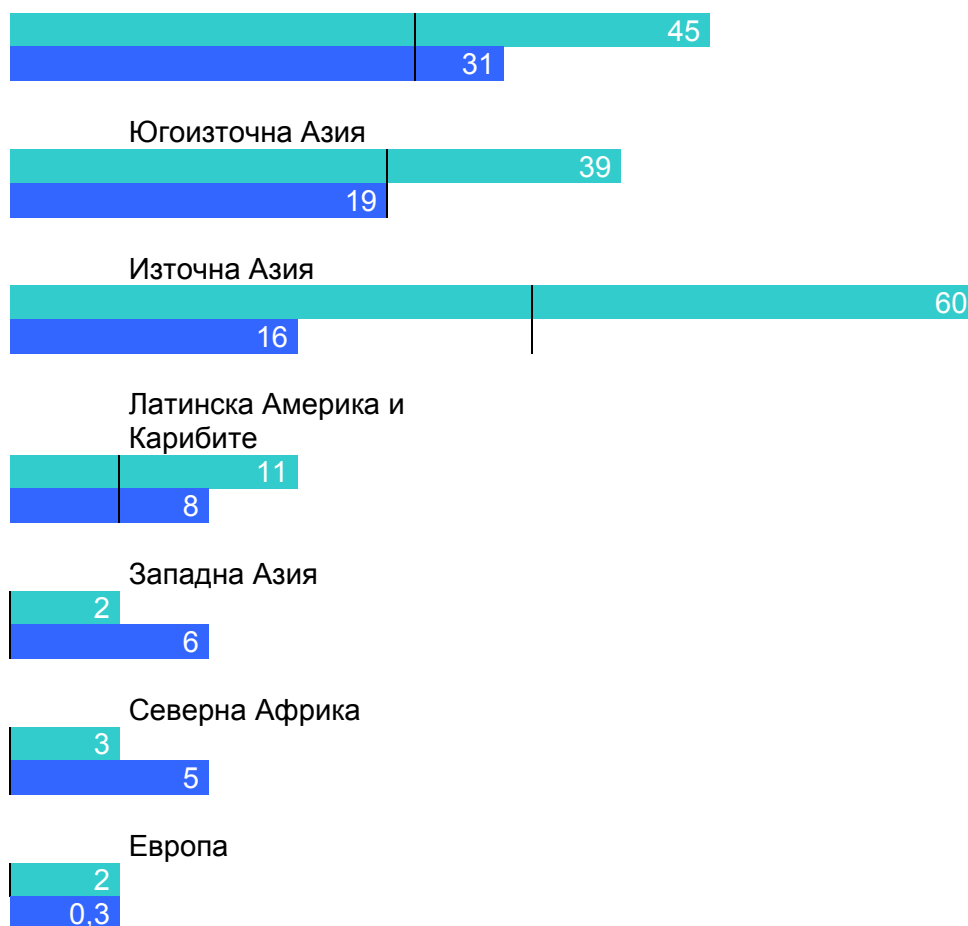
Съществуват и допълнителни измерения, включително психологически, културни, етични и духовни; те не са анализирани в същата рамка или модел. Тези измерения, обаче, имат не по-малко влияние (а понякога са и най-значими) върху ситуацията, която не е само резултат от материалните измерения.

Какво се прави в световен мащаб за преодоляване на бедността?

Световни измерения на бедността

Съотношение на хората, живеещи с по-малко от 1,25 долара на ден 1990-2005г. (в проценти)





През последните 20 години, делът на хората по света, които гладуват спадна от една пета до една шеста, а абсолютният брой на гладуващите хора е намалял леко. Но 852 милиона души, предимно в развиващите се страни, все още страдат от хронично или остро недохранване. Повечето от тях са в Азия, особено Индия (221 млн.) и Китай (142 млн.). В страните на юг от Сахара има 204 милиона страдащи от недохранване и това е единственият регион в света, където гладът се увеличава. Ако сегашните тенденции се запазят, в този регион Целите хилядолетието за развитие (ЦХР) и по-конкретно Цел 1 няма да бъдат постигнати.

Бедността е основна причина за глада. Въпреки по-ниските цени на хранителните продукти, свързани с увеличаването на производството на храни, много бедни хора все още не могат да си позволят да купят достатъчно храна. Въпреки печалбите в добивите от основните земеделски култури, ниското производство на хранителни продукти продължава в селските райони, особено там, където има недостиг на вода за поливане. В най-засегнатите райони основен проблем също е отдалечеността от пазарите и рисковете при земеделското производство. Поради лошо съхранение на зърното и нуждата от пари в брой, много от дребните земеделски стопани са принудени да продават продукцията си на ниска цена, веднага след прибиране на реколтата, само за да купят жито, макар и на по-висока цена, за да изхранват семействата си до следващата реколта.

Силният икономически растеж през първата половина на десетилетието доведе до намаляване броя на хората в развиващите се региони, живеещи с по-малко от 1.25 долара на ден. Техният брой намалю от 1,8 милиарда през 1990 г. до 1.4 млрд. през 2005 г. Равнището на бедността е намаляло от 46 на сто до 27 на сто. Глобалната

икономическа и финансова криза, която започна в развитите икономики на Северна Америка и Европа през 2008 г., предизвика рязко понижаване на износа и цените на стоките и намаляване на търговията и инвестициите, забавяне на растежа в развиващите се страни. Въпреки това, темповете на икономически растеж в развиващите се страни е достатъчно силен за поддържане на напредък по отношение на целта за намаляване на бедността. Общото ниво на бедност все още се очаква да спадне на 15 на сто до 2015 г., което показва, че Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР) и по-конкретно Цел 1 могат да бъдат изпълнени. Това означава, че към 2015 г. около 920 милиона души в света все още ще живеят под линията на бедността

Най-новите актуални оценки на Световната банка показват, че кризата е довела до крайна бедност допълнително още 50 милиона души през 2009 г. и ще доведе до крайна бедност още около 64 милиона до края на 2010 г.. Тези данни се отнасят за страните главно в страните на юг от Сахара, Източна и Югоизточна Азия. Освен това, ефектите на кризата вероятно ще се запазят, като бедността ще бъде малко по-висока през 2015 г. и дори след това, до 2020 г.

Най-бързият растеж и рязко намаление на бедността продължава да се отчита в Източна Азия. Равнището на бедност в Китай се очаква да спадне до около 5 на сто до 2015 година. Индия също е допринесла за голямо намаление на бедността в световен мащаб. Линията на бедността от 1.25 долара на ден, се очаква да спадне от 51 на сто през 1990 г. на 24 на сто през 2015 г., а броят на хората, живеещи в крайна бедност, най-вероятно ще намалее с 188 милиона. Във всички развиващи се региони, с изключение на тези на юг от Сахара, Западна Азия и части от Източна Европа и Централна Азия, се очаква да бъде постигната целта на хилядолетието.

Липсата на качествени изследвания и проучвания, извършвани на редовни интервали и закъсненията в отчитането на резултатите от проучванията продължават да възпрепятстват наблюдението над бедността. Пропуските са особено сериозни в страните на юг от Сахара, където повече от половината от страните не разполагат с достатъчно данни, за да се правят сравнения по цялата гама от целите на хилядолетието, както и при малките островни държави в Тихоокеанския и Карибския басейн. Изследванията предоставят важна информация, не само в промяната на средния доход или потребление, но също и в разпространението на тези показатели. През последната година в резултатите за изследване на бедността са включени 31 нови изследвания на домакинствата.

Докато международният праг (линия) на бедността се определя на ниво, характерно за редица бедни страни, много хора живеят с доходи още по-ниски от тази сума. Икономическият растеж и подобряване на разпределението на доходите, както и потреблението, намали нивото на бедността. От 1990 г. насам, нивото на бедност е намаляла във всички региони с изключение на Западна Азия. През 2005 г. средният доход на хората, живеещи под прага на бедността е бил \$ 0,88. Дълбочината на бедност е най-голяма в страните на юг от Сахара, но е намаляла от 1999 г. насам и достигна нивото на Източна Азия през 1990 година.

Препоръки на Работна група към ООН за намаляване наполовина на глада и недохранването

1. Преминаване от политически ангажименти към действия

- Застъпничество за политическо действие за постигане на междуправителствено споразумение за премахване на глада
- Засилване приноса на страните-донори и националните правителства за дейности, като борбата с глада

- Подобряване информираността на обществото по въпросите за глада и недोхранването и засилване действията на правозащитните организации
- Укрепване на развиващите се страни и организациите, които се занимават с намаляване на бедността и глада
- Подобряване на дейностите по отношение точността на събирането на данни, мониторинг и оценка

2. Реформа в политиките и създаване на благоприятна среда

- Насърчаване на интегриран политически подход към намаляване на глада
- Възстановяване на бюджетните приоритети за селскостопанския сектор и селските райони
- Изграждане на капацитет на развиващите се страни за постигане на целите за намаляване на глада и недохранването
- Подобряване на връзките между хранителни и селскостопански дейности
- Увеличаване достъпа на бедните до земеделска земя и други производствени ресурси
- Овластяване на жените и момичетата
- Подобряване на селскостопански и хранителни изследвания
- Премахване на вътрешни и регионални бариери пред търговията със селскостопански продукти
- Повишаване ефективността на донорските организации, свързани с преодоляване на глада, за да се гарантира ефективно прилагане на политиките в тази област

3. Увеличаване на производителността в селското стопанство

- Подобряване състоянието на почвите
- Подобряване и разширяване на управлението на водите
- Подобряване на достъпа до качествени семена и други материали за засаждане
- Разнообразяване на стопанството с предприятия произвеждащи продукти с висока стойност

4. Подобряване на храненето при хора, страдащи от хронично недохранване и уязвими хора

- Насърчаване храненето при майките и кърмачетата
- Намаляване недохранването сред децата под пет годишна възраст
- Намаляване недохранването сред децата в училищна възраст и юношите
- Намаляване недостига от витамини и минерали
- Намаляване разпространението на инфекциите

5. Намаляване на уязвимостта при страдащите от остро недохранване чрез производствени мрежи за сигурност

- Изграждане и укрепване на националните и местни системи за ранно предупреждение
- Изграждане и укрепване на националните и местни капацитети за реагиране при бедствия и аварии
- Инвестиране в производствени предпазни мрежи за защита на най-бедните от краткосрочни икономически сътресения и за намаляване на дългосрочната несигурност на прехраната

6. Увеличаване на доходите и достъпа до пазарите за бедните

- Инвестиране в пазара и поддържане на инфраструктурата
- Създаване на мрежи от дребни търговци, произвеждащи селскостопанска продукция
- Подобряване на достъпа до финансови услуги за бедните и хранително-неосигурените
- Осигуряване и прилагане на стабилна правна и регулаторна законова рамка
- Осигуряване на достъп до пазарна информация за бедните
- Стимулиране и засилване на сдружения и общности на земеделски производители
- Насърчаване на алтернативни източници на заетост и доходи

7. Възстановяване и опазване на природните ресурси от съществено значение за безопасността на храните

- Помощ за общности и домакинства в областта на възстановяване на природните ресурси
- Сигурност на местното самоуправление, достъп при управление на горите, риболова и пасищата
- Разработване на природни ресурси, на основата на т.нар. "зелени предприятия"
- Добро заплащане на бедните селски общности за предоставяне на екологични услуги

II. ПОЛИТИКАТА НА ЕС ПО ЦЕЛ 1 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ **Политика на Европейския съюз за справяне с бедността**

Въпреки, че проблемът крайна бедност не стои така остро в Европа, както при други региони в света, наблюдава се нарастване броят на бедните хора в Европа. Ето някои факти:

- 85 милиона души в Европа живеят в бедност
- 1 на всеки 5 деца в ЕС живее в бедност
- 28% от самотните хора на възраст над 65 години в ЕС живеят в бедност
- 60 млн. души от Източна Европа живеят с по-малко от 2 Евро на ден
- 280 000 души в Европа са станали жертва на трафик на хора
- Всеки 10-ти работещ човек е беден, въпреки че има работа
- 7,2 млн. души са неграмотни в Централна и Източна Европа
- 73% от хората в ЕС смятат, че бедността в техните страни се увеличава
- 1 на всеки 7 деца в ЕС не завършва училище
- 8 на всеки 10 деца от ромски произход са подложени на сегрегация

Рамкова политика на ЕС за по-добра продоволствена сигурност в развиващите се страни

Гладът и недохранването в света се увеличават, засягайки развитието на човечеството и социалната и политическа сигурност. Развиващите се страни бяха силно засегнати от увеличаването на цените на храните през периода 2007-2008 г. и от неотдавнашната финансова криза. Това забави напредъка в постигането на Целите на хилядолетието за развитие (ЦХР), сред които са премахването на бедността и глада и за които ЕС е поел ангажимент.

Политическата нестабилност и гладът често вървят ръка за ръка. В Африка например, близо 80% от хората жертва на недохранване живеят в политически нестабилни държави - нещо, което наблюдаваме и в Азия и Латинска Америка.

Политиката на ЕС за продоволствена сигурност е насочена към:

- хората, жертва на недохранване в развиващите се страни, които най-често живеят в селски региони
- собствениците на малки земеделски стопанства – доказано е, че инвестициите в малки стопанства имат най-голям принос за намаляването на бедността и за растежа.
- създаването на гъвкави предпазни механизми в помощ на най-уязвимите – майки, малки деца, хора с увреждания и др.

Защо е необходимо да се предприемат действия на равнище ЕС?

ЕС трябва да увеличи усилията си за подобряване на продоволствената сигурност в развиващите се страни като част от поетия ангажимент към Целите на хилядолетието за развитие, които 10 години по-късно все още са далеч от своето постигане.

Политическата рамка означава, че ЕС и неговите държави-членки ще подпомагат развиващите се страни за:

- увеличаване на наличните хранителни запаси
- подобряване на достъпа до храна
- подобряване на качеството на храната и гарантиране на приемането на подходящи храни
- предотвратяване и управление на кризи.

ЕС предлага редица практически мерки, сред които:

- подпомагане на по-интензивно и еко-съобразно земеделие за малките стопани и по-специално за жените
- значително увеличение на финансирането (с 50 %) за изследователска дейност за нуждите на селското стопанство с цел развитие до 2015 г.
- съвместна инициатива с Африканския съюз, за да се ускори процесът на прилагане на насоките за политика за земите в Африка
- подпомагане на специфични и по-общи мрежи за социална сигурност
- подкрепа за реформата на Комитета за продоволствена сигурност с цел той да се превърне в централна световна институция по продоволствена сигурност.

2010 година - година на борбата срещу бедността и социалното изключване

2010 година е обявена от Европейския съюз за борба против бедността и социалното изключване. В резултат на това в редица европейски страни се провеждат кампании за повишаване информираността и изостряне вниманието на обществото по този проблем. Много неправителствени организации в Европа организират различни кампании в подкрепа на борбата срещу бедността. Пример за това е Каритас Европа, неправителствена организация с представителства в 44 европейски страни. Организираната от Каритас кампанията „Нулева бедност” има за цел да се съберат 1 млн. подписа, които да бъдат внесени в Европейския парламент с цел лобиране за хората в нужда и постигане на социална справедливост.

Тъй като Европейската година на борбата с бедността и социалното изключване (EY2010), навлиза в окончателния си етап, в ход са редица дейности, които се провеждат в рамките на Европейския съюз. По повод на 17 октомври – Международен

ден за борба срещу бедността, млади хора от Европа участват на заседание на Европейския парламент в Брюксел, посветено на тази тема. Дни на солидарност ще се проведат в Рига, Латвия. Там ще се състои Кръгла маса по проблемите на бедността и социалното изключване.

III. БЪЛГАРСКАТА ЦЕЛ 1 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Какво прави България за преодоляване на бедността?

Когато подписва Декларацията за Целите на хилядолетието за развитие от септември 2000 г., България се ангажира до 2015 г. да намали наполовина крайната бедност. Ангажиментът е конкретизиран в доклада от 2003 г., където страната си поставя за цел да увеличи 3 пъти тогавашните средни доходи и да намали с 1/3 младежката и дълготрайна безработица. Също така, да се намали равнището на относителна бедност (15%), което тогава е било съпоставимо със средното за ЕС.

Досегашните добри резултати по изпълнението на поставените цели показват, че някои от целевите показатели могат и трябва да бъдат актуализирани. От друга страна, членството на България в ЕС и по-конкретно Лисабонската стратегия за по-висока конкурентоспособност и по-високо качество на работната сила налагат целите да бъдат допълнени. Необходимо е първата обща цел за намаляване на безработицата и бедността да бъде разширена с нова конкретна цел, а именно "Пълна и продуктивна заетост, достоен труд за всички".

Индикаторите, които биха могли да се зложат относно осъществяването на тази цел, са:

- коефициент на заетост (15 – 64 г.)
- коефициент на заетост на възрастните хора (55 – 64 г.)
- производителност на труда на едно заето лице

Средните номинални доходи в домакинствата бележат устойчив ръст и от 88,35 евро през 2001 г. достигат 164,90 евро през 2007 г. (виж Таблица 1.1). Общият ръст е с 86,6%, но предвид високата инфлация, характерна за почти всички години от периода, реалното увеличение е с 33,1%. Средногодишният темп на номинален ръст е 11,1%. Ако през следващите години той се запази, заложената цел от 280 евро може да бъде постигната още през 2012 – 2013 г. Това дава основание целевата стойност на средните доходи за 2015 г. да се ревизира на 380 евро. От тук се налага и промяна в целевата стойност на прага (границата) на бедност, тъй като тя методически е свързана със средните (медианни) доходи. Така границата на бедност за 2015 г. следва да бъде определена на 228 евро.

Делът на бедното население (живеещо под границата на бедност) спада от 15,6% през 2001 г. до 14,1% през 2007 г. Сравнителният анализ показва, че в годините с най-висок номинален ръст на доходите относителният дял на бедните е най-нисък (2002, 2003, 2006 и 2007 г.). Реалистично е равнището на бедност да спадне под целевата стойност от 15%, ако се провежда целенасочена политика към повишаване на доходите. Ето защо някои експерти предлагат целевото равнище на относителна бедност за 2015 г. да бъде ревизирано от 15% на 13%.

Таблица 1.1: Конкретни цели и показатели по цел № 1

2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	EC-27 (2007)	2015 Показатели, които трябва да бъдат достигнати		
Конкретна цел 1: Намаляване на бедността										
1. Среден месечен доход (EUR)	88,35	106,23	116,96	121,19	129,62	141,96	164,90	1073 (2005)	280	380
2. Дял на бедното население (%)	15,6	13,5	14,1	15,3	14,2	13,9	14,1	16 (2005)	15	13
3. Граница на бедност (EUR)	53,01	63,74	70,18	72,71	77,77	85,17	98,94	644 (2005)	170	228
4. Дял на живородените деца с тегло под 2500 г на 100 живородени	8,6	8,7	8,9	8,6	8,8	9,3	8,8	7,1 (2005)	6	6
Конкретна цел 2: Намаляване на безработицата										
5. Младежка безработица (15–24) в %	38,8	37,0	28,2	25,8	22,3	19,5	15,1	15,4	25	10
6. Дълготрайна безработица (%)	12,1	12,0	8,9	7,2	6,0	5,0	4,0	3,0	7	3
Конкретна цел 3: Пълна и продуктивна заетост, достоен труд за всички										
7. Коефициент на заетост (15–64 г.) в %	50,6	52,5	54,2	55,8	58,6	61,7	65,4		-	70
8. Коефициент на заетост (55–64 г.) в %	27,0	30,0	32,5	34,7	39,6	42,6	44,7		-	50
9. БВП на 1 зает в СПС (EC-27 = 100)	31,4	33,1	33,5	33,8	34,3	34,8	35,6	100,0	-	45
10. Относителен дял на компенсацията на наетите лица в БВП (%)	34,9	34,1	34,7	33,4	33,3	32,3	34,5	48,4	-	40

Източник на данните за 2001 – 2007 г.: НСИ, Евростат, НЦЗИ, СЗО (HFA-Data)

Сравнение между размерите на бедността в България и останалите страни

Данните от международни сравнения показват, че относителният дял на бедните в България не се различава съществено от този в страните, членки на ЕС, и новоприсъединените страни (през 2005 г.: ЕС-25 – 16%, Швеция – 9%, Люксембург – 13%, Белгия – 15%, Естония – 18%, Гърция – 20%, Полша – 21%, България – 14%).

Разликите по отношение на праговете на бедност обаче са очевидни. Прагът на бедност в евро за България например е 2,8 пъти по-нисък, отколкото за 10-те новоприсъединени страни, и 13 пъти по-нисък от този за 15-те стари членки на ЕС. Измерени в Стандарт на покупателната способност (СПС), тези разлики чувствително

намаляват, но въпреки това прагът на бедност в България остава два пъти по-нисък от прага в ново присъединените страни и около пет пъти под този в старите членки на ЕС. Следователно, при равни ценови условия доходите у нас са в пъти по-ниски и съответстват в аналогична степен на по-нисък жизнен стандарт. Неотчитането на този факт често води до некоректни изводи и интерпретации на относителната линия на бедност. Рискът от неточност се засилва още повече заради високия относителен дял на сивата икономика и той се отнася за всички монетарни показатели. Данни от изследване на Европейската комисия показват, че България е страната с най-голям черен пазар на труда в общността. Общо 35% от БВП е произведен от недеklarирани трудови отношения и доходи, срещу които не са платени данъци и осигуровки. Основен немонетарен показател, свързан с достъпа до пазара на труда, е относителният дял на дълготрайно безработните (над 1 г.). Ако през 2001 г. България е с най-висока стойност на този показател в Европа (12,1%), то през 2007 г. (4%) вече сме изпреварени от Германия (4,7%), Полша (4,9%) и Словакия (8,3%). Въпреки благоприятната тенденция, все още сме значително над средноевропейските стойности: ЕС 27 – 3,0%, и ЕС-15 – 2,8%. В страни като Кипър, Дания и Швеция относителният дял на дълготрайно безработните е под 1%. Това характеризира българския пазар на труда като слабо конкурентоспособен, особено като се има предвид, че дълготрайно безработните най-често са натрупали повече от една неблагоприятна характеристика – ниско образование, липса на професия, на квалификация и на трудови умения, слаба нагласа за мобилност и др.

На фона на световната бедност България има съвсем различни проблеми за решаване. Слизайки под 1% относителен дял на населението с потребление по-малко от 1 долар на ден, въпросът с ликвидиране на абсолютната бедност по този показател за нас практически не съществува. В Черноморския регион проблемни все още остават Грузия (6,5%) и Турция (3,4%) с доходи по-ниски от 1 долар на ден. В света обаче съществува огромна по своите мащаби концентрация на бедно население. Такива региони на абсолютна бедност се формират в Азия (Бангладеш – 41,3% от населението, Индия – 34,3%) и в Африка (Нигерия – 70,8%, Замбия – 63,8%, Мали – 36,1%, Буркина Фасо – 27,2%).

Последните данни свидетелстват за намаляване общия брой на работещите бедни в света (с доход под 2 долара на ден) – от 1,365 млрд. през 2002 г. до 1,287 млрд. през 2006 г., но все още изключително висок е относителният им дял в Африка на юг от Сахара (86,2%), Южна Азия (80,5%) и Югоизточна Азия и Тихия океан (51,0%).

Като страна-член на Европейския съюз и нов донор – активен участник в международното партньорство за развитие, България поема ангажименти нейната помощ за развитие да бъде насочена към преодоляване на бедността и икономическата изостаналост в по-слабо развитите страни. Нещо повече, преодоляването на бедността и свързаните с нея проблеми, които снижават качеството на живот в развиващите се страни, беше провъзгласено за основна цел на политиката на Република България за развитие. На базата на конкретни принципи и приоритети и чрез участие в многостранни и двустранни механизми за предоставяне на помощи за развитие България ще може да предава положителен опит, да обменя добри практики и да участва в съвместни проекти и инициативи, които пряко или косвено биха спомогнали за намаляването на бедността в глобален мащаб.

Политики на България за постигане на Цел 1 от Целите на хилядолетието за развитие

През октомври 2003 г. правителството прие Стратегия за борба с бедността и социалната изолация, обхващаща периода 2003 – 2006 г., която беше последвана от два национални плана за борба с бедността и социалната изолация – през 2004 и през 2005–2006 г. Генералната цел на Стратегията бе формулирана така – намаляване на

бедността и предотвратяване на риска от социална изолация. Първата стъпка за нейното изпълнение беше приемането на официална линия на бедност (152 лв. за 2007 г. и 166 лв. от 1 януари 2008 г.) по методика, утвърдена с постановление на Министерски Съвет. Тя обаче не бе последвана от втората, също важна крачка – приемането на методика/механизъм за обвързване на минималните плащания и социалните помощи с официалната линия на бедност, въпреки че експертни решения в тази посока бяха разработени и предложени за одобрение. Третата логическа стъпка би била да се намали степента на риск от настъпването на “вторична бедност”. В тази връзка трите най-важни обществени сфери (здравеопазване, образование и осигуряване) трябва да бъдат реформирани и развити така, че да гарантират по-голяма сигурност. Разбира се, в основата на всяка успешна политика за борба с бедността стоят макроикономическата стабилност и устойчивият икономически растеж. В следващите години обаче трябва да се акцентира и върху ефективността на разпределението и реформирането на публичния сектор като цяло. Икономическият растеж може да бъде в много по-голяма степен социално насочен – към преодоляване на бедността, към по-широко участие на ниско доходните групи в разпределението на произведения продукт.

Макроикономическите политики за намаляване на бедността предполагат използването на ясни и устойчиви правила и механизми.

Конкретните политики срещу бедността трябва да бъдат ориентирани в четири стратегически направления:

- Дейности и мерки, които ще позволят на бедните да натрупат продуктивни качества (обучение, квалификация, здраве), вследствие на което достъпът им до пазара на труда и до обществените услуги ще се облекчи.
- Разкриване на нови възможности за социално включване чрез изграждането на умения и формирането на предпоставки за активно участие на бедните в този процес, като насърчаването на инициативи за самопомощ, социално финансиране в подкрепа на самостоятелната заетост и др.
- Националните планове по заетостта в много по-висока степен трябва да заложат на разкриването на качествени работни места, които осигуряват дълготрайна заетост, кариерно развитие и пълноценна реализация чрез превенция на риска “бедност” и преодоляване на синдрома “работещи бедни”.
- Повишаването на гъвкавостта на пазара на труда изисква в адекватна степен да се развият системите за сигурност, като по този начин местните пазари на труда се отворят също към безработните и бедните.

Полезни връзки:

<http://endpoverty2015.org/>
<http://www.unmillenniumproject.org>
<http://www.2010againstpoverity.eu>
<http://www.caritas-europa.org>
<http://www.caritas-bg.org>
www.europarl.europa.eu
<http://ec.europa.eu>
www.undp.bg

ЦЕЛ 2: Постигане на начално образование за всички

Подцели за постигане и индикатори

Подцел 2А: До 2015 г. всички деца по света, както момчетата, така и момичетата, да могат да завършат пълен курс на начално образование

Индикатори

- 2.1. Нетен коефициент на записване в начално образование
- 2.2. Дял на децата, завършили начално училище
- 2.3. Дял на грамотните мъже и жени на възраст 15 -24 г.

I. ЗАЩО ОБРАЗОВАНИЕТО Е ВАЖНО

За всички, които работят в образователната сфера, ролята на образованието за реализиране на всяка от целите на хилядолетието за развитие е очевидна. За институциите и хората, които са в позиция да вземат решения за политики, реформи и разпределение на финансови ресурси на национално или международно ниво, както и за много граждани в икономически развитите страни (сред които и България като страна членка на ЕС) обаче, ценността и възможностите на образованието като ключ към реализирането на останалите седем ЦХР са все още не така видни. В тази глава ще разгледаме основни въпроси като:

- защо достъпът и завършването дори на начално образование е важно;
- основна информация за механизмите за реализиране на ЦХР 2, постигнатите резултати и оставащи предизвикателства;
- как образованието е взаимнообвързано с всички останали ЦХР и необходима предпоставка за реализирането им.

Защо образованието е важно? Звучи като реторичен въпрос. И все пак, замисляме ли се в ежедневието си защо достъпът и преминаването дори на начална образователна степен е толкова важно, че през 2000 г. това беше формулирано като една от осемте цели на хилядолетието за развитие, насочени към намаляване на бедността? Представете си, че не можете да четете, да пишете и да смятате. Как това ще повлияе на живота ви? Ще имате ли работа и каква ще е тя? Ще можете ли да изхраните семейството си? Ще можете ли да попълните обикновен формуляр, за да си намерите работа? Ще можете ли да пазарувате или да си купите билет в обществения транспорт? Ще можете ли да повлияете на важни решения за вас, семейството ви и общността и страната си? Ще знаете ли, че имате права като гражданин да повлияете на тези решения? Ще разберете ли защо е важно за децата ви да ходят на училище, вместо да ви помагат в домакинството, за да изхраните семейството?

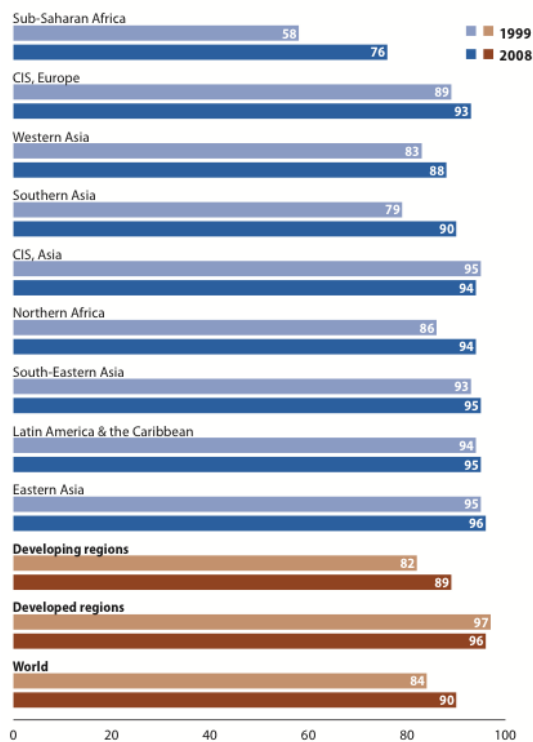
Много често мислим за достъпа до образование като за даденост и реалност за всички хора по света. За съжаление това не е реалността за милиони деца и възрастни, които живеят в бедност, в страни с продължаващ граждански или военен конфликт, или пък не могат да посещават училище заради пола си, принадлежност към изключени малцинства и редица други причини. По данни на ЮНЕСКО през последните 30 години можем да видим реално увеличение на броя на децата и възрастните, които имат възможност да посещават училище и да учат. Днес 680 млн деца по целия свят посещават начално училище⁸. Броят на децата, които посещават начално училище

⁸ Използваните данни в тази глава са взети от последните доклади на ЮНЕСКО за изпълнението на ангажиментите по ЦХР 2 и глобалната инициатива „Образование за всички“. В случай, че цитираният

през 2007 г. се е увеличил с 28% спрямо данните за 2000 г. За сравнение, през 1999 г. 106 млн. деца не са имали достъп до образование. Броят на децата извън училище през 2008 г. е намалял с 30 млн.⁹ През 2011г. 60 мил. деца остават извън образователната система, като 95% от тях живеят в развиващите се страни. Повече от половината от тях са момичета (54%) и по-голямата част от тях живеят в страни с продължаващ конфликт или в земеделски райони. През 2010 3/4 от децата, които все още нямат достъп дори до начално образование живеят в Африка в страните на юг от Сахара (33 млн.) и в Южна Азия (13 млн.).

Нетен коефициент на записване в начално образование в проценти за 1999 г. и 2008 г.:

Adjusted net enrolment ratio in primary education,*
1998/1999 and 2007/2008 (Percentage)



* Defined as the number of pupils of the theoretical school age for primary education enrolled in either primary or secondary school, expressed as a percentage of the total population in that age group.

Note: Data for Oceania are not available.

източникът е друг, това е отбелязано с бележка под линия. В раздел библиография можете да намерите информация за използваните документи, както и Интернет адреси, където можете да намерите пълните текстове на докладите на английски език.

⁹ Данни, представени в документите, използвани на Срещата за ЦХР през септември 2010 г. Повече информация за информационния борд за ЦХР 2 можете да намерите на:

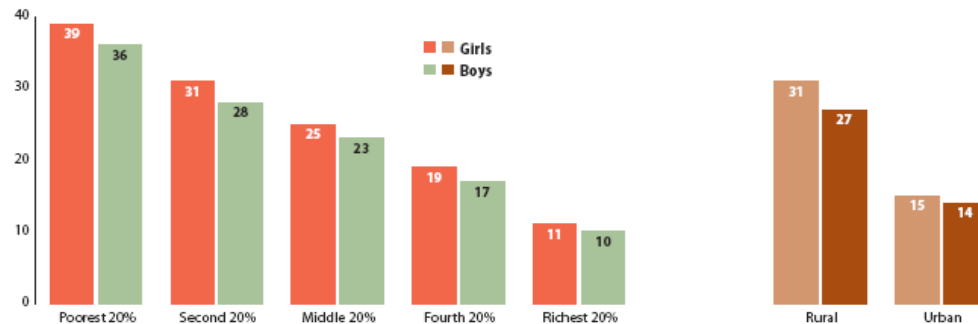
<http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>

Брой деца извън училище разпределен по региони в проценти:

UNITED NATIONS

Inequality thwarts progress towards universal education

Out-of-school children by wealth quintile and area of residence, girls and boys, 42 countries, 2000/2008 (Percentage)



По последни изчисления на ЮНЕСКО и Световната банка, ако настоящите тенденции се запазят, през 2015 г. светът няма да успее да постигне ЦХР 2 и 56 млн. деца няма да могат да получат дори начално образование. Цифрите често звучат като далечна статистика, която не ни засяга. За това ще се опитаме да си представим какво означава тази цифра. *60 млн. деца, които не ходят на училище са толкова много деца, колкото цялото детско население на Европа и Северна Америка, което в момента е в начално училище.* Представете си, че всички деца на възраст 4-8 години в Европа, САЩ и Канада нямат достъп до начално образование и вместо да ходят на училище, да се учат да четат, пишат, пеят и играят, трябва да работят, за да имат какво да ядат и да оцелеят¹⁰. Ето толкова много деца в икономически бедните страни никога не са виждали и може би няма да видят класна стая. За всяко от тези деца този факт не е просто статистика, а тъжна и трудна реалност.

Липсата на достъп до качествено образование е един от най-значимите световни проблеми. За някои това може да звучи пресилено, но без образование, тези деца и възрастни имат малък шанс да усвоят и реализират умения, които ще им позволят да преодолеят омагьосания кръг на бедност, в който те самите и техните семейства живеят. Образование за настоящите и бъдещи поколения е ключът и основна предпоставка за реализирането на останалите цели на хилядолетието.

Защо образованието е важно за преодоляване на бедността

Освен основно човешко право залегнало в Конвенцията за правата на човека и важно за всеки отделен човек, образованието има значение и за обществото и всяка държава като цяло. Нивото и качеството на образованието на населението оказва влияние върху икономическото развитие на всяка държава. Образованието дава възможност за повече и по-добри икономически възможности за отделния индивид, семейство и държава и спомага за активното гражданско участие, което е в основата на изграждането на демократично общество. Често когато говорим за образование в развиващите се страни или ЦХР 2 мислим за проблема като отделен от останалите икономически и социални проблеми на тези общества. Още по-често си представяме,

¹⁰ (One campaign, <http://www.one.org/c/international/issue/948/>)

че тези страни нямат никаква образователна система и само международни донори предоставят средства и инфраструктура за образование. През последните 30 години повечето правителства в развиващите се страни са все повече ангажирани с предоставянето на образование за гражданите си като инвестират средства от националния бюджет, защото вярват, че добре образовано население ще спомогне за постигането на по-бързо и по-устойчиво икономическо и социално развитие.

Наличието на капитал е в основата на производството на стоки и услуги – от основните, без които не можем като храна например, до предмети и услуги за бита и производството, които улесняват живота ни. Често мислим за капитал в смисъла на физически капитал – машини и производствено оборудване, инфраструктура, суровини и стоки. Човешкият капитал в смисъла на възможностите, знанията и уменията на хората, е еднакво важен елемент в процеса на икономическо и социално развитие на всяка страна. Човешкият капитал се изгражда чрез образование и обучение, които увеличават икономическата продуктивност на всеки човек, т.е. дават възможност на всеки от нас да произвежда повече и по-качествени продукти и услуги и да реализира доход (под формата на заплата или напр. селскостопанска продукция за прехрана).

Увеличаването на средствата, изразходвани за образование в отделните държави по света отразява усилията на правителствата да увеличат националния капитал, измерен с човешкия потенциал на населението. В сравнение с 80-те години на 20 век, икономически бедните страни отделят значително повече средства от БВП за образование – 3.3% от БВП в държави с нисък среден доход на глава от населението. Това обаче, е все още значително по-малко от бюджета в развитите държави, които отделят средно 5.4% от БВП за образование и обучение. Тази разлика показва не само продължаващата нужда от международна помощ и подкрепа за осигуряване на образование за всички деца и възрастни, които живеят в бедност. Тя отразява пагубния омагьосан кръг на живот в бедност, продължаващ от поколение на поколение. Инвестициите в образование са единствения път към изграждане на човешкия капитал и потенциал, който ще подобри възможностите на всяка страна за икономически растеж и подобряване на стандарта на живот. На ниво отделен човек, образованието има незаменима ценност, защото разширява кръгозора на хората и им дава шанс да живеят по-пълноценен, здравословен и икономически по-спокоен и стабилен живот. Поради тази причина експертите използват данни за нивото на грамотност на населението като важен индикатор при измерването на качеството на живот в дадена страна.

В периода 1999 г. - 2010 г. броят на децата, които посещават начално училище в Африка се е увеличил с 43 млн. благодарение на усилията на международни институции, донори и африканските правителства със средства от намаляване на международен дълг при инвестиции в образование, международна помощ или инвестиране от национални бюджети.

Когато говорим за постигането на ЦХР 2 – *Постигане на начално образование за всички* трябва да имаме предвид, че осигуряването просто на достъп до образование не е достатъчно, за да изпълним ангажимента си към всички деца за намаляване на бедността и да им дадем шанс за бъдеще. Качеството на образованието – на знанията и уменията, които ни дава училището, е също толкова важно, колкото и достъпът до образование. Ако се стремим просто да отчетем, че всяко дете по света е записано в първи клас, но не следим за качеството на полученото образование, няма да сме изпълнили целите на ЦХР 2. Начално образование с недобро качество – независимо дали причината е в недобри и остарели учебни програми, пренаселени класни стаи, недобре подготвени учители или липса на финансиране – води до голям брой деца, които отпадат от училище, преди да са завършили пълния цикъл на начално образование. Ето защо когато говорим за „Постигане на начално образование за всички“ това означава, че измерваме постигнатите резултати и оставащите предизвикателства не само с броя на децата, които посещават начално училище, но и с качеството на получените знания, броя деца, които завършват успешно пълния курс на начално обучение, с броя на момичетата и децата от маргинализирани групи, които

ходят на училище, с броя на квалифицираните учители и жизнените и академични умения включени в учебните програми, с броя деца, които продължават образованието си в по-горна степен и др.

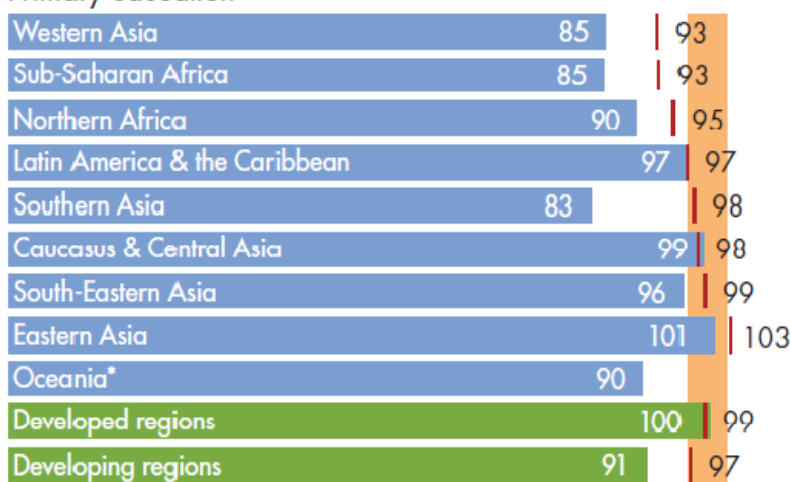
Дял на децата в предучилищна възраст, които завършват начално образование в %:

Съотношение между броя на записаните в начално училище момичета и момчета 1999 / 2010 (момичета на 100 момчета)

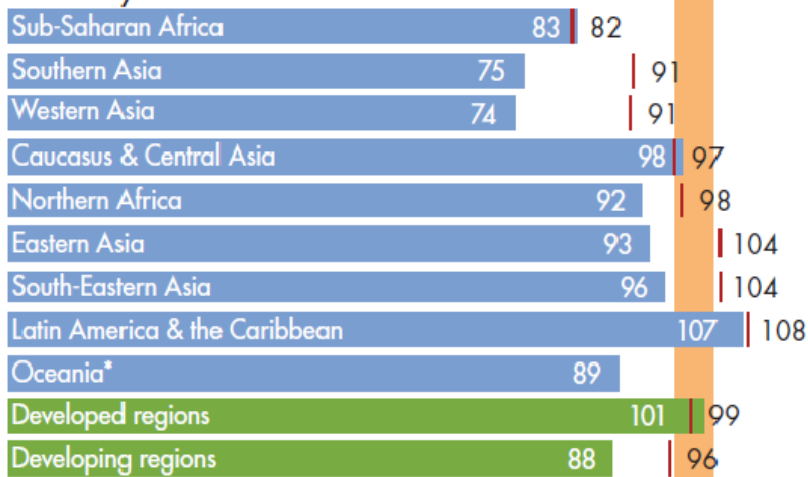
Стр. 54

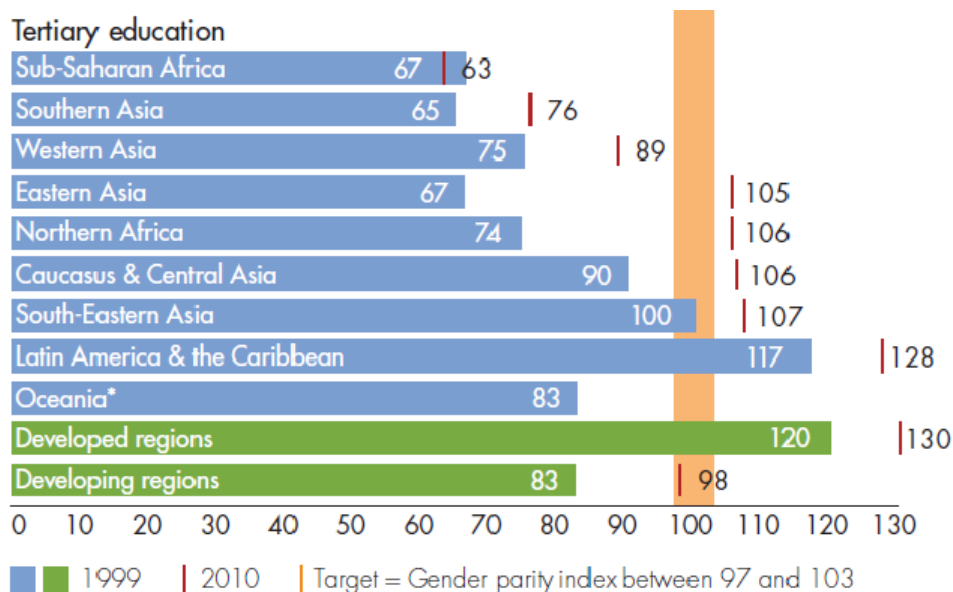
Gender parity index for gross enrolment ratios in primary, secondary and tertiary education (Girls' school enrolment ratio in relation to boys' enrolment ratio), 1999 and 2010 (Girls per 100 boys)

Primary education



Secondary education





* Data for 2010 are not available.

През последното десетилетие броят на децата в Етиопия, които получават образование се е увеличил с 3 млн. благодарение на отменянето на съществуващите такси за начално училище. Подобни такси, независимо колко ниски, все още са една от широко разпространените пречки пред постигането на начално образование за всички деца по света.

Завършване на начално образование означава постъпване в първи клас на подходящата възраст (обикновено преди навършване на 7 г.), систематично преминаване и успешно завършване на целия цикъл на начална образователна степен. Началната образователна степен в отделните държави има различна продължителност. Най-общо, началното образование обхваща възрастта до 7 г. Често деца, които живеят в бедност, особено в земеделски райони, или в държави преминаващи през конфликт или бедствие, или пък принадлежащи към някоя социално или икономически маргинализирана група (напр. поради пола, етническата си принадлежност или религията си), „изпускат“ тези години и ако имат шанс, посещават начален клас в по-късна възраст. В икономически бедните страни по света все още има 796 млн. възрастни (1/3 от населението в тези държави), които са неграмотни. От тях 122 милиона са младежи на възраст между 15 и 24 години. На много места ограмотяването – усвояването на основни умения за четене, писане и смятане, е важно не само за децата, но и за тези възрастни. По-важно е не кога посещаваме училище, а какво ни дава началното образование.

Началното образование помага на децата да усвоят основни умения за четене, писане и смятане, както и други знания и академични и жизнени умения като логическо и критично мислене, умения за формиране и изразяване на мнение и др. Тези умения са нужни и полезни не само за продължаване в по-висока образователна степен, но и за справяне с ежедневни и сложни житейски ситуации. За деца, които живеят в бедност, началното образование подобрява възможностите им да са по-продуктивни в работата си, да могат да усвоят повече и по-лесно работни умения и намалява риска от безработица. Освен че предоставя на децата и техните семейства изход от омагьосания кръг на продължаваща с поколения бедност, образованието е инвестиция с висока възвръщаемост за най-бедните страни, защото то е в основата на по-добро

здравеопазване и икономическо развитие. Началното образование, особено за момичетата и жените, означава нещо повече – по-добро здраве, по-малки семейства и по-ниска детска смъртност. Майки, които имат дори само начално образование имат по-малко деца, следят по-добре за здравето и имунизират децата си и ги подкрепят да посещават училище.

Когато майките имат образование, нивото на детска смъртност е по-ниско, а грижите, храненето и здравеопазването за новородените и родилките е по-добро. В Буркина Фасо бременни жени, които имат поне начално и средно образование имат два пъти по-голям шанс да родят в здравно заведение в сравнение с неграмотните жени. В Индонезия само 19% от децата на неграмотни майки са ваксинирани. За сравнение, 68% от бебетата на майки, които имат поне средно образование са ваксинирани.

Децата на майки, които могат да четат имат два пъти по-големи шансове да оживеят след навършване на 5-годишна възраст в сравнение с бебетата, родени от неграмотни жени. Всяка допълнителна година в училище на една майка в бедните страни увеличава шанса на бебето ѝ да оцелее след раждане и след навършване на 5-годишна възраст с 5% до 10%.

Повече от 1.8 млн. детски живота можеха да бъдат спасени през 2008 г. в африканските страни на юг от Сахара, ако майките имаха поне средно образование.

След подписването на Декларацията на хилядолетието от 189 държави през 2000 г. и последвалите действия за изпълнение на поетите ангажменти за намаляване на бедността, спазване на правата на човека, насърчаване на мира, укрепване на демокрацията, осигуряване на устойчива околна среда до 2015 г., броят на децата, които посещават училище в някои от най-бедните райони на света – африканските страни на юг от Сахара, Южна и Западна Азия – се е увеличил значително. Независимо от постигнатите резултати, към днешна дата повече от 60 млн. деца все още не ходят на училище и никога не са били в първи клас. Почти половината от тези деца живеят в Африка и в по-конкретно в страните на юг от Сахара (30 млн.) и в Южна Азия (13млн.).

Въпреки постигнатите окуражителни резултати, голям брой деца, които започват училище, не завършват дори начална степен. Милиони завършват начално училище без да са усвоили основни умения за четене и смятане, защото образователната система няма достатъчно учители, учебници и други учебни помагала, за да осигури достатъчно високо качество за основно образование. В редица развиващи се държави милиони деца за пръв път от десетилетия имат достъп до начално образование, защото правителствата предоставят безплатен достъп, но други съпътстващи разходи като такси за училищни униформи или стандартизирани тестове са все още голяма пречка за записване в начално училище. Много често деца, които живеят в бедност – това означава 1 млрд. или половината от децата на планетата – особено момичетата, трябва да помагат в домакинството (например, като всеки ден носят прясна чиста вода от километри разстояние, грижат се за по-малките деца и др.) или за изхранване на семействата си (като работят на полето или отговарят за отглеждане на добитък) и в резултат не посещават училище.

В много от бедните страни има голям недостиг на учители. Съотношението между броя учители и броя на учениците на някои места е 1:40. Често причината за това е липсата на достатъчно образовани специалисти или липсата на финансиране за наемане на достатъчно учители. В Африканските страни на юг от Сахара, в които има изключително висок процент на разпространение на ХИВ/СПИН, епидемията е причина за недостига на нужните учители в 77% от случаите. До 2015 ще бъдат необходими над 2 милиона учители в целия свят, за да можем да постигнем Цел 2. През

2006 г. в Танзания са били нужни 45,000 нови учители, които да заместят тези, починали от ХИВ/СПИН¹¹.

Все още много страни по света се опитват да подобрят образователните си системи и да осигурят начално образование за все повече деца. Много често в този процес правителствата се опитват да решат проблема възможно най-бързо и да отчетат увеличаване на броя деца в училище, като пренебрегват проблемите на най-бедните и маргинализирани групи деца – от етнически, езикови или културни малцинства, бездомни и деца с увреждания, момичета от някои религиозни общности и деца, които живеят в изключително бедни или бедстващи земеделски райони или гета в големите градове. Стандартните мерки за осигуряване дори на елементарно образование за всички тези деца не са достатъчни, за да могат те да имат достъп до качествено образование. Начално образование за всички до 2015 г. ще остане химера, ако не положим усилия да включим в образованието тези традиционно изключени групи деца.

В много от икономически бедните страни niskият брой на децата в училище е сигнал не само за липсата на достатъчно средства за образователната система, но и за социални и икономически проблеми, които не позволяват на милиони деца да ходят на училище. Икономическите и социални ползи от образованието са най-бързо и ясно видими в сферата на начално образование. Поради тази причина повечето правителства се ангажират с осигуряване на достъп до безплатно начално образование за всички деца. За повечето бедни страни това е трудна, често невъзможна, задача поради липса на финансиране, но и защото населението на тези страни постоянно се увеличава и капацитетът на съществуващата образователна система не е достатъчен. От друга страна, разпределението на наличните ограничени ресурси често е неравностойно – повече училища и финансиране се отделят за децата в градовете, децата от по-заможни семейства и момчетата, отколкото за децата в по-бедните земеделски райони, момичетата и децата, които живеят в бедност в гетата на градовете или земеделски селища.

Дори когато правителствата осигуряват достъп до начално образование за деца, които живеят в бедност, много от тях все още не могат да ходят на училище, защото трябва да работят. Нуждата да се включат в изхранването на семейството и често да извършват тежък физически труд и да работят повече от 10 -12 часа на ден има пагубно влияние върху здравето на милиони деца и забавя развитието на важни социални и жизнено умения. Това от своя страна намалява шансовете и възможностите на тези деца да имат по-високо квалифицирана и по-добре платена работа като възрастни и по този начин продължава омагьосания кръг на бедност, в която живеят децата и техните семейства, а по-късно и техните собствени деца.

Друг глобален проблем, свързан директно с ЦХР 3, е неравенството в достъпа до начално образование между момичетата и момчетата. Днес милиони момичета все още нямат достъп до училище само защото са родени момичета, а не момчета. Този проблем е най-сериозен в Южна Азия, Близкия Изток и африканските страни на юг от Сахара. Латинска Америка и Карибите са единствените все още икономически развиващи се райони, които се е справил и елиминирал този проблем. Продължаващото огромно неравенство между броя на момичетата и момчетата в училище отразява редица проблеми, които спъват постигането на равенство между половете като цяло не само по отношение на образованието. Тези проблеми са породени както от бедност, така и от културни норми и обичаи, бременност и бракове в ранна възраст, ограничени възможности за работа и икономическа зависимост на жените, както и широко

11 Цитираните в каретата факти и данни са от доклад на ЮНЕСКО за „Централната роля на образованието за постигане на целите на хилядолетието за развитие“, изготвен и публикуван за Срещата на високо ниво за ЦХР, която се проведе през септември 2010 г. в Ню Йорк. Повече информация за връзката между образованието и всички останали 7 ЦХР можете да намерите на

<http://www.unesco.org/en/efareport/mdg2010> и

<http://unesdoc.unesco.org/images/0019/001911/191186e.pdf>

разпространени по целия свят традиционни очаквания и вярвания, че жените трябва да се грижат и изпълняват по-голяма част от домакинската работа – от грижата за децата и възрастните, градината и добитъка, до поддържане на домакинството като цяло. В резултат 2/3 от 796 млн. неграмотни възрастни, които живеят в развиващи се страни, са жени.

Докато експлоатацията на детски труд е проблем свързан с нивото на бедност (броят на децата, които работят, за да изхранват семействата си намалява с увеличаването на дохода на глава от населението), неравенството между половете при осигуряване на достъп до образование не е обвързано със стандарта на живот или дохода на семейството. Това означава, че икономическият растеж и елиминирането на бедността ще помогнат за решаване на проблема с работещите деца, които не могат да ходят на училище, но няма да спомогнат за елиминиране на изключването на момичетата от образователната система. За да осигурим равен достъп до образование за момичетата и момчетата по света, освен финансови средства са нужни и целенасочени национални политики, които например да се намалят директните и „скритите“ разходи за училище, които семейството трябва да покрие, изграждането на повече училища за момичета и подготовка на повече жени-учители в образователни системи и др.

Всички разгледани до тук проблеми пред реализирането на „Начално образование за всички“, важат с пълна сила и са даже по-сериозни за следващите образователни нива – средно, специализирано и висше образование. В повечето развиващи се страни броят на младите хора с основно образование е още по-нисък от броя на децата в начален клас. Докато в икономически развитите страни с висок среден доход почти всички деца завършват средно образование, по-малко от 40% от децата на възраст 9-18 г. в държавите с нисък и среден доход имат възможност да продължат образованието си след начална степен. Разликата между броя на младите хора, посещаващи висше образователно заведение в икономически развитите и развиващите се страни е още по-драстична.

В африканските страни на юг от Сахара проблемът е най-сериозен. Най-големият дял от децата, които нямат достъп до средно образование, живеят в този регион. Броят на децата на възраст 10 г.-14 г., които не ходят на училище, защото трябва да работят, в този регион е също един от най-високите в света. Експлоатацията на детски труд е най-сериозната пречка пред осигуряване на образование за всички деца по света. По данни на Световна банка 1/3 от децата на възраст 10г. – 14 г. в страните с нисък среден доход на глава от населението (без Китай и Индия) трябва да работят, за да оцелеят. Това е реалността и за повече от половината им връстници в страните на юг от Сахара. В интерес на истината, проблемът с експлоатация на детски труд и липса на възможност за образование в редица страни е може би още по-сериозен. На много места официалните данни за броя на децата, които работят са неточни или липсват, като най-често причината е, че властите отказват да признаят съществуването на този проблем.

Повечето налични данни, описващи състоянието, постиженията и проблемите в образованието в икономически развитите или развиващите се страни са количествени. Броят на децата, които ходят на училище в различни етапи, средствата, изразходени от правителствата или международни донори и организации, броят на учителите и пр. ни дават непълна представа за качеството на образователната система в дадена страна. За да разберем и оценим истински постиженията и проблемите и да намерим решения трябва да гледаме на образованието като съвкупност от множество елементи. Освен инвестиции във всички образователни нива, за да реализираме мечтата за „начално образование за всички“ трябва да насочим усилията си и към качествено обучение на добре подготвени учители, ограмотяване на родителите, осигуряване на равен достъп за момичетата, ранно детско развитие и предучилищно образование.

Постижения и предизвикателства пред ЦХР 2 – Постигане на начално образование за всички

Цел на хилядолетието за развитие 2, ясно формулира вярата и ангажимента на всички страни по света да осигурят грамотност за всяко дете. Освен че ЦХР 2 е свързана с всички останали седем цели, образованието е изключително важна и ясно формулирана част от ЦХР 3 – *Насърчаване равенството между жените и мъжете и овластяване на жените*. Специфична цел За: *Елиминиране неравенството в началното и средното образование до 2005 г., а във всички останали нива – до 2015 г.* се измерва със съотношение на момичетата и момчетата в основното, средното и висшето образование.

Тези две цели на хилядолетието за развитие задават рамката за основния нужен минимум, който всички 189 страни и международни организации, се ангажираха да гарантират, за да може всяко дете по света да има достъп до образование. Формулирането на тези цели не е произволно, а е резултат от усилията на много правителства и международни организации и донори в рамките на инициативата *Образование за всички*, ръководена от ЮНЕСКО от 1990 г. насам.

Движението *Образование за всички* стартира на Световния образователен форум, организиран в Джомтиен (Тайланд) през 1990 г. от ЮНЕСКО, ПРООН, УНИЦЕФ, Фонда на ООН за населението и Световна банка. Амбицията и целта на *Образование за всички* е всички деца, млади хора и възрастни по света да получат поне базисно образование. Участниците поемат ангажимента до края на 20 век да осигурят начално образование за всички деца и да намалят драстично броя на неграмотните възрастни. Десет години по-късно през април 2000 г. на Световния образователен форум в Дакар (Сенегал), прегледът на постигнатото показва, че светът все още е далеч от реализиране на обещанието си към децата на планетата.

Форумът в Дакар е най-важната образователна инициатива в началото на 21 век, защото задава рамката за световните усилия и ангажименти за постигане на Образование за всички до 2015 г. Организацията на ООН за образование, наука и култура – ЮНЕСКО, отговоря за координиране на усилията за изпълнение на шестте цели от Дакар и приетата Рамка за действие, като работи с правителствата, международни институции и организации, гражданското общество и НПО за формулиране и изпълнение на политики и реализиране на свободен и равен достъп до начално образование за всички момичета и момчета, мъже и жени до 2015 г. През септември 2000 г. световните лидери формулираха образователните цели на хилядолетието за развитие въз основа на приетите в Дакар цели, параметри и приоритети, определящи основните образователни нужди.

Осемте цели на хилядолетието задават рамката за действие и интегриран подход към осигуряване на устойчиво световно и човешко развитие. По същия начин, целите на движението *Образование за всички* представляват разширена глобална стратегия за осигуряване на качествено образование за всяко човешко същество. Приемайки и ангажирайки се с тези цели, правителствата и международните органи признават потенциала и възможностите, които предоставя образованието, за да отключи индивидуалния човешки потенциал, да движи човешкото развитие и просперитета на нациите, както и да реализира демократичните ценности и социална справедливост.

Приетата в Дакар *Рамка за действие* предвижда до 2015 г. осигуряване на качествено начално образование за децата с неравностоен социален произход и от етнически малцинства, намаляване на неграмотността с 50% и гарантиране на равни образователни възможности за двата пола. Достъпът до образование се интерпретира и като осигурена възможност за всеки да постига измерими и признати образователни резултати и да удовлетворява своите образователни потребности през целия си живот. Нещо повече, Форумът поставя въпроса за качеството на образованието, т.е. какво образование ни е нужно в условията на новата глобализирана световна икономика. Дали осигуряването на достъп до начално образование ще реши проблема

в развиващите се страни? Дали елементарната грамотност и знания по предмети са достатъчни? Дали равният достъп до образователна степен на практика е равен, ако не води до качествено образование и не дава шансове за професионална реализация за всички?

Шест цели за Образование за всички до 2015 г.

Цел 1 – Подобряване и разширяване на комплексните грижи за ранно детско развитие и предучилищно образование, особено за най-уязвимите, оцетени и изолирани групи деца.

Цел 2 – До 2015 г., всички деца, особено момичетата, деца, от етнически малцинства и тези, които живеят в нищета да могат да получат и да завършват безплатно и задължително качествено начално образование

Цел 3 – Образователните потребности на всяко дете, юноша и възрастен да бъдат удовлетворени чрез осигуряване на равен достъп до подходящи образователни програми и обучения за жизнени и социални умения

Цел 4 – До 2015 г. да се намали с 50% броят на неграмотните възрастни, особено на жените, и да им се осигури равен достъп до базисно и продължаващо обучение

Цел 5 – До 2005 г. да се ликвидира неравенството между момичетата и момчетата в достъпа и завършването на начален и среден клас; да се установи равенство в образованието до 2015 г. с фокус върху осигуряване за всички момичета на пълен и равен достъп до и завършване на качествено начално образование с равни шансове за успех.

Цел 6 – Подобряване на качеството на образованието във всички аспекти и осигуряване на успеваемост за всички, за да може всички да постигнат измерими и признати образователни резултати, особено в сферата на грамотност, смятане и важни жизнени умения.

Двете образователни цели на хилядолетието за развитие (ЦХР 2 и ЦХР 3а) и шестте цели, приети в Дакар са двата основни документа, които задават рамката и координират световните усилия в сферата на образованието. Те се основават на принципите на равен достъп до образование за всички, без каквато и да е дискриминация, зададени от Всеобщата декларация за правата на човека.

ЮНЕСКО координира усилията за постигане на шестте цели и публикува ежегодни глобални мониторингови доклади за напредъка и предизвикателствата пред постигане на *Образование за всички* (<http://www.unesco.org/en/efa/resources/reports/>). ПРООН изготвя редовни годишни доклади за изпълнението на Декларацията за целите на хилядолетието за развитие (<http://www.undp.org/mdg/reports.shtml>). В тези доклади можете да намерите данни за изпълнението на целите и примери от опита на различни страни по света.

Докато ЦХР 2 и ЦХР 3а се фокусират изключително върху достъпа до начално образование и равенство между половете, целите в Рамката за действие от Дакар са по-широки и обхващат предучилищно образование и ранно детско развитие, средно и продължаващо образование, както и грамотност и развитие на жизнени умения и качество на образованието, които са взаимнообвързани и взаимнозависими. Тъй като основните пречки пред реализиране на образователните цели на хилядолетието се крият не в образователните системи, а имат социално и икономическо измерение, инициативата *Образование за всички* помага за оценка на напредъка и идентифициране на нужните действия за постигане на ЦХР 2 и ЦХР 3а. Целите на хилядолетието и целите на *Образование за всички* се допълват взаимно, защото без адекватни усилия за ранно детско развитие, грамотност на родителите и фокус върху качество на обучението и жизнени умения, е невъзможно да постигнем начално образование за всички. Затова образователните политики и програми за развитие във всяка страна се основават на тези два рамкови документа.

Постиженията или какво още трябва да направим за изпълнение на образователните ЦХР¹²

Напредъкът в изпълнение на ЦХР 2 – *Начално образование за всички* в развиващите се страни е значителен. Въпреки постигнатите успехи, все още няма гаранции, че ще успеем да изпълним обещанието към всички деца по света. Най-голямата част от децата, които все още не ходят на училище живеят в Африка на юг от Сахара и в южна Азия. Бедността е основната пречка пред достъпа до образование, особено за момичетата. В някои райони достъпът до образование остава нереална мечта за повечето момичета и жени.

Броят на децата в бедните страни, които не ходят на училище е намалял от 103 млн. през 1999 г. на 60 млн. през 2010 г. През същата година общият дял на децата в начално училище достига 90%. В Африка на юг от Сахара обаче, нетният дял на децата в начално училище през 2010 е все още 76% и 38 млн. деца, повечето от тях момичета, все още не ходят на училище. В страните в южната част на Азия, делът на децата в начален клас е достигнал повече от 93%, но 18 млн. все още никога не са били ученици.¹³

В много страни повече от 90% от децата вече са записани в начално училище. В африканските страни на юг от Сахара делът на началните учениците се е увеличил от 58% през 2000 г. до 76% през 2010г. Бързият темп на увеличаване на броя на децата в начален клас обаче, ограничава капацитета на образователните системи и учителите да предоставят качествено образование за всички.

126 млн. деца по света все още работят, като в повечето случаи работата им е опасна за здравето и развитието им. В някои случаи процент (10%) от децата в училище отпадат преди да завършат пълен курс на начално образование, което означава, че дори да постигнем 100% записване в начален клас, някои деца може би ще останат неграмотни.

Основните пречки пред реализирането на начално образование за всички се крият в продължаващата икономическа и географска неравнопоставеност. 40% от всички деца извън училище живеят в най-бедните 20% от всички семейства. В сравнение, в повечето развиващи се страни всички деца от най-заможните 20% от семействата завършват начално образование. Повечето деца извън училище живеят в бедни селскостопански райони, градски гета, страни с продължаващ или скорошен военен или граждански конфликт, имат увреждане или принадлежат към маргинализирани общности.

Разликата между броя на момичетата и момчетата в развиващите се страни в начално образование е намаляла на 91 момичета на 100 момчета. В средното образование обаче, почти няма промяна, като в някои райони броят на момичетата, които продължават да учат след начално образование намалява. Процентът на момичетата в основно училище в африканските страни на юг от Сахара намалява от 82% през 1999 г. на 75% през 2010г. До момента само 53 от общо 171 държави с налични данни са успели да постигнат равен достъп за момичетата до средно образование.

За да постигнем образователните цели на хилядолетието, усилията трябва да се насочат към:

- **Подкрепа за образователните системи чрез осигуряване на международна помощ, насочена специално към образованието.** Подобряването на качеството на образованието е важна предпоставка за реализирането на ЦХР 2. За да ходят и завършват училище, децата се нуждаят от подготвени учители, подходяща училищна инфраструктура, малки паралелки и добри учебни

¹² Цитираните данни за реализираните успехи и оставащите проблемни области можете да намерите в Доклада на Генералния секретар на ООН изготвен през февруари 2010 г. в подготовка за световната среща на високо ниво през септември 2010 г. Пълният текст можете да намерите на http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/64/665

¹³ <http://www.un.org/millenniumgoals/2008highlevel/pdf/newsroom/Goal%20%20FINAL.pdf>

материали. За да постигнем образователните цели до 2015 г. светът има нужда от 10.3 млн. повече учители.

- **Увеличаване на средствата, отделяни от всяко правителство и международните донори за образование.** Повече средства и усилия трябва да се насочат специално за образователно включване на момичетата и децата, изключени по социални, икономически или географски причини. Някои от успешните практики за осигуряване на достъп до начално образование за различни групи маргинализирани деца включват отмяна на училищни такси, осигуряване на субсидии за съпътстващи разходи (напр. за учебници, училищни униформи или транспорт), мобилни училища, обвързване на образованието с програми, насочени към подобряване на здравето и изхранването на децата (напр. предоставяне на безплатен обяд и основна медицинска грижа за децата в училище).

Въпреки, че повечето средства за финансиране на началното образование се отделят предимно от националните бюджети, добре координирани, целенасочени и дългосрочни инвестиции под формата на международна помощ за развитие са от жизнено значение за реализиране на целите на *Образование за всички* и ЦХР 2 и 3а.

Конкретни ангажименти за изпълнение на ЦХР 2, поети по време на срещата на високо равнище на ООН, която се проведе от 20 до 22 септември 2010 г. в Ню Йорк:

- През 2011 – 2015 г. Япония ще предостави \$3.5 млрд. за подобряване на образованието в развиващите се страни.
- Световната банка ще увеличи със \$750 млн. безлихвените заеми и грантове за програми за подобряване на началното образование в страните, които изостават значително в изпълнението на образователните цели на хилядолетието, особено в африканските страни на юг от Сахара.
- През следващите пет години всички деца в прогимназиален клас в Тринидад и Тобаго ще получат лаптоп за работа в училище.

- **Гарантиране не само на достъп, но и качество на образованието, както в начален, така и в основен етап.** Това може да се постигне като повече усилия се насочат към осигуряване на условия за завършване на пълен курс на обучение и усвояване както на грамотност, така и на професионални умения. По-добрата подготовка на учителите и използването на педагогически подходи, учебни програми и език на преподаване, отговарящи на конкретните нужди на децата също са важни.
- **Особено внимание трябва да се насочи към подобряване на грамотността на жените и осигуряване на възможности повече момичета до посещават и завършват основно образование.** Все още 2/3 от всички 796 млн. неграмотни възрастни са жени. Децата на грамотни родители, особено на майки, които имат някакво образование, имат значително по-голям шанс да посещават и да завършат начално училище. Ето защо осигуряването на възможност за ограмотяване на жените и достъп до средно образование за момичетата по света е в основата на реализиране на начално образование за всички, намаляване на бедността, детската смъртност и подобряване на здравето на нациите.

Няколко успешни примера за реализиране на ЦХР 2¹⁴

Една от основните причини много бедни деца да не могат да ходят в начално училище са таксите за образование. Много бедни семейства в Африка в страните на юг от Сахара отделят до ¼ от семейния бюджет за училищни такси, които включват не само обучението, но и

14 <http://www.un.org/millenniumgoals/2008highlevel/pdf/newsroom/Goal%202%20FINAL.pdf>

закупуването на учебници, униформи, транспорт и т.н. След отменянето на таксите в Гана броят на децата в държавни училища се увеличава с 1.2 млн. само за една година между 2004 г. до 2005 г. В Кения броят на децата в начално училище се е увеличил с 1.2 млн. през 2003 г., а през 2004 г. 7.2 млн. повече деца посещават училище, като 84% от тях са записани в начален клас. Успехът на тази мярка за осигуряване на начално образование за милиони деца е внушителен и УНИЦЕФ, Световна банка и Програмата САЩ за международно развитие (USAID) се опитват да използват модела и на други континенти. Въпреки това, отменянето на училищните такси не е панацея. Драматичното увеличаване на броя на децата в училище поставя голяма тежест върху образователните системи – от липсата на добра училищна инфраструктура и достатъчно подготвени учители, до пренаселени класни стаи.

В Хаити \$70 хил. дарени от Роналдо и Зинадин Зидан променят завинаги животът на 4 300 деца от най-бедните гета в страната. Образователният проект, в който участват хиляди деца, които живеят в бедност осигурява учебни материали за 33 училища и подкрепя задържането на децата в училище и повишаване на квалификацията на учителите.

За да успеем да задържим постигнатите през последното десетилетие успехи за осигуряване на начално образование за всички и да реализираме образователните цели на хилядолетието, образованието трябва да бъде приоритет за всички правителства и равният достъп до всички образователни степени трябва да бъде гарантиран с помощта на ефективно планирана и целенасочена международна помощ. Успешното постигане на останалите цели на хилядолетието за развитие е свързано с признаване на централната роля, която образованието играе в този процес.

Как ЦХР 2 е обвързана с изпълнението на останалите седем ЦХР

Като се има предвид значението на образованието за подобряване на здравето, околната среда и икономиката, звучи логично че всички деца трябва да имат възможност да получат и завършат начална образователна степен, която да им даде качествено образование и добър старт в живота, да им помогне да усвоят знания и умения, които да им помогнат като възрастни да изкарват прехраната си и да се грижат за семействата си, без да са зависими от помощ от правителството си или международни донори. ЦХР 2 – *Начално образование за всички* е една от целите, по които през 2010 г. светът отчете успех и надежда за постигане на обещанията до 2015 г.

През 2000 г. по-малко от 50% от децата в Танзания имат достъп до образование. Днес почти всички ходят в начално училище.

През 2008 г. 5.6 млн. деца в Индия не ходят на училище, но ако страната продължи усилията си, през 2015 г. броят на децата, които нямат достъп ще се намали до 750 хил.

Въпреки това,

- 60 млн. деца, 54% от тях момичета, не ходят на училище;
- 28 млн. деца, които живеят в страни с продължаващ граждански или военен конфликт нямат достъп до образование;
- 796 млн. възрастни, 2/3 от тях жени, са все още неграмотни;
- ако усилията ни продължат със същия темп и резултат, през 2015 г. 56 млн. деца все още няма да имат достъп до начално образование.

По време на срещата на високо равнище на ООН, посветена на преглед на напредъка по изпълнението на Целите на хилядолетието за развитие, която се проведе от 20 до 22 септември 2010 г. в Ню Йорк, ЮНЕСКО организира съвместено с УНИЦЕФ, Спасете децата и правителството на Катар, специална сесия, посветена на централната роля на образованието за постигане на всички останали седем ЦХР.

В процеса на десетгодишните усилия за реализиране на *Образование за всички*, опитът и документираните резултати от работата на страни в различни части на света

показва ясно, че инвестициите в образование имат висока възвръщаемост, особено по отношение изпълнението на останалите седем ЦХР. Последният публикуван от ЮНЕСКО през 2010 г Глобален мониторингов доклад „Образование за всички“, дава конкретни примери за взаимовръзката между базисните образователни умения за постигане на ЦХР.

ЦХР 1 – Образованието е важно за преодоляване на бедността и глада. То ни дава знания и умения, необходими за подобряване на живота ни, възможност да увеличим продуктивността си и същевременно отваря вратите към осигуряване на работа. Бедността е една от основните причини милиони деца да не могат да ходят на училище.

171 млн. човека могат да излязат от омагьосания кръг на живот в бедност, ако всички ученици в бедните страни завършат училище и могат да четат. Това се равнява на намаляване с 12% на броя на хората, които живеят с по-малко от 1,25\$ на ден. Колко са 171 млн. човека? Колкото сборът от населението на Австралия (20.6 млн.), Камбоджа (14.8 млн.), Канада (33 млн.), Колумбия (45.3 млн.), Холандия (16.6 млн.), Тунис (10.4 млн.) и Уганда (30.9 млн.).

Всяка допълнителна година в училище, увеличава дохода на всеки човек в бедните страни с до 10%. Всяка допълнителна година образование на населението, увеличава средно годишно растежа на средния БВП с 0.37%. Средното образование увеличава възможностите на жените за увеличаване на доходите им. То има по-висока икономическа възвращаемост за жените и момичетата (18%), отколкото за момчетата (14%).

Колко е нужно, за да реализираме ЦХР 2? \$16 млрд. годишно под формата на международна помощ за развитие ще позволят на всички деца в икономически бедните страни да ходят на училище. Какво означава тази сума? Това е половината на парите, които се харчат годишно в Европа и САЩ за сладолед – \$31 млрд.

ЦХР 3 – Образованието е важно за справяне със съществуващата неравнопоставеност между половете и социалното и икономическо изключване на жените. Въпреки че момичетата и момчетата имат едни и същи основни изконни човешки права, младите жени по принцип получават по-малко образование и следователно имат и по-малко възможности и по-ограничена свобода в сравнение с младите мъже. 2/3 от всички 900 млн. неграмотни възрастни са жени. Милиони момичета по света ще останат необразовани, само защото не са се родили мъже или защото живеят в бедни селскостопански райони или принадлежат към малцинства. В страните на юг от Сахара 12 млн. момичета може да останат неграмотни. За сравнение броят на момчетата, които няма да имат шанс да ходят на училище е 7 млн. В Йемен има значителни различия между нивото на образование на мъжете и жените, особено в по-бедните селскостопански райони. Докато 84% от мъжете на възраст над 10 г. в градовете и 69% в селскостопански райони са грамотни, за жените нивата са едва 60% и 24% съответно.

Жените навсякъде по света получават по-ниско заплащане за работата си и имат ограничен достъп и влияние при вземане на решения. Надниците и селскостопанската продукция на жените в бедните страни са изключително важни за намаляване на бедността. Там където жените получават образование, средствата и добивът са по-високи. Ако жените фермери в Кения получат същите възможности и образование като мъжете, добивът на царевица, боб и грах, отглеждани като основна реколта от тези жени се увеличава с 22%.

Образованието има централна роля за овластяване на жените и контрол на собственото им репродуктивно здраве. Всяка допълнителна година в училище намалява броят на децата, които ще роди една жена с 10%. Това е от изключително значение за намаляване на бедността на всяко семейство. В Мали жените, които са със средно образование имат средно до 3 деца. За сравнение неграмотните майки

имат средно 7 деца. В Латинска Америка децата на майки с основно образование, остават в училище 2 до 3 години повече в сравнение с връстниците им, чиито майки са неграмотни или имат само начално образование.

ЦХР 4 – Когато майките имат образование нивото на детска смъртност е по-ниско, а грижите, храненето и здравеопазването за новородените и родилките е по-добро. Децата на майки, които могат да четат имат два пъти по-големи шансове да оживеят след навършване на 5-годишна възраст в сравнение с бебетата родени от неграмотни жени. Всяка допълнителна година в училище на една майка в бедните страни увеличава шанса на бебето ѝ да оцелее след раждане и след навършване на 5-годишна възраст с 5% до 10%.

Водещите причини за детска смъртност през 2008 г. са неонатални (37%), пневмония (19%) и диария (17%). Всички възникнали в резултат от недохранване. 40% от децата загубват живота си през първия месец след раждането. Ако майките на тези деца имаха по-добро образование, децата щяха да имат по-голям шанс за живот. Децата, родени от майки, които могат да четат имат 50% по-висок шанс да оцелеят до навършване на 5 годишна възраст. През 2008 г. повече от 1.8 млн. детски живота можеха да бъдат спасени в страните на юг от Сахара, ако майките им имаха основно образование.

В Индонезия само 19% от децата на неграмотни майки са ваксинирани. За сравнение, 68% от бебетата на майки, които имат поне средно образование са ваксинирани.

178 млн. деца под 5 години страдат от забавяне на развитието и недохранване. Това се отразява на потенциала на децата за успешно учене и справяне с училище. Децата, родени от грамотни майки, имат по-голям шанс да бъдат ваксинирани и да не страдат от недохранване и забавяне в развитието.

ЦХР 5 – Образованието е едно от основните оръжия в борбата за подобряване здравето на майките. Усложнения по време на бременността и раждането са основните причини за висока смъртност сред младите жени в развиващите се страни. Колкото по-високо е образованието, толкова по-голям шанс има жената да забави възрастта за раждане на първото си дете, да планира по-голям период между бременностите, както и да потърси и получи медицинска помощ.

Голяма част от нежеланите бременности и тези преди навършване на 18 г. се дължат на липса на основно образование и достъп до контрацепция. В някои развиващи се страни $\frac{1}{4}$ до $\frac{1}{2}$ от момичетата стават майки преди да навършат 18 г. Родилки на възраст под 20 г. и техните бебета имат по-голям риск да загубят живота си по време на раждане (до 60% по-висок риск за бебетата на майки под 18 г.).

В Буркина Фасо, майки, които имат основно образование имат два пъти по-висок шанс да родят, получавайки медицинска помощ в сравнение с жени, които нямат никакво образование.

ЦХР 6 – Образованието дава по-добър достъп до лечение и помага за елиминиране на стигмата и дискриминацията, особено към хората, които живеят с ХИВ/СПИН. Образованието и информирането на населението намаляват риска от предаване на заразни болести.

През 2007 г. 33 млн. човека живеят с ХИВ/СПИН, от които 2 млн. на възраст под 15 г. 90% от инфектираните деца умират преди да тръгнат на училище, ако не получат антиретровирусна терапия. В Малави само 27% от неграмотните жени знаят, че рискът от предаване на ХИВ инфекцията от майка на дете може да бъде намален значително, ако майката получава лечение по време на бременността. За сравнение, 59% от жените със средно образование имат знания за предпазване на бебето от предаване на инфекцията.

Епидемията от ХИВ/СПИН е причина за загубата на 77% от учителите в страни с високо разпространение на инфекцията. През 2006 г. в Танзания има недостиг на 45 хил. учители, които да заместят колегите си, жертви на ХИВ/СПИН.

През 2008 г. повече от 900 хил. човека, повечето от тях деца, са починали в следствие на маларийна инфекция. През последните 6 години, броят на жертвите на малария в Замбия е намалял с 66% благодарение на образователната работа на здравни работници, които работят на място в общността и раздават мрежи за легла, пръскат помещения, и предоставят безплатна диагностика и лечение. По същия начин броят на починалите от малария в Етиопия е намалял с 50% само през последните 3 години.

ЦХР 7 – Образованието ни помага да вземаме решения, така че да решим проблемите и удовлетворим нуждите си днес, без да разрушим нашето бъдеще и бъдещето на следващите поколения. Образованието за развитие е в основата на промяната на ценностите, отношението и поведението ни днес, за да има утре.

Невъобразимо голям брой хора – 1.1 млрд. – живеят без достъп до чиста питейна вода, а без санитарни съоръжения – 2.6 млрд. В резултат, 1.8 млн. деца умират всяка година от диария и 443 млн. учебни дни са изгубени по света заради заболявания, свързани с липса на чиста питейна вода. На много места момичетата изразходват 15 часа на ден, за да доставят вода за семействата си и добитъка, което не оставя никакво време за училище.

Природни бедствия, като продължителна суша например, имат пагубен ефект върху броя на децата в училище. През 2005 г. продължителното засушаване оказва влияние върху семействата на повече от 1/3 от децата на възраст 7-14 г. в Замбия. Подобни катаклизми увеличават с 14% възможността деца, които живеят в бедност да спрат да ходят на училище, за да работят на пълен работен ден и помагат на семействата си.

ЦХР 8 – Целите на хилядолетието за развитие са израз на договореното световно партньорство за развитие, в рамките на което икономически бедните страни се ангажират да работят за ефективно използване на ресурсите за постигане на първите 7 ЦХР. От своя страна икономически развитите страни поеха задължението да помогнат за реализирането на ЦХР, като увеличат помощта за развитие, да намалят тежестта на международните дългове, да осигурят справедлива търговия и достъп до нови технологии, но са все още далеч от спазване на обещанието си.

Средствата от международна помощ за развитие, изразходени за образование през 2008 г. са едва \$4.7 млрд. като само \$2 млрд. са предоставени на най-бедните страни. Международната помощ за образование в страните на юг от Сахара е намаляла от \$1.72 млрд. през 2007 г. на \$1.65 млрд. през 2008 г. Международната финансова криза несъмнено оказва влияние върху средствата отделяни за международна помощ. Въпреки това през 2009 г. средствата, изразходени за военни бюджети по целия свят възлизат на \$1.5 трилиона, с 6% повече в сравнение с 2008 г. За същия период увеличението в размера на глобалния бюджет за международна помощ е едва 0.7%. Средствата, изразходени за помощ за образование през 2008 г. възлизат на 0.5% от световния военен бюджет.

Българското правителство и всички ние като граждани на страна членка на ЕС, имаме задължението да подкрепим реализирането на ЦХР във всички страни по света. Повече информация за начините, по които всеки човек и правителство могат да спомогнат за това, можете да намерите в Глава 8 на настоящия сборник.

II. ПОЛИТИКАТА НА ЕС ПО ЦЕЛ 2 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Европейският съюз е най-значимият донор в световен мащаб, предоставящ около 56% от глобалната помощ за развитие, и е твърдо ангажиран с осигуряването на достъп до

качествено основно образование за всички деца, млади хора и възрастни до 2015 г.¹⁵ Като основен донор на международната инициатива „Образование за всички“, ЕС работи за постигането на мечтата за достъп до начално образование за всеки. В синхрон с поетите ангажименти за реализирането на шестте цели за постигане на *Образование за всички*, постигането на двете образователни цели на хилядолетието за развитие е един от основните приоритети в политиката за развитие на ЕС. Европейският съюз финансира образователни политики, програми и реформи в 140 развиващи се страни, включващи осигуряване на безплатно задължително начално училище, правото на достъп до образование на всички момичета и деца от маргинализирани групи, както и подобряване на качеството на образователните услуги и системи и насърчаване на професионалното образование.

В отговор на ангажиментите за постигане на Образование за всички и ЦХР, през 2002 г. Европейската комисия представи рамка за действие, която очертава целите, приоритетите и методите, които ЕС ще използва в борбата си за намаляване на бедността по света чрез инвестиране в образование и обучение. Основните приоритети включват:

- *начално образование* и обучение на учители като основна и нужна база за реализиране на останалите две приоритетни области – средствата, изразходвани за осигуряване на начално образование трябва да се увеличат значително като се гарантира ефективното им използване и насочване към най-бедните и маргинализирани групи; всички страни трябва да осигурят безплатно начално образование за всички; осигуряването на равен достъп и шанс за завършване на начално училище за момичетата и момчетата е в основата на успеха на усилията във всички останали приоритетни области; качеството на знанията на децата в началното училище е толкова важно, колкото и броя на тези, които имат достъп; ХИВ/СПИН е важен фактор в проблемите на образователните системи; особени усилия трябва да се насочат към възстановяване на образователните системи в страни с продължаващ и наскоро приключил конфликт.
- *професионално и продължаващо обучение, което развива квалификация и взема предвид нуждите на пазара на труда* – чрез въвеждането на иновативни подходи, които включват активно формално и неформално обучение за намаляване на неграмотността сред възрастните, позволяват на момичетата и жените да продължат да учат и усвояват професионални и жизнени умения след начално училище и повишават достъпа, особено на жените, до икономически ресурси като земя, заеми и т.н.
- *висше и професионално обучение* – инвестициите в образованието след начална степен са толкова важни, колкото и постигането на начално образование за всички, защото гарантират осигуряване на квалифицирани учители, въвеждане на нови технологии и внасяне на опит от икономически развитите страни.

Европейската комисия използва широк спектър от инструменти за финансиране на образователни инициативи като част от международната помощ за развитие. В периода 2007 – 2013 г. средствата се предоставят чрез 2 вида инструменти:

1. Подкрепата на ЕС на образователни инициативи на национално и регионално ниво се реализира чрез следните финансови инструменти
 - *Европейски фонд за развитие* – създаден през 1957 г. Фондът е основният инструмент за предоставяне на помощ за развитие в Африка, Карибите и Тихия

15 Подробна информация за политиката на ЕС в помощ на международните цели за подобряване на образованието, както и за специфичните инструменти, използвани от ЕК за финансиране на инициативата Образование за всички и ЦХР можете да намерите на http://ec.europa.eu/europeaid/what/education/index_en.htm

океан; общият бюджет на Фонда, включително за образование, за периода 2008 – 2013 г. е €22 млрд.

- *Сътрудничество за развитие* – чрез този създаден през 2007 г. инструмент, за периода 2007 – 2013 г. ЕС насочва €16.9 млрд. в помощ на страните от Латинска Америка, Азия и Южна Африка

- *Европейско добросъседство и партньорство* – този инструмент създаден през 2007 г. и направлява усилията за изграждане на сътрудничество със страните от Източна Европа и Средиземноморието като предоставя финансиране в размер на €11.2 млрд. за периода 2007 – 2013 г.

2. Тематична програма „Инвестиции в хората“ е единственият инструмент на ЕС, който покрива дейности в помощ на развитието в целия свят и почти всички ЦХР с фокус върху подкрепа на най-нуждаещите се държави. В рамките на програмата ЕС заделя половин милиард евро за периода 2007 – 2010 г., като средствата предназначени директно за приоритетна област „Образование, знания и умения“ възлизат на €65 млн. Дейностите, финансирани в рамките на тази тематична програма са насочени предимно към осигуряване на равен достъп до качествено начално образование за маргинализирани и изключени групи деца, както и към подобряване на възможностите за професионално образование и развитие на умения.

III. БЪЛГАРСКАТА ЦЕЛ 2 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Подцели към ЦХР 2 за България са:

1. 100% от децата завършват начален етап на основно образование
2. 95% завършват прогимназиален етап на основно образование
3. 85% завършват средно образование

Българите традиционно приемат образованието като висша обществена и национална ценност. Конституцията и законите за просвета на страната ни в хода на 20 век утвърждават достъпността и правото на образование за всички без разлика от пол, възраст, етническа принадлежност, вероизповедание или други различия. Въпреки това много български деца, макар и формално да имат достъп до образователната система, не получават качествено обучение, отпадат рано от училище или не завършват с нужните знания и социални и жизнени умения.

Тъй като всяка страна адаптира осемте глобални цели към своето развитие и формулира конкретни показатели за тяхното проследяване, българската адаптация на цел 2 не е насочена към осигуряване на достъп до начално образование, а задава усилията на страната ни да подобри качеството на предоставяното образование.

Глобалната цел на хилядолетието в областта на образованието е променена на „Подобряване на основното и средното образование“, защото истинският проблем у нас е не просто достъпът до образование, а достъпът до качествено образование – цел, поставена в Лисабонската стратегия и дискутирана на Световния образователен форум в Дакар през 2000 г.

Основните аргументи за разширяване на целта към основното и средното образование са свързани със сравнително високото ниво на образователните показатели за начално образование; задължителния характер на обучението в училище до 16-годишна възраст и необходимостта от справяне с проблема с отпадане на ученици преди завършването на основно и средно образование.

Данните от изготвените до момента два доклада за изпълнение на ЦХР в България (2003 г. и 2008 г.) показват, че коефициентът на записаните в образователната

система, особено в начален етап, както и делът на завършилите начално образование, са високи и близки до желаните през 2015 г.

Резултати по изпълнение на ЦХР 2 в България

Подобряване на основното образование					
	1990	2002	2006	2007	2015
Конкретна цел 1: Подобряване на начален етап на основното образование					
Показатели					
1. Нетен коефициент на записване в начален етап на основно образование (6/7 – 9/10 г.; 1-4 клас), %	86,1	99,8	98,5	97,8	100,00
2. Дял на децата, достигнали 5 клас, %	92,6	93,3	93,00	94,7	100,00
Конкретна цел 2: Подобряване на прогимназиалния етап на основното образование					
Показатели					
3. Нетен коефициент на записване в прогимназиален етап на основно образование (9/10 – 13/14 г.; 5-8 клас), %	89,8	83,9	85,1	83,7	97,00
4. Коефициент на завършване на основно образование, %	84,00	85,00	88,6	86,5	95,00
5. Дял на отпадане от прогимназиалния етап на основно образование, %	2,4	3,2	4,2	-	2,00
Конкретна цел 3: Подобряване на средното образование					
Показатели					
6. Нетен коефициент на записване в средното образование (15/19 г.; 9-12 клас), %	68,6	74,9	78,00	78,3	86,00
7. Коефициент на завършване в средното образование, %	82,9	51,3	74,00	76,3	90,00
8. Дял на отпадане от средното образование, %	5,9	3,00	2,7	-	1,00

Динамиката на показателите показва, че България има добри постижения в сферата на осигуряване на достъп до образование. Въпреки големия дял на децата, които посещават училище, страната ни все още трябва да се справи с редица проблеми.

Проблематичен остава въпросът с високия брой деца, които не завършват задължителната образователна степен. Най-голям е делът на децата, които отпадат в прогимназиален етап.

Отпаднали ученици по образователни степени за учебна 2006/2007 година:

Образователна степен	Брой отпаднали	Процент от общия брой
1 – 4 клас	5 361	27.00%
5 – 8 клас	8 733	45.00%
9 – 13 клас	5 545	28.00%

Международни изследвания показват, че качеството на началното образование е все още много добро, но се понижава в прогимназиална степен. Един от индикаторите за това например е, че в периода 1995 до 2003 г. постиженията по математика и природни науки се понижават с повече от 50 пункта, което е най-високият спад отчетен във всички 46 изследвани страни (TIMSS).

Напредъкът в реализирането на образователните цели е неравномерен в географско и социално отношение. Данните показват, че проблемите в България за реализиране на образование за всички следват световните тенденции, като най-често причините за отпадане от училище или необхващане в образователната система са бедност, принадлежност към етнически малцинства, местоживеене – в отдалечени, предимно земеделски, райони възможностите за продължаваща квалификация на учителите са недостатъчни, недостатъчно и неефективно е и финансирането.

Бедността все още се посочва като основна причина за отпадане от училище. Същевременно децата от етнически малцинства и момичетата от тези групи са в най-голям риск. Повече усилия и средства трябва да се насочват към подкрепа на ранното детско развитие, предучилищното образование и качеството на обучение за ромските деца, отговарящо на специфичните им образователни потребности.

Основни причини за отпадане от училище за учебна 2006/2007 година:

Причини	Процент от всички отпаднали
Социални и семейни причини	63,%
Отсъствия	35,1%
Слаб успех	1,6%

Основните причини, изтъквани за отпадане на момичетата от ромски произход между 5 и 8 клас са ранните бракове и страхът на родителите момичето да не бъде откраднато. Освен броят на отпадащите от училище деца, тревожен остава и фактът, че все още има необхванати от образователната система деца, които живеят предимно в ромските махали, в къщи без адресна регистрация.

Проблемът с образователната интеграция на децата от ромски произход е все още сериозен. Най-големият брой деца, необхванати от образователната система и най-големият процент отпадащи от училище принадлежат към тази етническа група.

Дял на записаните деца през 2005 г.

Образователна степен	Население, живеещо в съседство с роми	Деца от ромски произход
Начално и основно образование (7 - 15)	99.00%	77.00%
Средно образование (16 – 19)	81.00%	12.00%

През годините на прехода и присъединяването на България към ЕС се появиха и две нови групи деца, които често са необхванати от училищната система или отпадат от училище. Първата група са деца, чиито родители работят в чужбина и са оставени на грижите и контрола на възрастни баби и дядовци и които често отпадат. Проблемът с образователната интеграция и обхващането на децата на бежанци или имигранти в България все още не е решен.

Друга група деца, които не са обхванати от образователната система и често изостават или отпадат са децата със специални образователни потребности. Много деца с увреждания или специфични нарушения на способността за учене (напр. с нарушения от аутистичния спектър и др.) все още не посещават общообразователно училище. Много деца със СНСУ (напр. дислексия, дефицит на вниманието и хиперактивност) остават недиагностицирани или не получават адекватна подкрепа и качествено обучение в детската градина или училище.

Все още има разлика в посещаемостта и качеството на образованието, което получават децата в градските и селските райони, особено за деца, които живеят във високопланинските села. Често училищата не могат да наемат квалифицирани учители и поради лошото състояние на инфраструктурата учениците не могат да посещават редовно занятия през зимата.

Възможностите за професионално образование, насочено към усвояване на професионални умения и започване на работа след завършване на средно образование са ограничени, а съществуващите програми са откъснати от нуждите на пазара на труда и рядко обвързани с конкретно поле за реализация.

Процентът от БВП, който правителството отделя за образование е близък до средния за новите страни членки на ЕС, но този дял остава все още малък. В допълнение, БВП на България е все още по-нисък от средния за ЕС и това води до влошаване на материалната база. Съчетано с продължаващото неефективно използване на средствата, това рефлектира върху качеството на образованието и води до снижаване на авторитета на българското училище.

Мерките за подобряване на качеството включват оптимизиране на училищната мрежа, независима система за оценяване на качеството на образованието, ефективна система за квалификация на учителите и за кариерното им развитие и издигане на образованието в национален приоритет отразен и в националния бюджет.

Библиография

1. World Bank, Global Monitoring Report 2010, The MDGs After the Crisis, www.worldbank.org
2. <http://www.un.org/millenniumgoals/education.shtml>
3. Доклади на ЮНЕСКО „Образование за всички” - <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/efareport/reports/>
4. <http://www.one.org/c/international/issue/948/>
5. Millennium Development Goals for Bulgaria, http://undp.bg/millennium_goals.php?id=1384

ЦЕЛ 3: Насърчаване равенството между жените и мъжете и овластяване на жените

Подцели за постигане и индикатори

Подцел 3А: Елиминиране неравенството в началното и средното образование до 2005 година, а във всички останали нива – до 2015 година

Индикатори:

- 3.1 Съотношение на момичетата и момчетата в основното, средното и висшето образование
- 3.2 Дял на жените в платената заетост извън селскостопанския сектор
- 3.3 Дял на жените депутати в националните парламенти

I. ЗАЩО ПОСТИГАНЕТО НА РАВНОПОСТАВЕНОСТ НА ЖЕНИТЕ И МЪЖЕТЕ И ОВЛАСТЯВАНЕТО НА ЖЕНИТЕ СА ОТ ЖИЗНЕНО ВАЖНО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ВСИЧКИТЕ ЦЕЛИ НА РАЗВИТИЕТО?

През целия процес на развитие на човечеството, по различни начини – чрез религията, семейството, училището, науката, е обосновавана и поддържана представата, че подчинената позиция на жената е „естествена“, че тя е дадена от природата или се корени в религиозната догма за вторичното създаване на Ева от Адам. Липсва ясна концепция за причините, довели до подчиненото положение и насилието над жените.

Какво наистина означава „равнопоставеност на половете“?

Това не е просто и единствено равенство в броя на мъжете и жените или момчетата и момичетата, които участват в различни дейности, нито означава само равно третиране на представителите на тези групи.

Равнопоставеността на жените и мъжете означава да отчитаме техните често различни нужди и приоритети, да признаваме, че те се изправят пред различни препятствия в живота; имат различни желаниа и предпочитания и допринасят различно към процеса на общественото развитие.

Равнопоставеността на половете и овластяването на жените са неразривно свързани процеси. Жените ще са равнопоставени, когато могат да действат от свое име и извоюват тяхното мнение да бъде и чуто и взето под внимание. Това на практика означава да се признае правото и на жените да дефинират приоритетите на развитието.

Джендър равнопоставеност и джендър равенство:

Терминът „джендър равенство“ се свързва предимно с осигуряване на равни възможности за двата пола за развитие и участие, базираци се на честност и справедливост. Този подход следователно, зависи от схващанията и разбиранията на даденото общество за честност и справедливост, които могат да се базират на небалансирани по пол властови позиции и права и дори нарушени такива по отношение на жените и момичетата.

Равнопоставеността се фокусира върху постигнатия краен резултат, продукт и въздействие. Това е подход по правата на човека, както и на липсата на дискриминация по отношение на възможностите, ресурсите, услугите, ползите, участието във вземането на решения, властта и влиянието. *Равнопоставеността* е всеобхващащ термин, който обединява недискриминацията, равенството във възможностите и равния достъп до крайния резултат, продукт и блага, произведени от

обществото, както и до разпределението им. Той има „трансформиращо” значение и съдържание.

Овластяване на жените

Дефиницията на Фонда за развитие на жените към ООН (UNIFEM) включва наличието на следните фактори за постигане овластяване на жените:

- Разбиране на социалния аспект на взаимоотношенията между половете и на начините, по които те могат да бъдат променени
- Развиване на чувство за собствена значимост и вяра във възможността да постигнеш търсената промяна, както и разбиране на правото ти да контролираш собствения си живот
- Възможност да правиш избор и да договаряш властови позиции
- Развити качества и възможности да предизвикваш и да влияеш на процесите за постигане на социална промяна, която да води до по-справедлив икономически и социален ред в национален и международен аспект.

Овластяването на жените е инструмент за постигане на равнопоставеност, а не край на процеса.

Пол и „джендър”

Анализът на обществените отношения по отношение на жените и мъжете налага разграничаването на двата термина.

„Пол” се отнася до универсалните, биологични различия между жените и мъжете, които са вродени и неизменими. Функциите, които се обуславят от пола са възможността на мъжа да опложда и способността на жената да ражда и кърми.

„Джендър” се отнася до нормите на поведение и взаимоотношения, които са заучени и придобити. Те са различни за различните общества и зависят от културата и степента им на развитие, като се променят през годините на развитие на човечеството. Така например, отглеждането на детето е джендър **роля**, която може да се изпълнява както от мъжа, така и от жената, при това кой и как изпълнява тази роля се определя от разбиранията на хората в конкретно ситуираното в пространството и времето общество, като влияние оказват и традициите, религията, наслужилите се стереотипи.

В този контекст, джендър анализът изучава *защо* на жените в различните културни общества им е отредена второстепенна роля; *как* различните джендър норми (какво мъжете и жените правят, какво притежават, какво мислят и пр.) са повлияни от процесите на развитието и промените в този процес през вековете. Разбирането за ролите на мъжете и жените, за взаимоотношенията между тях и отговорностите им, като част от процеса на планиране на развитието, допринася за повишаване на ефикасността и осигурява участието и на двата пола в този процес.

Жените и мъжете имат различни **социално-конструирани джендър роли**:

РОЛИ	ЖЕНИ	МЪЖЕ
Репродуктивна Дейности по отглеждането на децата и поддържането на дома	<ul style="list-style-type: none"> • Раждане и отглеждане на дете • Ежедневна и дългосрочна организация на домакинството 	<ul style="list-style-type: none"> • Липсва ясно определена роля • Няма постоянни задължения, но могат епизодично да се включват в „типично мъжки” дейности
Продуктивна	<ul style="list-style-type: none"> • В болшинството случаи – ниско платена длъжност в 	<ul style="list-style-type: none"> • Мнозинството е във формалната икономика, на

<p>Работа, извършвана и от мъжете, и от жените срещу заплащане или възмездяване</p>	<p>т.н. „женски“ сектори на формалната икономика /има връзка с репродуктивната им роля/</p> <ul style="list-style-type: none"> • Болшинство от ниско платените в неформалния „сив“ сектор на икономиката; работата им често е незабелязана и неотчетена, поради факта, че се върши по домовете или в общността, предимно в градска среда • В селските райони: заетост в „заместващата“ икономика – производство на храни за семейството или за пазара • Често не се отчита от официалната статистика • Вторичен източник на доходи е (най-вече за много бедните семейства). Когато жената е глава на семейството, това може да е единствения източник на доходи 	<p>високоплатени и престижни работни места; с достъп до по-голям брой сектори на заетост /също стереотипно „мъжки“/; мнозинство на мениджърски позиции</p> <ul style="list-style-type: none"> • В селските райони са мнозинство като платени земеделци; с по-голям достъп до и контрол върху земята • Работата на по-бедните мъже в неформалната икономика може също да е извън статистиката • Счита се, че са основният източник на доходи в домакинството /дори и в случаите, когато са безработни/
<p>Обществена Доброволческа и неплатена дейност за обществото</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Продължение на продуктивната роля: поради това, че услугите, които им се полагат в ролята им на майки и домакини не са достатъчни/не са осигурени 	<ul style="list-style-type: none"> • Също могат да участват като доброволци в дейности в полза на общността
<p><i>Политическа</i> Представителство на обществени/групови интереси и участие във взимане на решения на всички политически нива</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Представени са непропорционално малко във всички политически органи • Могат да бъдат лидери благодарение на връзките им с мъже • Често заемат постове на доброволен принцип 	<ul style="list-style-type: none"> • Мнозинство са в повечето политически органи • Лидери на формални политически организации • Обикновено заплатени

Многочислените роли и тежести на жените: **в къщи** репродуктивна роля; **в работата** – продуктивна роля; **в общността** – обществена и политическа роли, както и на битоващите обществени **стереотипи**, са довели до:

- **Подчиненост на жените:** има много малко жени в политиката и такива, които заемат високи постове, статусът на жените е като на по-слабия пол, жените често не участват в процеса на планиране и вземане на решения, дори и по проблеми, които пряко ги засягат.
- **Маргинализация на жените:** работата на жените въщи не се оценява от обществото; жените имат по-малък достъп и контрол върху ресурсите и облагите на обществото; жените имат ограничени възможности за участие в обществено-политическите процеси и на пазара на труда; жените получават по-малка заплата

от мъжете за една и съща работа; жените са последните, които биват наети на работа и първите, които биват уволнявани.

- **Прилагане на различни форми на насилие над жените:** убийство на новородено, ако то е момиче; изнасилвания; кръвосмешение; домашно насилие; сексуално насилие; генитални кастрации; убийства „на честта” и пр.
- **Негативни последици за личността на жената:** ниско самочувствие, намален контрол върху собственото тяло, прекалена отдаденост на другите хора и склонност към саможертва.

Традиционните джендър роли разделят мъжете и жените, чрез:

- Отричане правото на мъжа да бъде емоционален, любвеобилен, човечен. От мъжа се очаква да бъде силен и да контролира живота си, както и този на семейството си. Не се очаква момчетата и мъжете да изпитват нужда от близост, окуражаване и внимание, което се счита за вредно за тяхното чувство за място и значимост в света. Ако момче или мъж помоли за помощ, то се смята за слабо или се оприличава с жена. Смята се, че мъжете не чувстват болка и не са емоционални колкото жените. Мъжете се третират като наследствено агресивни и буйни. Насилието над жени се опрощава по-често от насилието над мъже. Счита се, че мъжете не могат да се въздържат в своите сексуални желания.

Негативните последици за личността на мъжа са: мъжете стават силно напрегнати, контролиращи/доминиращи, егоцентрични и емоционално въздържани.

- Отричане правото на жената на работа, постижения, независимост, участие във властта

В процеса на историческото развитие на човечеството, мъжът и жената са получили различен **достъп** и **контрол** над ресурсите на обществото, което обуславя тяхната неравнопоставеност.

Достъп: жените имат възможност да ползват в т.ч. придобивките от специфични материални, финансови, човешки, социални и политически ресурси.

Контрол: жените имат достъп до ресурсите, както и възможност да участват във взимането на решения за това как да бъдат използвани ресурсите. Например, контролът върху земята предполага достъп до земята /да можеш да я ползваш/; да можеш/имаш право да я притежаваш, както и да можеш да взимаш решения да я продадеш ли или да я дадеш под наем.

Тъй като жените и мъжете имат различни роли, както видяхме, както и различен достъп и контрол върху обществените ресурси, те имат и различни **нужди**. Последният факт дава основанията за провеждане на «джендър» политика и за прилагане на «джендър» планиране.

Има два вида джендър нужди:

Практически джендър нужди – задоволяват се от дейности, които подпомагат жените/мъжете и момчетата/момчетата да изпълняват съществуващите в момента техни джендър роли по-лесно. Те са:

- резултат на непосредствени възникнала необходимост, обикновено свързана с ежедневието, като например, нужда от вода, здравна грижа, работа, подслон
- краткосрочни
- специфични за всяка отделна жена/мъж
- при запитване, жените/мъжете **могат** да ги идентифицират лесно
- жените/мъжете са ползватели/ пасивни **участници**
- проблемите могат да бъдат решени с **конкретна намеса**, обикновено икономически средства (напр. осигуряване на водни помпи, семена, заем, работно място)

- **облагодетелства** се благосъстоянието и се подобряват условията на живот на **някои жени/мъже**

Стратегически джендър нужди – това са нуждите на жените/мъжете и момичетата/момчетата, задоволяването, на които ще доведе до промяна в съществуващите джендър роли, както и в техните джендър взаимоотношения, които имат властови характер. Така например, предизвикателство пред жените е подчинеността им спрямо мъжете и в този смисъл може да се търси осигуряване на равен достъп до заетост, равно заплащане за равен/равностоен труд, равни права пред закона. От своя страна, мъжете биха разпознали своята традиционна изолираност от участие в отглеждането и грижата за децата като предизвикателност и стратегическа джендър нужда. Стратегическите джендър нужди са:

- **дългосрочни**
- **общи/характерни за всички жени/мъже** (напр. уязвимост спрямо физическо насилие, законови ограничения на правата за притежаване или наследяване на имущество, труден достъп до по-високо образование)
- жените/мъжете **не винаги** са в позиция да разпознават причините и източниците на ограниченията, които са им наложени
- подобрява се обществената позиция на **жените/мъжете като цяло**
- създава се потенциал за **преобразуване или фундаментална промяна** на един или повече аспекти от живота на жените/мъжете, т.е. налице е “**трансформационен потенциал**”

II. ЦЕЛ 3 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ: НАСЪРЧАВАНЕ РАВЕНСТВОТО МЕЖДУ ЖЕНИТЕ И МЪЖЕТЕ И ОВЛАСТЯВАНЕ НА ЖЕНИТЕ

Независимо, че жените и момичетата играят важна роля в развитието по целия свят, те все още са обект на сериозна социална, политическа и юридическа дискриминация в много страни. Все още през много от тях стоят структурни бариери, които не им позволяват да разгърнат цялостния си потенциал и да участват равнопоставено в различните процеси.

Целите на хилядолетието за развитие /ЦХР/ обединяват предшестващите съглашения, включително онези, които касаят правата на жените, овластяването на жените и равнопоставеността на половете. Декларацията на хилядолетието (Millennium Declaration), където те са описани и впоследствие доразвити в редица следващи документи, подчертава, че постигането на равнопоставеност на половете (gender equality) е, както цел сама по себе си - Цел 3, така и условие за постигането на всички други седем цели. Декларацията на хилядолетието откроява 6 фундаментални ценности, необходими за постигането на устойчиво човешко развитие: равенство, солидарност, свобода, споделена отговорност, толерантност и уважение към природата. ООН е поела ангажимент да подкрепя прилагането на тези ценности из целия свят.

През 2009 г. постигането на първата част на Цел 3 все още предстои, но светът напредва в осигуряването на равнопоставеност в образованието, като мярката е коефициентът на записване в начално и средно образование на момичетата и момчетата /отношение на броя на учещите във възрастовите групи 7 – 10, 11 – 14, 15 – 19 към броя на населението в същите възрастови групи/. На всеки 100 момчета извън училище през 2007 г. момичетата са 132, като в някои страни тази разлика е много по-

голяма – например в Индия, на 100 момчета съответстват 426¹⁶ момичета, които не ходят на училище. Съществува проблем и с оставането на момичетата в училище – средно в света през 2004 г. процентът на завършилите основно образование момичета е 66% срещу 76% за момчетата¹⁷.

Знаете ли, че?

1.3 милиарда хора по света живеят в бедност и 70% от тях са жени (Източник: [World Revolution](#))

Жените извършват около 66% от работата по света, а в замяна получават само 5% от заплащането на този труд (Източник: [Women's International Network](#))

В най-неразвитите страни неграмотните жени над 15 годишна възраст са два пъти повече от неграмотните мъже. (Източник: [UNFPA](#))

Две трети от децата, които са лишени от основно образование са момичета, а 75% от 876-те милиона неграмотни възрастни са жени. (Източник: [AskWoman](#))

През 2008 г. в световен мащаб жените са 18% от парламентаристите. /Данни ООН, 2010/

Независимо, че жените отбелязват връх по отношение на заетостта, те печелят с 30% по-малко от мъжете./Данни ООН, 2010/

Какво трябва света да направи?

а/ Образование за жените и момичетата. Образованите момичета ще станат икономически независими жени. Те имат потенциал да договарят и отстояват права у дома, на работното място и сред общността. Образованите жени и момичета участват по-активно в обществените процеси и управляват ресурсите по-устойчиво.

б/ Преодоляване бариерите пред момичетата за ходене на училище. Международната общност положи неимоверни усилия за нарастване броя на момичетата в основното образование. Постигнатите успехи, обаче, в много страни се губят в следващия етап – придобиване на средно образование, поради липса на отделни санитарни и безопасни за момичетата помещения и грижи; сексуално и друг вид насилие по пътя от и до училище или в училище, както и поради недостатъчна квалификация на учителите да отчитат специфичните потребности и проблеми на момичетата и несъвършенството на учебните планове в този аспект.

в/ Създаване на механизми за насърчаване участието на жените в политиката и управлението, така че да се чува и техният глас и мнение. Тези механизми са различни – от прилагане на пропорционална избирателна система, която дава най-добра възможност жените да бъдат избрани до прилагане на прозрачни механизми на издигане вътре в самите партии.

Защо това е важно?

Важните решения в световен мащаб, като например обявяването на войни, определянето на световните търговски цени на вноса и износа или ограничаването на достъпа до зърнени храни, кафе и плодове се взимат от политици, които са предимно мъже. Гласът на жените не се чува достатъчно там, където се разпределят ресурсите на човечеството, включително на онези, които касаят директно живота на самите жени.

¹⁶ Global Monitoring Report, 2007, UNESCO

¹⁷ Education Statistics (EdStat), www.worldbank.org

Така например, при подписването на Пекинската Платформа за действие през 1995г. жените в националните парламенти в света бяха средно 10%, а 12 години след това, през 2007 г. делът вече е 17%. Макар, че е постигнат напредък, този дял е далече от критичния минимум от 30%, който е необходим, за да може да се влияе на решенията.

Това не е **справедливо**. Половината човечество не взема равнопоставено участие в управлението на международните политически формирания, имащи силата да променят света, което е проблем и на **легитимност** на тези структури. Нарушава се и **доверието** на хората към институции, които не изразяват интересите на цялото население и са недотам прозрачни и отговорни.

Джендър анализът на управленските процеси набляга на проблема с **участието и представителството**, защото:

- Жените и мъжете са различни. Те имат различни нужди, различен опит, различни потребности, различни приоритети. Векове наред жените са „обгрижвали“ хората около себе си. Този процес им е изградил умения и талант, които са ценни за човечеството, а остават неоползотворени. Идеите и талантът на половината човечество в момента остават неизползвани, а това е голяма загуба за света и обществото като цяло. Едно изследване на ООН върху управленските процеси сочи, че понеже мъжете в управленски позиции не са запознати с проблемите на домакинството и тяхното влияние върху социално-икономическото развитие на местната общност и на държавата като цяло, политическите решения, които те взимат не са достатъчно ефективни.¹⁸

- Политическите права на жените са неразривна част от техните човешки права, а човешките права са фундамент на демокрацията

- Демокрацията предполага отчитане гледната точка на различните обществени групи при вземането на решения т.е. това е демокрация на „включването“

Какви **бариири** съществуват пред жените, които им пречат да участват равнопоставено в управлението:

- съществуващи стереотипи, че мъжете са по-рационални и следователно - по-добри политици, а на жените пречи например емоционалността;
- неравното разпределение на отговорностите у дома, в т.ч. грижата за децата и възрастните родители, както и недостатъчно развитите обществени услуги в това отношение, които ограничават времето на жените;
- по-ниското заплащане на жените в резултат на хоризонталната и вертикална сегрегация на пазара на труда, които ограничават техните разходи за политическа дейност;
- съществуващото насилие, особено домашното, което контролира живота на много жени и ограничава свободата им да взимат самостоятелни решения;
- често негативната роля на медиите, които налагат по-големи изисквания към жените политици;
- липсата на ефективни механизми да се държат управляващите институции отговорни за слабото участие на жени в управленски позиции;
- съществуващата „мачо“ култура и неформални мъжки мрежи, където се взимат важни решения и където жените не присъстват, например на стадиона, на корта, в сауната;
- религиозни и културни норми, които влияят на някои части от населението.

Разбирането на джендър неравнопоставеността не се формира по естествен път за политиците и управляващите, били те мъже или жени. Необходими са поне три предпоставки за осигуряване на такава чувствителност:

a/ **Критична маса** от поне 30% хора разбиращи проблема

¹⁸ UN Research Institute on Social Development “Technical Cooperation and Women’s Lives: Integrating Gender into Development Policy”, www.unrisd.org

б/ **Обучение** по „джендър мейнстрийминг“ и на мъжете, и на жените

в/ **Национален механизъм** по равнопоставеност на половете – структура, ситуирана на най-високо ниво в изпълнителната власт, с мандат да провежда, координира, контролира и оценява всички политики и закони, изпълнявани от институциите на всички нива в държавата. Тази структура трябва да бъде въведена със специален закон, за да бъде работата ѝ ефективна и независима от политическите промени.

Целите, които преследваме:

- Да осигурим балансирано участие на жените и мъжете в управлението и вземането на важни решения, което предполага **елиминиране на структурните и системни бариери** пред това участие
- Да осигурим **интегрирането на проблемите на социалния пол** /т.е. джендър проблемите/ в разработването, прилагането, мониторинга и оценката на всички политики и решения на всички нива.

г/ **Осигуряване на равни икономически права за всички.** Необходимо е приемане на законодателство за равно заплащане на равен или равностоен труд и на жените, и на мъжете; свободен избор на професия и заетост; равнопоставеност и недискриминация при наемане на работа, при издигане в йерархията и в заплащането при отпуск или безработица; предотвратяване на сексуално насилие на работното място. За да се постигне *де факто* равнопоставеност на жените е необходимо и последователно прилагане на законодателството.

д/ **Отчитане труда, който се извършва от жените.** В много страни липсва политическа воля и финансови ресурси за водене на статистика по пол, както и за нейният джендър анализ и това пречи да се изработят адекватни политики, които да отчитат разликите в заплащането /получаваните доходи/ от мъжете и жените, неформалната заетост, неплатения домашен труд по обгрижването на децата и зависимите членове на семейството.

Някои постижения:

През 2005 година в Мозамбик се приема закон, който дава равни права на жените в домакинството. Жените получават право на развод, на брачен договор и на притежание на собственост. Законът дава право на брак на навършилите 18 години момичета, на работа извън дома, без да иска за това разрешение от съпруга, както и на притежание на собствени финансови средства.

И още...

Наскоро в Руанда се проведе избори за Президент, а парламентът проведе референдум за нова Конституция. Новата Конституция гарантира 30% места в Парламента и в другите изборни позиции за жени. Днес Руанда има най-високият дял на жени парламентаристки: близо 50% в Камарата на депутатите и 35% в Сената. В правителството на страната жените са 34%. By Hoda Rashwan

Програмата на ООН за развитие (UNDP) подкрепи през 2006 г. първото участие на жените в Кувейт в парламентарни избори¹⁹. Преди и по време на изборите Агенцията си сътрудничи с неправителствени организации както в подготовката на жените да се кандидатираат, така и в разпространението на информация, така че жените, които искат да упражнят своето изборително право, да успеят да сторят това. Билбордове, плакати по автобусите и

¹⁹ <http://awid.org/eng/Issues-and-Analysis/Issues-and-Analysis/Women-s-rights-group-Egyptian-political-system-marginalizes-women>

реклами по телевизиите приканват жените към урните. Водещ експерт по ислям е поканен и провежда серия от семинари за отношението на религията към политическото участие на жените. Нито една жена не влиза в Парламента, но 35% от жените с право на глас са гласували, а избирателната активност е по-висока от тази в много държави със стара демокрация.

III. ПОЛИТИКАТА НА ЕС ПО ЦЕЛ 3 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Участие на жените и мъжете в законодателната и изпълнителната власт

Участието на жените в националните парламенти на страните членки нарасна от 16% през 1997 г. до 24% през 2007 г. Осем от 20-те страни в целия свят с постигната критична маса от 30% жени са в ЕС: Швеция, Финландия, Холандия, Дания, Испания, Белгия, Германия и Австрия. В други седем страни членки, участието на жените в парламентите е средно 15%.

Съотношението на жените към мъжете в правителствата на страните от ЕС е едно към три – 24% жени, 76% мъже. Най-зле е положението в Румъния, където няма жена в кабинета, както и Словакия и Гърция, където има само по една. „Отличници” са Испания /41% жени/, Швеция /46%/, Норвегия /53%/ и Финландия /60%/.

Само осем от 27-те страни членки са имали жена министър-председател, между тях и България /служебното правителство начело с Ренета Инджова през 1994 г./.

В местните парламенти на страните членки на ЕС участието на жените е по-голямо – 30%, но в отделните страни този дял варира значително: от 48% във Франция и Швеция например, до 15% в Словакия, Унгария и Италия.

Жените в бизнеса

Жените в мениджърски позиции в страните от ЕС са 32%, като близо 90% от членовете на бордове на водещите най-големи компании са мъже. Изключение прави само Норвегия, където правителството е приложило позитивна мярка неутрална по пол, както за държавните, така и за предприятията в частния сектор: изискването по закон е участие минимум от 40% за който и да е пол в управителните тела. По този начин дялът на жените в тази позиция е нараснал на 34%.

Участие на жените и мъжете в съдебната власт

България и Румъния са страните членки с най-много жени на високи позиции в съдилищата, съответно 76% и 74%, докато този дял за ЕС-15 е едва 18%, а средно за ЕС-27 е 30%.

Стратегия за равенство между жените и мъжете за периода 2010 – 2015 г., приета на 21.9.2010 г.

Стратегията за равенство между жените и мъжете представлява работната програма на Комисията в областта на равенството между половете за периода 2010-2015 г. Тя следва двойния подход на специфични инициативи и интегрирането на принципа на равенството между половете във всички политики и дейности на ЕС („gender mainstreaming“), което се е превърнало в отличителен белег на работата на ЕС за

насърчаване на равенството между половете. Ето някои важни заключения от документа:

Неравенството между жените и мъжете нарушава основните права. То нанася сериозни щети на икономиката и води до недостатъчно използване на наличния талант. Същевременно постигането на истинско равенство между половете може да донесе икономически и стопански ползи²⁰. За бъдат постигнати целите на стратегията „Европа 2020“²¹, а именно интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж, е необходимо по-широко и по-ефикасно използване на набора от потенциал и таланти на жените.

Ролите на половете продължават да оказват влияние върху ключови лични решения: относно образованието, кариерата, схемите на работа, семейството и раждаемостта. На свой ред тези решения оказват влияние върху икономиката и обществото. Ето защо е в обществен интерес жените и мъжете да разполагат по еднакъв начин с реални възможности за избор, на всеки етап от своя живот.

Равенството е една от петте ценности, на които е основан Съюзът. Съюзът се е ангажирал да се стреми към равенство между жените и мъжете във всички свои дейности²². Хартата за основните права²³ предвижда това равенство и забранява дискриминацията въз основа на пола.

За да отбележи 15-та годишнина от приемането на Декларацията и Платформата за действие от Световната конференция на ООН за жените в Пекин и 30-та годишнина на Конвенцията на ООН за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, през март 2010 г. Комисията прие Харта на жените, в която Комисията поднови своя ангажимент за равенство между половете и за по-добро отчитане на аспектите, свързани с половете, във всички свои политики.

Като се основава на Пътната карта за равенство между жените и мъжете за 2006-2010 г., както и на Европейския пакт за равенство на половете, настоящата стратегия излага подробно действията в пет приоритетни области, определени в Хартата за жените, и една област, посветена на хоризонтални въпроси. За всяка приоритетна област са описани основни действия за стимулиране на промяна и постигане на напредък, а по-подробни предложения могат да бъдат открити в работния документ на службите на Комисията, придружаващ настоящото съобщение. Предложените действия следват подход, който се състои от две части: интегриране на аспектите, свързани с равенство между половете, във всички сфери на политиката, и конкретни мерки.

Положение на жените и мъжете в ЕС:

И така, какво е положението по отношение на равенството между жените и мъжете в ЕС? Напредъкът се измерва всяка година и се представя в доклад за равенството между жените и мъжете. Ето някои примери:

- Равнището на заетост на жените се увеличава, но остава по-ниско от това на

²⁰ Заключение на Съвета относно равенството между половете: Укрепване на растежа и заетостта, 2980-то заседание на Съвета по заетостта, социалната политика, здравеопазването и защитата на потребителите (EPSCO), 30.11.2009 г.

²¹ COM(2010) 2020.

²² Членове 2 и 3 от ДЕС, член 8 от ДФЕС.

²³ ОВ С 303, 14.12.2007 г., стр. 1, член 23

мъжете, въпреки че броят на жените сред студентите и завършващите висше образование е по-голям от този на мъжете.

- Жените продължават да получават заплащане на час средно с 17.8% по-ниско от това на мъжете и тази цифра не се променя.
- Жените все още са много слабо представени на ръководни постове в икономическата и политическата сфера, въпреки че делът им се е увеличил през последното десетилетие.
- Разпределението на семейните отговорности между жените и мъжете все още е твърде неравномерно.
- Рискът от бедност при жените е по-голям, отколкото при мъжете.
- Жените са основните жертви на основаното на пола насилие, а жените и момичетата са по-уязвими от трафика на хора.

Точка 5 от Стратегията касае РАВЕНСТВО МЕЖДУ ПОЛОВЕТЕ В ОБЛАСТТА НА ВЪНШНАТА ПОЛИТИКА:

Политиката на ЕС за насърчаване на равенството между половете в рамките на ЕС е тясно свързана с работата, предприемана от Европейския съюз в трети страни. ЕС може да упражнява значително влияние при насърчаването на равенството между половете и на участието на жените по целия свят в политическия и икономическия живот посредством всички подходящи политики в рамките на своята външна дейност.

Страните кандидатки трябва изцяло да приемат основния принцип на равенство между жените и мъжете. Контролът на транспонирането, въвеждането и прилагането на законодателството на ЕС в тази област продължава да бъде приоритет в процеса на разширяване, подкрепян финансово от ЕС.

В контекста на Европейската политика за съседство (ЕПС) ЕС подкрепя усилията на държавите партньори за насърчаване на равенството между половете. Плановите за действие по ЕПС определят съвместно одобрена програма за приоритетни реформи и съдържат ангажименти на държавите партньори за диалог по разглежданите въпроси и за извършване на политически и законодателни реформи.

Европейският съюз остава ангажиран с по-бързото постигане на **Целите на хилядолетието за развитие** и за подкрепа за постигане на стандартите, установени от Конвенцията за премахване на всички форми на дискриминация по отношение на жените, на целите на Платформата за действие от Пекин и на Програмата за действие от Кайро, както е предвидено в Плана за действие на ЕС относно равенството между половете и участието на жените в политическия и икономическия живот при сътрудничеството за развитие (2010—2015 г.)²⁴.

Насоките на ЕС относно **насилието** срещу жени и момичета и борбата с всички форми на дискриминация срещу тях предоставят указания за провеждане на политически диалог и при необходимост — за предприемане на действия в отделни случаи на нарушение на правата на жените. ЕС ще продължи да използва своите **политики за развитие** за насърчаване на равенството между половете и на участието на жените в политическия и икономическия живот²⁵. ЕС също така ще си сътрудничи активно с **международни организации**, които работят в областта на равенството между половете, като Международната организация на труда (МОТ), Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (ОИСР), ООН и Африканския съюз, за

²⁴ Приложение към заключенията на Съвета относно ЦХР за пленарното заседание на ООН в Ню Йорк и за периода след него

²⁵ Вж. предходния референтен документ

постигане на съгласуваност в действията и за насърчаване на участието на жените в политическия и икономическия живот. ЕС ще си сътрудничи и с **новия орган на ООН за равенство между половете** - „ООН-ЖЕНИ“. Съюзът ще подкрепя участието на гражданското общество, изграждането на капацитет и насърчаването на равенството между половете и участието на жените в политическия и икономическия живот.

ЕС се ангажира също така със защитата на жените в случай на **конфликт** и след края на конфликт, както и с гарантирането на пълноценно участие на жените в **предотвратяването на конфликти**, в **изграждането на мир** и в процесите на възстановяване и активно изпълнява цялостния подход за прилагане от страна на ЕС на Резолюции 1325 и 1820 на Съвета за сигурност на ООН относно жените, мира и сигурността. Съображенията, свързани с равенството между половете, ще бъдат по-дълбоко интегрирани **хуманитарната помощ**²⁶.

ЕС също така включва равенството между половете в търговската си политика като част от по-широка рамка на устойчиво развитие и насърчава ефективното прилагане на основните трудови стандарти на МОТ и нейната програма за достойни условия на труд в своите преференциалните търговски споразумения, включително по отношение на недопускането на дискриминация. Въпросът за равенството между половете е отразен и в оценките на въздействието върху устойчивостта, които дават насоки на преговарящите в търговските дискусии.

Основни действия

Комисията ще:

- Следи и подкрепя спазването на критериите от Копенхаген за присъединяване към ЕС в областта на еднаквото отношение към жените и мъжете и ще подпомага държавите от Западните Балкани и Турция при транспонирането и прилагането на законодателството.
- Изпълнява Плана за действие на ЕС относно равенството между половете и участието на жените в политическия и икономическия живот при сътрудничеството за развитие (2010-2015 г.).
- Продължи да стимулира държавите партньори от ЕПС да насърчават равенството между половете посредством редовен политически диалог, обмен на опит и чрез проучване на възможности за подпомагане в рамките на Европейския инструмент за добросъседство и партньорство.
- Интегрира по-дълбоко съображенията, свързани с равенството между половете, в хуманитарната помощ на ЕС.

Интегрирането на проблематиката на равенството между половете ще бъде осъществено като неразделна част от разработването на политиките на Комисията, включително чрез оценка на въздействието и процедури за оценяване. Комисията ще увеличи базата от знания за равенството между половете. Очаква се създаването на Европейския институт за равенство между половете да има значим принос. В рамките на своята работна програма Институтът ще помага на Комисията и държавите членки да докладват относно показателите на ниво ЕС, създадени от Платформата за действие от Пекин в области от особено значение, а когато е необходимо - ще им помогне да разработят допълнителни показатели (например за жените и околната среда).

²⁶ По-специално в контекста на прилагането на Европейския консенсус относно хуманитарна помощ, ОВ С 25, 30.1.2008 г., стр. 1.

Следващата Многогодишна финансова рамка на ЕС ще бъде представена през първата половина на 2011 г. Тя ще осигури подкрепа за изпълнението след 2013 г. на дейностите, предвидени в тази стратегия.

IV. БЪЛГАРСКАТА ЦЕЛ 3 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Цел 3: Насърчаване равенството между жените и мъжете и овластяване на жените

Подцел: Премахване на диспропорцията между доходите на мъжете и жените

Подцел: Осигуряване участието на жените в управлението

▣ Парламентарно ниво

През 2009 г. България е била на 50-то място в света по брой жени депутати в 40-то Народно събрание с мандат 2005-2009 г. Избраните жени са представлявали 21,25% от общия брой 240 депутати, което е крачка назад в сравнение с 39-то Народно събрание, в което избраните жени са 26,3%. Председателят на Народното събрание е мъж, а сред седемте му заместници, три са били жени /42,9%/. Неравнопоставено е участието на жените в ръководството на парламентарните комисии: от 24 постоянни такива, само една има за председател жена – тази на културата; от 24 комисии само в една - по европейските въпроси, жените са повече от мъжете; в 9 от 24 комисии ръководството е само от мъже, а Комисията по отбрана – въобще няма жени. Парламентарните комисии с повече от една жена в ръководството стереотипно са Комисията по здравеопазване, Комисия по образованието и науката, Комисия по европейските въпроси, като председатели и на трите отново са мъже.

Какво е положението в 41-то Народно събрание²⁷:

За първи път България има жена за Председател на Народното събрание. От 5 Заместник-председатели само една е жена. Общо жените депутати са 53 от 240 души, което е 22 %. Постоянните комисии са 17, като председателките им са 7, или 41%, а от 39 заместник председатели само 7 или 18% са жени. В две Комисии въобще няма жени (Комисия за борба с корупцията и конфликт на интереси и парламентарна етика и Комисия за контрол на Държавна агенция "Национална сигурност"), а в Комисията по външна политика и отбрана от 22 депутати една е жена.

В трите постоянно действащи подкомисии, сред 18-те депутати няма жени – Подкомисия по правни въпроси, която осъществява парламентарен контрол и наблюдение на процедурите по разрешаване, прилагане и използване на специалните разузнавателни средства, съхраняването и унищожаването на получената чрез тях информация, както и за защита на правата и свободите на гражданите срещу незаконосъобразното използване на специални разузнавателни средства; Подкомисия, която осъществява парламентарен контрол върху дейността на Националната разузнавателна служба, Националната служба за охрана и служба "Военна информация" към Министерството на отбраната и Подкомисия по отчетност на публичния сектор.

▣ Местно ниво

По данни на неправителствения сектор, участието на жените като общински съветници след последните местни избори през 2007 г. се запазва на около 22 %. Избраните

²⁷ Данните са към 20 юли 2010 г.

кметици са само 9%, което макар и да представлява увеличение от около два пъти, е очевидно далече от търсения баланс.

Таблица, която показва динамиката на участието на жените в изпълнителната власт:

Централна изпълнителна власт	2005 ж:м	2009	2010
Председател и зам.председатели на МС	1:3	2:3	0:3
Министри	3:14 17,65%	5:13 27,78%	3:14 17,65%
Заместник-министри	24:48 33,34%	19:44 30,16%	14:24 36,85%
Местно самоуправление			
Кметове на общини	22:244	24:242	
Относителен дял	8,27%	9,02%	

Държавна администрация

В тази област се отбелязва сериозен напредък в сравнение с 1999 г. - делът на жените в двете най-високи нива в йерархията от 17% е нараснал на 33% през 2007 г.

Участие на жените и мъжете в съдебната власт в България²⁸:

Жени магистрати на ръководни постове	2005	2009
Конституционен съд	4:8	2:10
Висш съдебен съвет	7:18	10:15
Главен прокурор и заместници	0:3	0:3
Следствие – директор и заместници	0:3	0:3
Върховен касационен съд – председател и заместници	0:3	1:3
Върховен апелативен съд - председател и заместници	2:1	2:1
Председатели на отделенията на 1 и 2 колегия	3:3	4:4
Председатели на апелативни съдилища	0:5	4:1
Председатели на военни съдилища и на военно апел. съд	0:6	0:6
Общо	16:50	23:46
Относителен дял	24,24%	33,33%

Участие на жените и мъжете в управителните и други ръководни органи на предприятията

Централни банки

Централните /националните/ банки на всички 27 страни-членки се ръководят от мъже. Средното съотношение жени/мъже в техните най-високи ръководни органи е 1:5, а в седем страни в тези органи няма жена /Чехия, Германия, Гърция, Италия, Кипър, Португалия и Словения/.

Трите европейски финансови институции /Европейската централна банка, Европейската инвестиционна банка и Европейския инвестиционен фонд/ се ръководят от мъже, а жените на влиятелни постове са под 16%.

Жените в бизнеса

²⁸ Румяна Коларова, Софийски университет „Св. Климент Охридски”

Жените ръководни служители през 2007 г. са 67400, което е 31,4% от всички мениджъри. От общо заетите обаче, делът на жените мениджъри е два пъти по-нисък от този на мъжете – съответно 2,07% и 4,53%. Сред работодателите жените са 27%, а сред самонаетите – 35%.

Съществува мнение, че бизнесът е полово неутрален и всички имат равен шанс за напредък, като не се отчита, например, неравният старт в началото на 90-те, когато смяната на системата завари много повече мъже в управленски позиции, а това означава както придобити умения, така и създадени социални мрежи между тях. Като резултат – няма програми, които да насърчават навлизането на жените в тази сфера.

Възможности за интервенция и промяна за постигане равнопоставеност на жените и мъжете във вземането и реализирането на решения

Стратегии за възможни интервенции на централно ниво

- Квоти в изборното законодателство или квоти в партийните устави за насърчаване броя на жените в партийните управленски структури на всички нива. Квотата е временен инструмент, който се прилага до постигане на паритет/равнопоставеност. Той не е панацея и за да действа насърчително, трябва да бъде придружен от прилагане на други мерки, като обучения, участия и пр. Квотата може да бъде формулирана полово неутрално – например, изискване в изборните листи да има минимум „X %” имена от който и да е пол или да посочва конкретно в полза на кой пол е. Важно е да се цитира и мястото в листата – напр. „минимум 40% от единия пол на избираеми места”, както и да се определи санкцията, която се прилага при неспазване на тези изисквания. Възможна е и листа с редуващи се имена по пол, като в този случай говорим за паритет.

Положителен пример за насърчаващо законодателство осигуряващо паритет на двата пола в изборните листи е Белгия, която за десет години постигна ръст от 12 до 35%.

- Изборна система, която насърчава повече жени да бъдат избрани.

Практиката показва, че като такава може да се счита пропорционалната, поради недостатъчен брой известни сред обществото жени, както и недостатъчен брой богати такива, които могат да финансират кампанията си в случай на мажоритарен избор.

Особено важни в този процес са политическите партии. Ако се постигне трансформиране в основните партии, то процесът ще се ускори на всички нива. Основен фактор за постигане на тази цел са женските партийни организации.

Стратегии за възможни интервенции на местно ниво – всички, които са валидни за централната власт, важат и за местната. В допълнение може да се посочат още:

- Делегиране на отговорности и услуги на неправителствените организации, в т.ч. на такива, които имат джендър чувствителност
- Взаимодействие с местните структури на НСОРБ
- Идентифициране и разпространение на добри практики
- Събиране на статистически данни
- Стартиране на джендър бюджетни инициативи – анализ на приходната и разходната част на местния бюджет, прилагайки джендър подход
- Организиране на публични изслушвания по важни проблеми, които различно се отразяват на жените и мъжете

Три са важните въпроси, на които местната власт трябва да си отговори, ако държи на включването на жените във вземането на решения:

- Наличност на необходимата информация – знаят ли жените достатъчно за проблема?

- Достъпност – ако отговорът на предишния въпрос е положителен, то знаят ли жените как да повлияят на процеса?
- Оползотворяване - ако отново отговорът е да, възможно ли е жените да участват в процеса?

Особено уязвими към невъзможност да участват в процесите на решения са самотните майки, жени от някои етнически групи и много бедните жени, така че местната власт трябва да държи сметка за този факт.

ЦЕЛ 4: Намаляване на детската смъртност

Подцели за постигане и индикатори

Подцел: В периода 1990-2015 година намаляване с две трети на нивото на смъртност при децата под 5 годишна възраст.

Индикатори:

- 4.1 Ниво на смъртност при деца под 5 годишна възраст
- 4.2 Ниво на смъртност при новородени
- 4.3 Дял на децата под една годишна възраст имунизирани срещу морбили

III. ЗАЩО НАМАЛЯВАНЕТО НА ДЕТСКАТА СМЪРТНОСТ Е ИЗВЕДЕНО КАТО ОТДЕЛНА ЦЕЛ И ЗАЩО ПОСТИГАНЕТО Й Е ОТ СЪЩЕСТВЕНО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ПОСТИГАНЕ НА ВСИЧКИТЕ ЦЕЛИ НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ?

В съвременното общество децата са основна ценност, а полагането на качествени грижи за тях е признак на цивилизованост и културно развитие.

Детското здраве е ключов фактор в това отношение и извеждането му като една от Целите на хилядолетието за развитие става разбираемо.

Детската смъртност и нейните разновидности са сред показателите, които дават най-точна информация за постигнатото социално и обществено развитие. Чувствителността на този показател обаче далеч надхвърля обществените системи за здравеопазване и медицински грижи. Децата на една нация живеят или умират не само и предимно поради некачественото медицинско обслужване. В голяма степен детската смъртност е подчинена на икономическата, социалната, битовата, културната и цивилизационната среда. Тенденцията на промяна при детската смъртност е първостепенен показател за напредък или изоставане на едно общество.

Промените в детската смъртност са едни от най-чувствителните показатели за икономическото и културното развитие и са непосредствено обвързани с останалите цели на хилядолетието, дотолкова доколкото бедността и социалната изолация влияят пряко върху достъпа до здравни услуги и квалифицирана лекарска помощ. Детското здраве е до голяма степен обвързано с майчиното здраве, а връзката между намаляването на бедността и намаляването на детската смъртност е повече от безспорна.

Фактите са красноречиво доказателство за това: в държавите с малък брутен вътрешен продукт на глава от населението, едно на всеки десет деца умира преди да навърши 5 годишна възраст. В по-богатите държави, този брой е едно на 143 деца.

IV. ЦЕЛ 4 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ: НАМАЛЯВАНЕ НА ДЕТСКАТА СМЪРТНОСТ

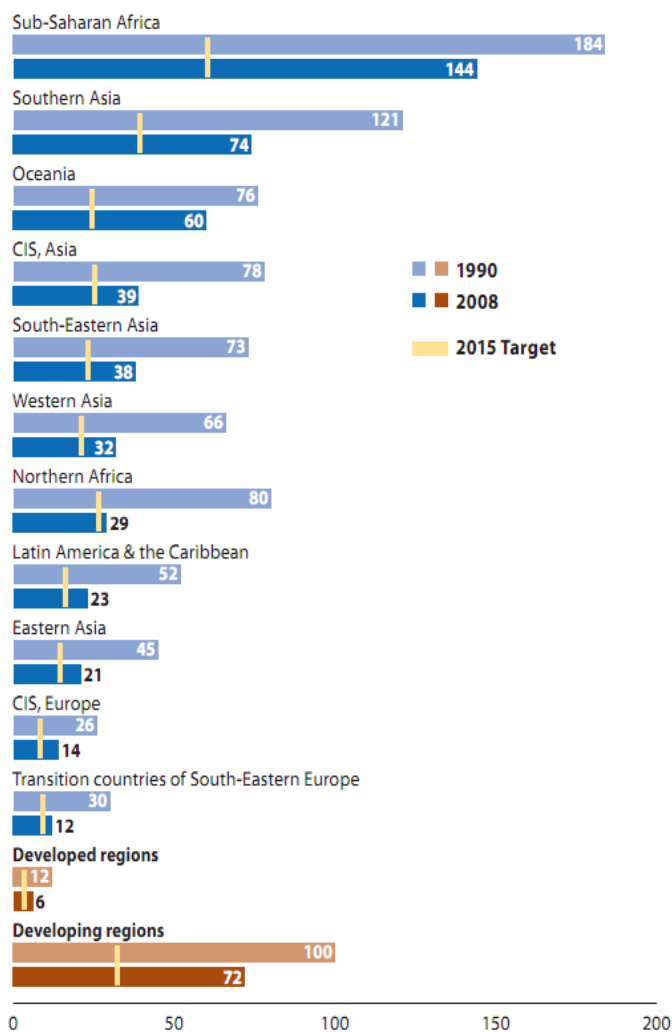
Знаете ли, че?

Всеки час по света умират 1000 деца от 0 до 5 годишна възраст.

Всяка година по света умират 9 милиона деца под 5 г., една трета от които от недохранване.

Последният доклад на Обединените нации относно тази цел показва, че смъртността при децата намалява, но не с достатъчно бързи темпове, за да може целта да бъде достигната до 2015 година.

В таблицата по-долу са показани стойностите на детската смъртност през 1990 година, 2008 година и колко остава до достигането на целта през 2015 година.



Числата показват, че има съществено развитие по отношение намаляването на детската смъртност. От 1990 година, коефициентът на детска смъртност на деца под 5 годишна възраст в развиващите се страни е намалял с 28 процента: от 100 смъртни случая на 1000 живородени деца до 72 през 2008 година.

Глобално, общият брой смъртни случаи на деца под 5 г. е намалял от 12,5 милиона през 1990 г. до 8,8 милиона през 2008 г., т.е. през 2008 г. всеки ден умират 10 000 по-малко деца в сравнение с 1990 г. Обнадеждаващ знак е засилването на този процес след 2000 г: средният годишен коефициент на намаляване на детската смъртност се е увеличил на 2,3 процента за периода 2000 – 2008 г. в сравнение с 1,4 процента през 90-те.

Най-голям напредък е постигнат в Северна Африка, Източна Азия, Западна Азия, Латинска Америка, държавите от Карибския район и държавите от бившия Съветски Съюз. Но най-поразителен е напредъкът, постигнат в някои от най-бедните държави в света. Бангладеш, Боливия, Еритрея, Лаос, Малави, Монголия и Непал са редуцирали коефициентите си на детска смъртност годишно с 4,5 процента или повече, а Мозамбик, Етиопия, Малави и Нигер от 1990г. отбелязват абсолютно намаляване с повече от 100 смъртни случая на 1000 живородени.

Въпреки тези постижения и фактът, че повечето случаи са предотвратими и поддаващи се на лечение, много държави все още имат неприемливо високи нива на детска смъртност и са отбелязали малък или нулев прогрес в последните години. Най-

високите нива продължават да бъдат в страните южно от Сахара. През 2008 г. едно на всеки 7 деца в тези страни умира преди петия си рожден ден, като най-високите нива са в Западна и Централна Африка, където едно на всеки шест деца умира преди да стане на 5 г. (169 смъртни случая на 1000 живородени). През 2008 г. всички 34 държави с коефициенти на детска смъртност, надвишаващи 100 смъртни случая на 1000 живородени, са в страните южно от Сахара, с изключение на Афганистан. Въпреки, че този коефициент в страните южно от Сахара е понижен с 22 процента от 1990 година насам, темпът на развитие не е достатъчен за достигане на целта. Нещо повече, високите нива на раждаемост, съчетани с все още големия процент на смъртност сред децата под 5 г. имат за резултат увеличаване абсолютният брой на фаталните случаи при децата – от 4,0 милиона през 1990 г. на 4,4 милиона през 2008г. Така, през 2008 г., на държавите южно от Сахара се падат половината от 8,8 милиона смъртни случая на деца под 5 г. в целия всят.

Коефициентът на детска смъртност остава също много висок и в Южна Азия, където през 2008 г. приблизително едно на 14 деца умира преди да навърши 5 години и където развитието в тази посока също е твърде бавно, за да се достигнат нивата от заложената цел през 2015 г.

Добри практики:

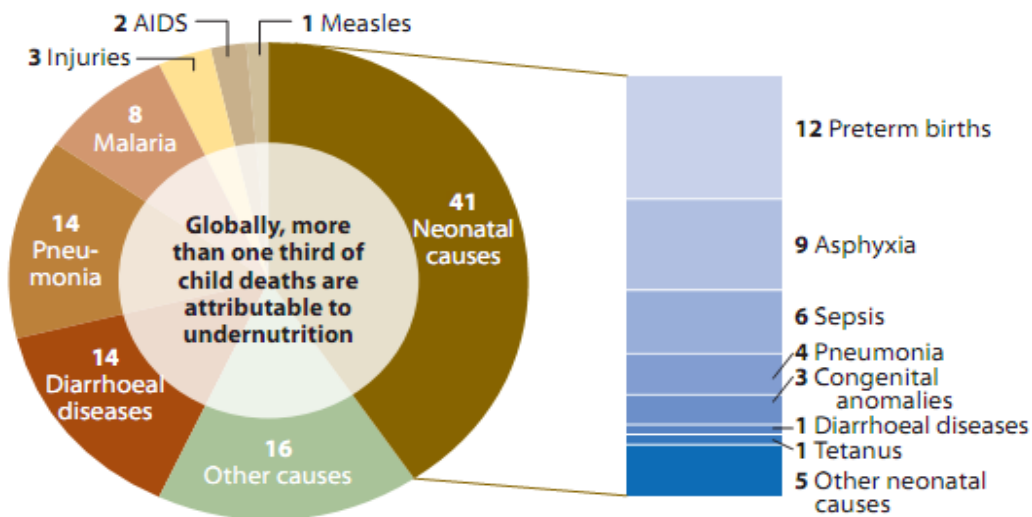
Насърчаване на кърменето в Камбоджа.

Благодарение инициативата на Камбоджанското здравно министерство за насърчаване на кърменето в селските райони, в периода 2000 -2005 г, процентът на кърмени бебета нараства от 13 на 60. Първоначално проектът стартира в 50 села, постепенно обхващайки 2 675 малки населени места или около 20% от всички села в страната. Кърменето прави децата по-силни и намалява уязвимостта им от болести.

Причини за детската смъртност.

В развиващите се страни причините за детската смъртност са свързани с недохранване и липсата на достъп до адекватна първична здравна помощ и инфраструктура като вода и канализация.

В таблицата по-долу са показани причините за смъртността сред децата под 5 годишна възраст за 2008 г.



В световен мащаб, три заболявания – пневмония, дизентерия и малария, са причина за 36% от всички смъртни случаи на деца под 5 годишна възраст през 2008 г. Повечето от тези случаи са предотвратими чрез ниско бюджетни мерки, свързани с превенция и лечение, в това число антибиотици за остри дихателни инфекции, имунизации, употребата на третирани с инсектициди противокмарни мрежи, устна рехидратация при случаите на дизентерия и подходящи лекарства за маларийно болните деца.

Решения и стратегии:

Необходимо е спешно усилията и вниманието да бъдат фокусирани върху пневмонията и дизентерията – две от трите водещи причини за смъртността на децата до 5 г. Употребата на нови методи като ваксинация срещу пневмококовата пневмония и дизентерията могат да бъдат много полезни в борбата срещу тези болести и да послужат като отправна точка за изработването на една детайлна програма за действие.

Когато говорим за превантивни мерки в борбата за намаляване на детската смъртност, от изключително голямо значение е осигуряването на подходящо и достатъчно хранене, тъй като недохранването увеличава многократно риска от смърт.

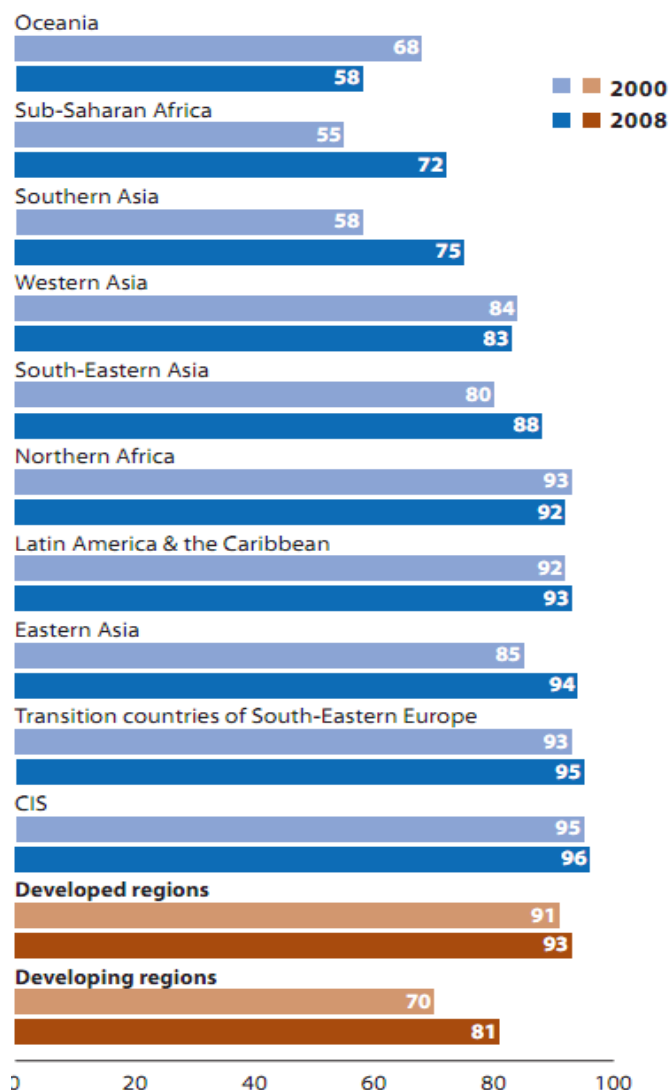
Добри практики:

Предоставяне на противокмарни мрежи в Република Конго, Демократична Република Конго, Габон, Мали, Нигерия и Зимбабве.

Чрез кампанията „Нищо друго, освен мрежи“, иницирана от група фондации, корпоративни, спортни и религиозни организации, повече от три милиона третирани с инсектициди противомаларийни мрежи са раздадени на деца, бременни и бежанци в Африка от 2006 г. досега. Ефективността на противокмарните мрежи е доказана от предишна такава кампания в Кения, където десетократното увеличаване на броя на децата, спящи под мрежи в периода 2004-2006 г. води до 44% по-малко смъртни случаи от малария в сравнение с децата, незащитени с подобни мрежи.

Данните от световните доклади показват, че е постигнат сериозен напредък в борбата с морбили и дребната шарка, особено в Африка. В световен мащаб имунизацията срещу морбили продължава да се увеличава, което спасява милиони деца от тази, често, фатална болест. През 2008 г. в развиващите се страни 81% от децата между 12 и 23 месеца са били имунизирани, в сравнение със 70 % през 2000 г.

В таблицата по-долу е посочен процентът на децата между 12-23 месеца, които са били поне веднъж ваксинирани срещу морбили през 2000 и 2008 г.



Все още обаче, достъпът до ваксинация е неравномерен. Множество здравни изследвания показват, че той варира в различните социални и икономически групи, като много по-нисък достъп до ваксинация имат децата от бедни или селски домакинства и от такива, чиито родители имат ниски нива на образование. Не се забелязват значими разлики между момчетата и момичетата по отношение на имунизацията срещу морбили, с изключение на някои държави в Южна Азия.

Изследванията показват, че стратегията с едно ваксиниране не е достатъчна за предотвратяване на епидемии от морбили. До 2008 г., общо 132 държави са използвали стратегия с двуетапно ваксиниране. В страни с недобре развита здравна система, повторната ваксинация е правена по време на имунизационни кампании с цел по-голямо покритие.

Постижения:

Между 2000 и 2008 г., комбинацията от подобро рутинно първо имунизиране срещу морбили и повторно имунизиране по време на кампании, в световен мащаб доведе до

намаляване със 78% на смъртните случаи вследствие на морбили при деца под 5 г. – от 733 000 смъртни случая през 2000 г. до 164 000 през 2008 г.

Изключителният успех в това направление, обаче, може да бъде краткосрочен дотолкова, доколкото финансирането на дейностите за борба с морбили бе наскоро прекратено и много от нуждаещите се държави са изправени пред сериозни затруднения, свързани с финансирането на имунизационните кампании. Предвижданията показват, че без допълнителни имунизации в тези държави, смъртността бързо ще се увеличи, имайки за резултат приблизително 1.7 милиона детски смъртни случая от морбили между 2010 и 2013 г.

Добри практики:

Разрастване на имунизационните кампании в Египет, Виетнам и Бангладеш

Египет вече е постигнал целта на хилядолетието за намаляване на детската смъртност на деца под 5 г. Това постижение е станало факт след значителна експанзия на ваксинацията срещу морбили, като през 2008 г. ваксинацията обхваща 92%.

Във Виетнам програмата за имунизация е обхванала повече от 90% от децата и бременните жени. Коефициентът на детска смъртност на деца под 5 г. е намален наполовина – от 56 на 1000 живородени през 1990 г на 14 на 1000 живородени през 2008 г.

Бангладеш проведе най-голямата имунизационна кампания срещу морбили, правена някога по света, ваксинирайки 33.5 милиона деца на възраст между 9 месеца и 10 г. за 20 дни.

Решения и стратегии:

Политическа воля, достатъчно финансиране и висококачествено провеждане на повторни имунизации в най-засегнатите страни биха съдействали значително изключителният напредък в борбата с морбили, направен досега, да бъде задържан.

Какво правят Обединените нации?

- Генералният секретар Бан Ки-мун, заедно с водещи фигури от правителствата, различни неправителствени и бизнес организации, стартираха през 2010 г. Глобална стратегия за майчиното и детското здраве, набелязвайки основните действия за подобряване здравето на децата по света, имайки за цел спасяването на 16 милиона детски живота до 2015 г. Глобалната стратегия очертава стъпките за увеличаване на финансирането, подобряване на здравните услуги, засилване на отчетността и структуриране на политическите действия в това направление.
- В партньорство с правителствата, световната здравна организация и детският фонд на обединените нации – УНИЦЕФ, провеждат мащабни, икономически ефективни здравни и продоволствени кампании с цел намаляване броя на смъртните случаи сред новородените и малките деца от лесно лечими заболявания.
- Работейки с правителствата, здравните институции и общините по места, УНИЦЕФ подпомага семействата, обучавайки ги на основни умения и базисни здравни знания, по-специално в грижата за новородените. Това включва насърчаване на кърменето и допълнителното хранене, по-добра хигиена и организирани места за изхождане.

Знаете ли, че?

400 000 деца умират от малария всяка година

Деце, родено в развиваща се страна има 13 пъти по-голяма вероятност да умре в първите 5 години от своя живот в сравнение с дете, родено в индустриализирана държава.

От 67-те държави, дефинирани като имащи високи нива на детска смъртност, само 10 понастоящем имат шанс да постигнат Цел 4 на хилядолетието за развитие до 2015 г.

V. ПОЛИТИКАТА НА ЕС ПО ЦЕЛ 4 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

За намаляването на детската смъртност и постигането на цел 4 на хилядолетието за развитие Европейският съюз помага на развиващите се страни в 3 направления:

- Подобряване на здравните системи в тези страни
- Постигане на универсален достъп до медицинска помощ
- Квалифициране на медицински персонал

Европейският съюз подкрепя действия, които включват:

- Здравни услуги, които съдействат за повишаване качеството на водата, адекватното хранене и хигиенична околна среда
- Глобалният Алианс за ваксини и имунизация, който е успял да ваксинира 3.4 милиона хора
- Изпълнението на стратегии, насочени към борбата с морбили, например в Ботсуана, Малави и Южна Африка.

Конкретни действия и кампании:

Програма за подобряване на здравните услуги за деца и майки в Узбекистан (2008 - 2010 г.)

Повече от 10% (2.8 милиона) от узбеките са деца под 5 годишна възраст. Въпреки че има стабилен напредък в редуцирането на смъртността след неонаталния период, все още смъртността сред новородените бебета е много висока. (57 на 1000 живородени за 2006 г, докато за Европейския съюз средната стойност е 5 на 1000 живородени).

Резултати:

- Допълнително квалифицирани 6000 здравни работници; коефициентът на смъртност сред децата до 24 месеца значително намален в най-засегнатите райони
- 16 регионални центъра за здравни услуги напълно реновирани и оборудвани
- В Неонаталното патологично отделение на болницата в Самарканд, коефициентът на смъртност е намалял с повече от една трета
- Променени нагласи на здравните работници. Докато преди са се страхували да регистрират бебета с поднормено тегло, сега се чувстват по-уверени и разбират значението на точните данни и доклади.

Намаляване на детската смъртност от болести, поддаващи се на лечение чрез

ваксинация в Кеби, Нигерия

Европейският съюз активно подпомага увеличаването на броя на имунизираните деца в Нигерия. Проектът подкрепя властите в подобряването на ваксинационните услуги, насърчава участието на местните общности и осигурява допълнителна квалификация за здравния персонал.

Резултати:

- Увеличаване участието на правителството и местните общности в дейностите, свързани с имунизирането на децата
- Обучени над 6000 здравни работници
- Феноменално увеличаване броя на имунизираните деца от 1.7% на 80%
- 97% по-добри здравни учреждения, извършващи и отчитащи имунизационните кампании.

IV. БЪЛГАРСКАТА ЦЕЛ 4 НА ХИЛЯДОЛЕТИЕТО ЗА РАЗВИТИЕ

Цел 4: Намаляване на смъртността сред децата.

Конкретната адаптация на тази цел за България предвижда:

Подцел: Намаляване наполовина на смъртността сред децата от 0 до 5 годишна възраст до 2015 година в сравнение с 1990 г.

През последните години детската смъртност в България показва тенденция към понижаване. Основните показатели доказват, че заложените целеви стойности могат да бъдат постигнати до 2015 и България ще изпълни Цел 4 на хилядолетието за развитие.

В таблицата по-долу са посочени основните индикатори за детската смъртност в България.

Индикатор	2001	2004	2007	2015
Смъртност на деца от 0 до 5 години на 1000 живородени (вероятност за умирање на децата до 5 г.)	16,7	14,4	11,0	9,5
Смъртност на деца до 1 година на 1000 живородени	14,4	11,6	9,2	7,0
Перинатална смъртност (мъртвородени + умрели до 6-ия ден след раждането на 1000 родени)	12,3	12,0	11,0	8,0
Относителен дял в проценти на недоносени деца (деца с телесна маса при раждането под 2500 g) ⁶⁴	8,6	8,6	8,8	6,0

Източник на данните за 2001 - 2007 г.: НЦЗИ, НСИ

Данните показват видимо благоприятна тенденция за смъртността на децата от 0 до 5 години, като за 6 години тя намалява от 16,7 на 1000 живородени (2001 г.) на 11,0 на 1000 живородени за 2007 г. По подобен начин смъртността на деца до 1 година намалява от 14,4 на 1000 живородени (2001 г.) на 9,2 на 1000 живородени през 2007 г. Тези два показателя намаляват своите стойности годишно с около 5%–6%.

Тази динамика изпреварва почти двукратно темповете на понижаване, необходими за постигане на Целите на хилядолетието, които са съответно 3,1% (за смъртност на деца от 0 до 5 години) и 3,7% (за смъртност на деца до 1 година).

Причините за наблюдаваната тенденция към понижаване на детската смъртност са разнообразни. С всяка година частта от brutния вътрешен продукт, която се отделя за нуждите на здравеопазването и медицината, нараства. Въпреки това финансирането на здравната система е все още недостатъчно. За сравнение, през 2005 г. година към здравната система в България са насочени 4,3% от brutния вътрешен продукт – срещу 6,65% средно за Европа и 8,81% за страните от Европейския съюз. Разликите стават още по-драстични, ако ги изразим в абсолютни стойности – през същите години brutният вътрешен продукт на глава от населението е възлизал на 3443 щатски долара за България, 20 776 щатски долара за Европа и 24 743 щатски долара за страните от Европейския съюз.

Проведени изследвания показват, че няма силна зависимост между детската смъртност и количествените параметри на здравната система, изразени като брой специалисти, брой разкрити болнични легла, брой специални медицински апарати на ниво 28 области.

Детската смъртност е зависима в по-голяма степен от общите показатели на социално-икономическото развитие, като средната работна заплата и безработицата, които варират силно по географски области.

Данните показват, че позитивните промени са по-скоро резултат на общото социално-икономическо развитие на страната, отколкото на специфичния напредък в здравната система. Особено показателна в това отношение е силната корелация между високата детска смъртност и високата безработица по области.

Връщайки се към основните показатели за Цел 4, изпъква стагнацията в динамиката на „перинаталната смъртност“ и „недоносеността“. Стойностите по тези два показателя намаляват с изоставащи темпове. Перинаталната смъртност (мъртвородени + умрели до 6-ия ден след раждането на 1000 родени) намалява с по-малко от два пункта – от 12,3 на 1000 през 2001 г. на 10,7 на 1000 през 2006 г., и дори се покачва на 11,0 на 1000 през 2007 г. Ако тази тенденция се запази, заложената целева стойност за 2015 г. от 8 на 1000 родени е реалистично да се постигне, но на фона на подобряването при останалите подвидове детска смъртност се наблюдава изоставане.

Тук трудно можем да търсим обяснения в общото социално-икономическо развитие в страната. Значително по-адекватно е допускането, че акушеро-гинекологичната помощ не е в състояние да долови своевременно онези патологични състояния, които причиняват вътреутробна смърт на плода. Вродените аномалии и състоянията, възникващи през перинаталния период (т.нар. „страдание на плода“) са основните фактори в борбата с този подвид детска смъртност, а тяхното редуциране е в най-тясна зависимост от качеството на акушеро-гинекологичната помощ.

Тревожна е и динамиката на „недоносеността“. През отчетния период тя запазва високи стойности, като през 2007 г. е 8,8% при заложена цел от 6,0% за 2015 г. Недоносеността също е в тясна връзка с качеството на акушеро-гинекологичната помощ, освен това е фактор със съществен принос в перинаталната смъртност. Статистическите данни показват, че недоносените раждания са значително по-чести сред социално слабите слоеве на населението, а също и при прекалено младите майки (под 20 и особено под 15 години).

Ражданията от майки под 20 години е сериозен проблем за българското общество, като през периода 1985-1995 година той е стоял особено остро. В последните години се наблюдава тенденция към затихване. За отбелязване са сходните, почти идентични темпове на промени в този показател за България и Румъния – две страни с многоброен и недостатъчно интегриран ромски етнос.

Специфичен за България проблем е порочната система за регистриране на перинаталната смъртност, което изкривява демографските данни за този показател значително. В българската демографска практика не са възприети критериите за раждане и аборт, препоръчвани от Световната здравна организация. Регистрирането на ражданията и абортите по унифицирана с другите страни в ЕС методика ще доведе до още по-големи отклонения на показателите за перинатална смъртност в България, при това в неблагоприятна посока.

В България съществуват значителни вътрешни контрасти в показателите за детска смъртност по региони.

Долната графика ясно показва това:

*Графика 4.2. Детска смъртност
(умрели деца до 1 година на 1000 живородени)*



Източник: НЦЗИ

Регионални различия има по всички подвидове на детската смъртност, като при това областите с най-добри и с най-лоши показатели са различни за различните подвидове.

Както посочихме по-горе, статистическите корелации извеждат като цяло слаба зависимост на детската смъртност от здравно-мениджърските различия по 28 области. Изключение представлява високата ранна неонатална смъртност в областите Кърджали, Разград и Силистра – области с компактен турски етнос.

Направените изследвания на показателите за детската смъртност²⁹ и относителния дял на етническото население по области потвърждават силната им връзка. Детската смъртност е по-висока в области с висока концентрация на роми по следните показатели: *обща детска смъртност, мъртвородени, перинатална смъртност*. Така например, в областите Монтана, Сливен и Добрич се наблюдава най-висока концентрация на роми и съответно нивата на детската смъртност там са най-високи:

²⁹ *Общ коефициент за детска смъртност от 0-вия ден до 1 г. на 1000 живородени; неонатална смъртност – от 0-вия до 28-ия ден на 1000 живородени; ранна неонатална смъртност – от 0-вия до 6-ия ден включително на 1000 живородени; късна неонатална смъртност – от 7-ия до 28-ия ден включително на 1000 живородени, преживели 28-ия ден; перинатална смъртност – мъртворождаемост и ранна неонатална смъртност (по данни за 2006 г.).*

Монтана (19,0 д. см., 12,5% роми), Сливен (12,5 д. см., 12,3% роми) и Добрич (15,4 д. см., 8,67% роми). Значима взаимовръзка на ромската идентичност с неонаталните видове детска смъртност обаче липсва.

При турския етнос има по-слабо изразена корелация с детската смъртност, предимно в ранната неонатална и неонаталната смъртност. В област Кърджали например, където има най-голямо компактно турско население (61,7%), откриваме 11,9 на 1000 детска смъртност спрямо областите Перник и Кюстендил, където има най-малко хора с турска етническа идентичност (под 1%) и съответно ниски нива на детска смъртност (7,7/1000 и 3,4/1000).

Къде сме ние?

Трайната тенденция към понижаване на детската смъртност у нас е особено забележима при сравнение на кривите за детска смъртност на България, Европа-регион, „нова“ и „стара“ Европа. След период на значително повишаване (1995-2004 година) стойностите за България през 2006-2007 година практически се изравняват със стойностите за Европа-регион и „нова“ Европа – оставайки с около 50% по-високи от стойностите за „стара“ Европа.

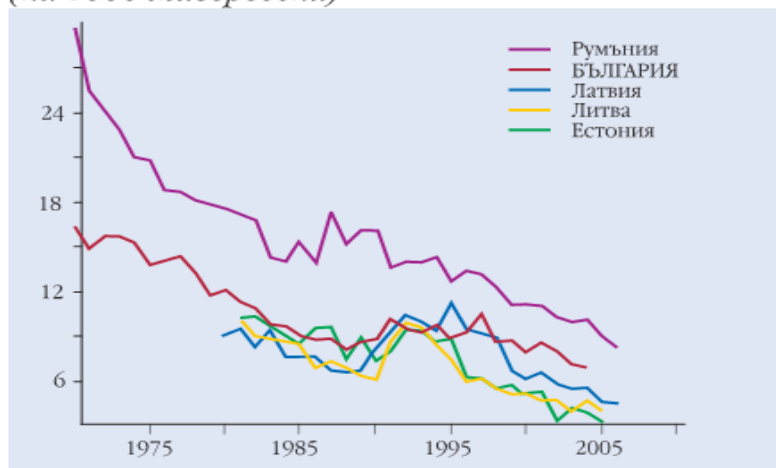
От компонентите на детската смъртност най-лоши показатели страната регистрира при перинаталната смъртност. При условие, че България замени собствените си критерии за раждане и аборт с възприетите от Световната здравна организация – или поне се приближи до тях – българските показатели за перинатална смъртност ще се влошат още повече, т.е. ще станат реални.

Други показатели, свързани с перинаталната смъртност, по които България изостава от страните в европейския регион, са:

- мъртворождаемост
- доносеност
- раждаемост от майки под 20-годишна възраст.

Показателите за детска смъртност на България – и като абсолютни стойности, и като динамика – са изключително близки до показателите на прибалтийските републики Литва, Латвия и Естония. Показателите на Румъния имат същата динамика, но малко по-високи абсолютни стойности:

Графика 4.3: Детска смъртност
(на 1000 живородени)



Източник: СЗО/Euro. НЦЗИ

Това съвпадение в кривите на пет страни с твърде сходна икономическа база и почти идентична най-нова история е още един аргумент в полза на твърдението, че детската смъртност е огледало за развитието на цялото общество.

Данните дават основания да се прогнозира, че до 2015 година България ще постигне поне два от индикаторите за Цел 4 на хилядолетието за развитие:

- Намаляване на детската смъртност на деца от 0 до 5 години до 9,5 на 1000 живородени
- Намаляване смъртността на деца до 1 година до 7,0 на 1000 живородени

Ако се запази сегашната динамика, може да се очаква, че до 2015 България ще постигне още по-добри резултати, а именно:

- смъртност на деца от 0 до 5 години – 5,4 на 1000 живородени,
- смъртност на деца до 1 година – 4,0 на 1000 живородени.

Тези прогнози са реалистични, ако България запази съществуващите благоприятни тенденции в повишаването на жизнения стандарт, поддържането на политическа стабилност и особено ако успее да намали регионалните и етническите контрасти.

Изоставането в показателите за перинаталната смъртност и недоносеността показват, че е необходимо да се предприемат решителни мерки за подобряване качеството на акушеро-гинекологичната помощ.

Знаете ли, че?

Ако днес в България се роди живо дете с телесна маса под 1000 гр., властите не го признават за човешко същество. То не попада в гражданските регистри – нито като новородено, нито като аборт.

Ако това дете умре до шестия ден след раждането, то бива регистрирано като аборт. Детето все едно не е съществувало. Жената, която го е родила, по документи се води „нераждала“.

Ако това дете е живо на седмия ден след раждането, то се регистрира като новородено, т.е. като човек. Има право да получи собствено, бащино и фамилно име, както и единен граждански номер.

Един от изходите от това положение е приемането на стандарт за качеството на акушеро-гинекологичната помощ в България.

Политики за постигане на целта в България

През 2001 г. българското правителство прие Национална програма за антенатална диагностика на вродените заболявания – една от основните причини за мъртворождаемост и перинатална смъртност. Действието на тази програма се изчерпи в края на 2006 г. и създаването на нова е повече от наложително, като новата програма трябва да урежда не само финансовите потоци за закупуване на диагностична апаратура, а да обхване комплексно проблемите на вродените аномалии на потомството, тяхното ранно разпознаване, лечение и най-вече – тяхната профилактика. За да включи и проблемите на недоносеността, тази програма трябва да излезе от тесните рамки на антенаталната диагностика и да прерасне в Национална програма по фетална медицина.

Пак през 2001 година българската здравна администрация започна да разработва стандарти за качество на медицинската помощ – една изключително полезна дейност в борбата за намаляване на детската смъртност.

Решения и стратегии:

Към днешна дата акушерство и гинекология е единствената основна хирургична специалност, която не разполага със свой стандарт за качество в България. Приемането на такъв стандарт е от ключово значение за подобряване на показателите перинатална смъртност и недоносеност за нашата страна.

ЦЕЛ 5: Подобряване здравословното състояние на майките

Подцели за постигане и индикатори

Подцел 5А: За периода 1990 – 2015 г. майчината смъртност да се редуцира с три четвърти

Индикатори:

5.1 Коефициент на майчина смъртност

5.2 Дял на раждания в присъствието на квалифициран здравен персонал

Подцел 5.Б: До 2015 г. да се постигне достъп до репродуктивно здраве

Индикатори:

5.3 Дял на използване на контрацептиви

5.4 Дял на раждания сред подрастващите

5.5 Покритие с грижи по време на бременността (поне едно посещение, поне четири посещения)

5.6 Случаи на липса на семейно планиране

Какво се случва?

В селските райони на Индия на всеки пет минути една жена умира при раждане. Основните причини са лошо здравословно състояние, небезопасно раждане у дома, недостъпна висококачествена здравна грижа. След провеждане на проекта Women's Right for Life and Health от ЮНИЦЕФ, правителството и други дарители, през периода 2003-2007 година в провинция Раджастан, процентът на ражданията в присъствието на квалифициран медик се е увеличил с 30%. Политиката за намаляване на смъртността при майките става приоритет в правителствената Политика по здравеопазване.

За да се осигури нормално протичаща бременност и успешно раждане за майките, са необходими квалифицирани медицински грижи по време на бременността и навременни интервенции при необходимост. Здравословното състояние на майките е една от областите с най-открояваща се разлика между развитите и развиващите се страни. Докато в първите почти 100% от ражданията се извършват в присъствието на квалифициран медицински персонал, то в развиващите се страни тези случаи са по-малко от половината. Разликите в достъпа до медицинска грижа по време на